

C
1115.
10.

HASCHACHAR

(Die Morgenröthe.)

Dann wird anbrechen gleich dem Morgen-
roth dein Licht, und deine Heilung schnell ge-
deihen. (Jesaja 58, 8)

Hebräisches Organ

für

Wissenschaft, Bildung und Leben,

herausgegeben

von

Peter Smolensky.

Erscheint in 12 Heften à 5 Bogen. Preis in Oestr. 6 fl. in
England, Dänemark, Schweden, Rumänien und Türkei 7 fl.
— Deutschland 4 Thlr. — in Frankreich 22 Francs. — in
Russland 5 Rubel. — in Amerika 4 Dollar Gold. — Auf
Velinpapier 8 fl. 9 fl. — 6 Thlr. — 8 Rubel — 30 Fres. —

Abonnements ganz und halb.

Geehrte Zuschriften sind zu richten: An **Peter Smolensky,**
Maria-Theresienstrasse Nr. 19.

VIII. Jahrgang.

10. Heft.

WIEN, Juni 1877.

Verlag des Herausgebers.

Buchdruckerei von Georg Brög in Wien, IX., Maria Theresienstrasse 19.

(Unter Bethheiligung und Leitung von P. Smolensky.)

הַשְׁמֵרָה

רומעניען ומירקויא 7
פֿל. ועל ניר וועלין
מובהר 8 פֿלאר.
באָסמרייך וביתר
הארצות 9 פֿלאר.
6 טהאל. 8 רויכ.
30 פֿראַנק.

מחירו באָסמרייך עם
פארטא 6 פֿל. בכל
ארץ אשכנז 4 טהל.
בארץ רוסיי 5 רויכ.
בצרפת 22 פֿראַנק.
בארצות בריטאניה,
שוועדען, דענעמארק

יאיר נתיב על דרכי בני ישראל בעתות העבר וההווה

אָן יִבְקַע פֿשָׁחַר אֹרֶךְ וְאָרְכָתָךְ מַחְרָה תַצְמַח.

(ישעיה נ"ח ה')

בן יבוא

א) מאמרי חכמה, דברי הימים, תולדות אנשי השם, תולדות השיר והמליצה
בשפת עבר.

ב) חכמת הטבע.

ג) ספורים, שירים ומסעות, בקורת הספרים הכתובים בשפת עבר.

ד) באורים בכתבי הקדש, בתלמוד מדרשים ואגדות.

ה) חדשות הנעשות בקרב בית ישראל, ידיעת ספרים.

ו) מכתבי אנשי השם.

ז) ספרים עתיקים הנמצאים בכתבי יד.

יוצא לאור

על ידי

פּרײַז בן משה סמאלענסקיין.

שנה שמינית.

חוברת "

לחדש תמוז.

וויצען, תרל"ז.

בדפוס של געאָרנג בראַג ושותפו פ. סמאלענסקיין.

שחר

ה. חוברת לחדש. כל חוברת תכיל חמשה

סמרייך ששה פלאָר. בארצות בריטאניה.
גרמה שבעה פלאָר. בכל ארצות אשכנז
ישנים פראַנק. בארץ רוסיא חמשה רוי"כ.
צי שנה החצי מהמחיר הזה —

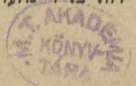
ועל ג' העלף החודש סוף המחיר שמונה פלאָר. — תשעה פלאָר. —
שישה ר"ט. — שמונה רוי"כ — שלשים פראַנק —
מחיר חוברת אחת שמונים קר. ומחיר רבע שנה כמחיר שלש חוברות.

לוח המאמרים לחוברת י'

- (א) נצח ישראל מאת המו"ל.
- (ב) מלחמה כאונגארן מאת המישאלי.
- (ג) מענה רך מאת דינארד.
- (ד) שיח לאדם מאת ח"צ לערנער.
- (ה) הבין במקרא מאת גאָרדאָן.
- (ו) שיחות הני צנתרא מאת יחץ בן רחצה.
- (ז) שירי ציון מאת לוריא.
- (ח) ידיעת ספרים מאת המו"ל.
- (ט) הירושה ספור גדול מאת המו"ל.
- (י) הוספה אל הלופי מנהגים מאת ד"ר מיללער.
- (יא) ממקור ישראל מאת א. שולמאן (בסמנים מיוחדים) מן צד 137 עד 144.
- (יב) השודדים בצהרים ספור מאת יקותיאל בערמאן (בסמנים מיוחדים) מן צד 89 עד 96.
- (יג) מחולת המות מאת ד"ר רובין (בסמנים מיוחדים) מן צד 65 עד 72.

בערים אחרות ויכלו החותמים לפנות גם אל הסוכנים.

ה' אברהם צוקערמאן אין ווארשוי, ה' משה קרייזבערג אין אדעסא. ה' משה חזן אין קישענעוו, ה' ליב גערמייזע אין ווילנא, ה' סימאן קאבאצניק אין גראָדנאָ, ה' ק. קאפלאן אין ביאליסטאָק, ה' נ. ב. גרָססבערג אין ברוסק, ה' מ. סקאמאראוסקי אין זימאָמיר, ה' י. לעווין אין קיעוו, ה' א. ארוזאָהן אין קרעמענשטוב, ה' ה. ענגעלשמיינ אין וויניצע, ה' ס. ב. ציפראָוויטש אין מינסק, ה' א. טורכום אין זימפּערפּאָל, ה' ד. אריינבערג אין קאוונא, ה' ע. קאפלאן אין וולאָרסלאוועק, ה' יאקאָב גלאזבערג אין יעליסאָוועטגראד, ה' מענדיל דיינארד אין משערניגאָוו, ה' ל. היימאן אין בערדיטשעוו, ה' משה פייגעלזאָהן אין פינסק, ה' יונתן באהימאָוויץ אין לאָרזש, ה' אפרים דיינארד אין סעוואסטאפאל, ה' ראבבינער אייכענוואלד אין באלמא, ה' ד. י. לעווענבערג אין ריגא, ה' עקיבא חשמאל אין בוקארעסט, ה' י. האָכשמיין אין געוו-יאָרק, ה' י. י. ספּרין אין גאלאץ, ה' י. הירשביין אין לאָנדאָן אונד רון. ב. רונבערץ אין באָסמאָן, אמעריקא.

נצח ישראל

אם ידאב לבנו כראותנו כי כבוד ישראל ישכון לעפר בהרבה ארצות על ידי בני הנעורים אשר ימאנו דעת את אבותיהם ושפתם וחקמת ישראל היתה לנדה בעיניהם, ורגע נאמר נוֹאש כי לא תהי עוד תקומה להבית אשר עמלו בוניו בו זה אלפי שנים, הנה מעבר מזה אם נתבונן נראה כי לא כן הוא, כי בית ישראל עולם קטן הוא ונלגל חוזר גם בו ועד שלא שקעה שמש התורה בארץ אחת יזרח אור לה במקום אחר, ובית מדרש לרבנים בעיר ברעסלוי יתן עדיו ויצדיק את המשפט הזה, כי ממנו תצא תורה ומורים לבית ישראל, מי האמין כזאת לפני עשר שנים כי עדת ברלין אשר המנוח ר"א נייגער היה למטיף לה תבחר באיש כהר"ר פ. פֶּראנקעל, איש הולך מקרב לבו בשבילי אמונה ובכל לבנו נאמן הוא עם עמו ותורתו, והאיש הזה תלמיד בית מדרש הרבנים הוא, ובעיר פעסט אשר עד מהרה יוסד ויכונן גם בה בית תורה ומעוז לחכמת ישראל, בית ספר לרבנים, גם שמה נקראו למורים שנים מנבחרי תלמידי ברעסלוי הרב ר"ר באכער והר"ר ד. קויפמאן, האיש המצוין הזה, אשר עוד עול ימים הוא לפי מספר שנותיו וכבר עשה לו שם כשם החכמים הגדולים אשר בארץ, בשפתו הנעלה בשפת אשכנז ובמשפטי האתנים אשר הראה בשני חבוריו בשפת אשכנז על רבנו בחיי ור' יחודה הלוי השתוממו רבים, ועל כל מאמריו במכת"ע ישישו כל הקוראים אלי גיל במצאם דבריו, ועל כל אלה הוא איש ישראל לכל משפטי וחקותיו ויאהב שפת עבר וכותב בה (הוא הכותב בהשחר בשם ד. ק—ן) ומקרב את כל יודעיו לשפת עבר כאשר לא רבים כהו ימצאו בינינו ואשרי לבית ספר אשר מורים כאלה יורו בו דעה, וגם הנוחרים בו יכירו כל חין ערכו, כי כהרו אך בו לשלחו לארצות איטאליא על חשבון הממלכה לחקור ולדרוש בבתי אוצר הספרים ובלי כל ספק לא ישוב בידים ריקות הביתה, ויעשיר את חכמתנו וירבה תורה להתלמידים אשר יקחו לקח טפיו, ויש תקוה כי גם בית הספר הזה יהיה ברבות הימים לשם ולתהלה כבית הספר אשר בו לקחו המורים האלה לקח.

אמנם אם נראה כי אלה אשר באחוזם בהשכלה שכחו מעט קט את חכמת עמם שבו ושחרו תורתם ודרכי אמונתם, הנה נראה כי גם המתקדשים לא השיבו אחור ימינם ועוד ידם נטויה לחשבית תורה וחקמה בהפיחם מלחמות לכבודם וכבוד בית אבותיהם רק למען עשות להם שם כלוחמים ולא לאמונה עיניהם, גם על בית הספר החדש הזה אשר כל אוהב עמו וחקמתו ישיש עליו כעל שלל רב, כי בית מקלט חדש יבנה לתורת ישראל, גם עליו יתמררו החנפים האלה המתאמרים לשומרי התורה ויבקשו להחריבו עוד כמרים נכנה על תלו, וההפש אשר נתן להם בארץ הזאת לדבר כהעולה על לבם הוא נשאם להשליך מרורות עליו ועל מיסדיו וגם על הממלכה בעבורו אשר לחרפה תהינה לכל העם, אולם זאת נחמתנו כי המה יבושו ויד דורשי טוב תעלה מעלה מעלה, בהמאמר מלחמה באונגארן יראה הקורא את נכלי נעוי לב האלה — המו"ל.

מלחמה באונגארן.

אל גא תפחד, קורא יקר! ולבך בל ימוג מהמלחמה הזאת, כי לא קול ענות מלחמת חרב ישמע בארצנו. אפס מלחמה אחרת תלחם בקרבה; הלא היא המלחמה הישנה הישורת במחנה העברים מדור דור.

ידוע, כי הארטאדקסים בארצנו לחמו בכל מאמצי חכם נגד בנין הסעמינאר לנערי בני ישראל בכודא-פעסט, עם אחיהם הנעאלאנים, כאמרם כי משמה תפתח הרעה לכל בית ישראל. בכל זאת קמה עצת הנעאלאנים גם נצבה, וכעת נגמר בית הסעמינאר כליל בהדרו ורלתותיו פתוחות לכל כחור החפץ באשרו ומוכו למען הקים לו שם ושארית בארץ.

לולא ידעו אחינו הארטאדקסים מה תגדל התועלת הצומחת לנו מהבית הזה, כי עתה לא התאמצו ככה להפך את הרעיון הנכבד הזה, כי אם נשים עין על מצב הישיבות באונגארן אשר משמה תצא תורה להארטאדקסים, הלא תכסנו כלמה. כל איש אשר תהלוכות הישיבות האלה גודעות לפניו יעיד, כי הנערים שמה יבלו ימיהם בהבל בלי כל תכלית, ולולא למדו והגו בתלמוד כאשר היה לפנים בכל הישיבות החרשת, אך לא כן הדבר, כי גם אל התלמוד לא ימו לבבם, ולכן יצאו אך נערים רקים בלי כל חכמה מהישיבות האלה*.

מצב התלמוד בין העברים רע הוא מאד, רצוני לאמר: כי האישי אשר יאבה לחנך בניו בדרך התורה והחכמה כאשר תדרוש מאתנו העת הזאת, לא ימצא מקום להפיק זממו, כי האישי אשר למודי היהודים לא יחשבו בעיניו, הוא יוכל לשלוח את בניו אל אחד מכתבי הגימנאזיום ושם ימצא את אשר ידרוש, אולם הראשון לא ימצא את שאהבה נפשו, כי אם שלח ישלחו אל אחת הישיבות, הלא אז ירצה את בנו נפש, כי מלבד אשר יבלה שם ימיו חנם, יכרות גם מפיו כל משען לחם לימים הבאים, ומה זה איפוא יעשה האב החפץ באמת באשר בנו? . . .

אולם היום אחרי אשר הוקם הסעמינאר, ימצא כל איש ישר הולך בית מנום לבניו, כי משמה תצא תורה ודבר ה' גם יחד, וגם הנער אשר נפשו לא חשקה לשמש בכתר הרבנות, גם הוא יוכל לבוא שמה, ורשות בידו ללכת אל אוניווערזיטעט הטובה בעיניו אחרי אשר ישלים שם את הקו בשלשה שנים, ובוה תבוא לו תועלת כי יאסוף גם המדעים העברים בחפניו, וילמוד גם את הליטעראטור שלהם.

ובכל זאת תשמע תאניה ואניה במחנה הארטאדקסים, והמה כוכים למשפחותם על הרעה הגדולה הזאת אשר באה בעונותיהם הרבים לכל בית ישראל, ואף עתה אחרי אשר שמעו כי בעוד ארבע ירחים יפתח הסימענאר, ואין היכולת עוד בידם לעשות מאומה, התקבצו כלם יחד לגזור באלה ובשבועה ולאסור איסור גמור על כל שומרי הדת למען לא ישלחו את צעיריהם אל הבית הזה, ואלה המה דברי המכתב אשר שלחו לכל הקהלות באונגארן עם ה"ר חתימות מגדולי הרבנים אשר בארצנו:

(*) בקרב ימים אהל לתת מחוות נאמנות מחיי הבתורים האלה ידריכהם.

„לכבוד שלומי אמוני בני ישראל, מאמינים בני מאמינים, מחזיקים בתורת ה' ובמצותיו הפצים מאד, ה'ה קצינים ורוזנים ראשי ומנהיגי עדה הקדושה דק"ק. . . יע"א!

להיות כי השר היועץ למלך יר"ה הממונה על עניני הדת בארצנו, אשר לבו מאז חפץ להעמיד סעמינאר אשר משם תפתח הרעה לצאת על בית ישראל כידוע, השלים דעתו בזה, והצרה קרובה לבוא בעו"ה — אם גם תשועת ה' כהרף עין ועוד עצתו תופר — כי מנסה ה' בחסדו אותנו, לדעת הנלך בדרכיו ולא נשעה אל דברי אלה הכופרים והאפקורסים החדשים אשר תחת מסוה האמונה מסיתים ומדיחים את נערי בני ישראל לילך בעקבות אלה הרבנים החדשים, אשר כל מטרתם ומגמתם רק להרוס את דת משה וישראל ולהשכיח תורה מעם ה' אלה, למען נחיה ככל הגוים אשר סביבותינו ולהיות מעורבים בין האומות עדי ח"ו את בנותינו נתן להם ואת בניהם נקח לנו ולא יזכר שם ישראל עוד, כי אין אלהים כל מזימתם!

הדור אתם ראו מי ומי המה החדשים והמתחדשים אשר בשם רבנים יקראו! האחד בלשון עם ועם ידבר, השני כגמטריאות וחשבונות, אשר רק כפרפראות לחכמה, יבלה זמנו וכו' ואין חכם אלא כפיהם אשר הבל יפצה מבלי דעת דת ודין, כי מאין תצא תורה? האם מאלה מורי רעה אשר תורת אלהים להם פלסתר ואמונת שוא והכל כחלומות היונים הישנים, והמהפכים את דברי אלוה אמת פנים ואחור ללא אמת? ?

הה! עם סכל ולא חכם, כי לוא חכמו הלא ישכילו לראות כי רבנים כאלה אשר בשם דאקטאר יפארו, אך רופאי אלילי המה וכי אין יתרון לבעל הלשון, כי אם ברוח שקר אשר בלבו לפתות הולכי נכוחות למקום שם רפאים ינחוו! ולוא דוקא כי שם רבנים לא יאה להם, כי אם שם מהרסי ומחריבי הדת, וזה שמש לעולם!

אך מה עוד להרבות דברים, הלא כבר אמרו חכמ"ל כי כל קורא בספרי מינות ובספרים הצגונים אין להם חלק לעוה"ב ובכלל אפקורסים הם, ואלה החדשים אשר כל ימיהם רק בהבלים אלה עוסקים ומטמאים מחשבותם ולבם בעבודה זרה — איך תבוא זראת ה' ותורת אמת בלבם? הם מלהזכיר! ועל כזה אמר דוה"ט ע"ה ולרשע אמר אלהים וכו' וגם הנביא: בשפתיו כבדוני וגו' — על כן אנחנו חתומי מטה גזרנו בהסכמת כל גאוני זמננו ובהסכמת כל שרידי ראשי בית ישראל, ה' עליהם יחיו, אשר לבם כלב הארי להחזיק בתורת ה' ולחזק את בדיק בית ישראל, אשר נבקע לרסיסים לאסור איסר בגזרת עירין קדישין ארור ושמטא, אשר כל איש מקרבנו ומזרענו וזרע וזרענו עד סוף כל הדורות כל יקרב ויקרב אל פתח בית הסימענאר זו מינות — ואדרבא כי ירחיקו בתכלית ההרחקה מהסעמענאר הג"ל, ומכל שכך שלא לסייע ידי עובדי פתח ביתו חוי"ש הן ללמוד והן ללמד — ותלמידי בל"עם אלה, השמים אור לחושך ואומרים לרע טוב, אם גם חכמים (כעניניהם) יקראו, אך בשם רבנים לא יקראו, כי אין לספחם אל אחת הכהונות לעבוד כעבודת הקודש, יען שבע תעבות בלבם,

אם גם בשמים שתו פיהם ומילין לצד עילאה ימללון. . . אך השמרו והזהרו מאד בנפשותיכם מעושי מלאכת ה' ברמיה אלה, כי זה דרך שקר להם, לובשים באדרת האמונה והיראה למען כחש ולהטות לב העם אשד כל ידע בין ימינו לשמאלו אחריו, ואחריתו מרה כלענה. . . ואם יפגע בכם מנוול כזה משכוחו לכהמ"ד ותדעו כי אין תורת אלהים בלבו—וסר, כי אין קדושה במקום טומאה! ומלאך רע בע"כ יענה ויאמר: לא ידעתי ספר".

ועתה אתם השרידים בעם, לא עליכם לכרכם שמנו דברנו אלה, כי אם אל כל אשר ה' אליהם קורא, עליכם לקיים לאשר לחזק ולהפיק את האיסור הלזה בכל מקום, אשר ידכם מגעת, למען ידעו כל ישראל את זאת בכל מקומות מושבותיהם וישמעו ויראו! ולכל השומע תבוא ברכות טוב, ומכלל הן אתם שומעים לאנ. . . אלה דברי החותמים לכבוד תה"ק לבל תשתכח מישראל, פה סוליש (Szöles) יום ג' כ"ו למב"י פ' אמור תרל"ז לפ"ק.

בונם הקי בן לא"א הגאון מו"ה אש"ד חופ"ק פרעסבורג.

שמעון הצעיר בן לא"א הגאון רשכ"ה מו"ה משה בה"ח

ספר ח"ם וכו', . . . וכו' . . .

אלה המה דברי החרם אות באות, אבל עברו הימים אשר מפני שם חרם פחדו ורהו כל שומעיו, ואיש לא יאמין כי גם החרם הזה יביא מרד בלב נערי ישראל, והכל יודעים כי גם בני המאמינים האלה ילכו ויבאו אל הסעמינאר אם רק ירצו שמה.

ואלה המה המורים אשר הפקדו ללמד את תלמידי הסעמינאר: הרב התלמודי המהולל מה"י בריל, ומשנהו הרב ה' בלאך אנשים מצוינים בתלמוד ופוסקים. ה' היינריך דייטש דירעקטאר של הפרעפאראנדיע בפעסט נמנה להיות מורה שפת עבר, הד"ר באכער ילמד אנדה ומדרשים, והר"ר קויפמאנן ילמד את דברי ימי היהודים והליטעראטור העברית, ומלבד זה נמנו מורים אחרים אשר יורו את חכמות העמים לפי חקי הארץ, ותקותנו חזקה כי המורים האלה כלם אנשי שם יחנכו את תלמידיהם בדרכי התורה והחכמה לתהלה ולתפארת.

ציבה המישאלי.

בערדואנסק, בחדש כסלו התרל"ז.

מענה רך לרופא חכם.

מאת

אפרים דיינארד.

בצאתי ראשונה לשדה המערכה ללקט אבנים להלחם את גלית הפלשתית הוא אברהם פירקאוויץ הקראי הפראי אשר חרף מערכות אלהים חיים, יצא אחד מתלמידיו לסוכך לראשו מפני תנופת ידי, זה האיש גורלאנד אשר ממעי יהודה יצא ועל שלומי אמוני ישראל התחשב, פתאם התהפך כחמר חותם ויהי ערינו, ואף כי לא הצליח לו לידות אבן כי רק לעפר באפר את עיני הרואים,

בכל זאת לא נעים הוא לראות כי בן לעם הזה יהפוך את פניו להלחם את אחיו ובית אביו רק למען עשות לו שם בין הפלשתיים הערלים. אכן מעודי לא חלמתי כי יקומו עוד עוזרים על ידו. וגם רופא חכם בתוכם לחבוש את פצעי גורלאנד אשר נפצע מידי, אולם תקותי חזקה באלהי ישראל כי אשוב מהמערכה וזה נצחון על ראשי, ואלפי רופאים לא יחבשו את מחץ מכתו.

הדר' פראנקעל — השחר חוב' י"א — יאשימני על גלותי שולי פירקאוויץ על פניו אחרי מותו, מטעם "איך משיבין את הארי ושם יפת כסו את ערות אביהם". הטעם הזה ייטיב להגיד לגורלאנד ולא לי, יען לא לאב כי אם לצורר ישראל אחשבהו, ועל כן לי בן העם הזה המשפט לגלות שוליו על פניו. החכם הנ"ל עמד משתומם על דברי (תולדות אבן רשף צד 30) כי "הנני אוהבו גם היום כלבי כאשר אהבתיהו בחייו. . . .". וגם אני עמדתי משתומם כי חכם כמזה לא יבין דברים כאלה. על מה הצבתי ארבע נקודות? ומי לא יבין את האהבה הגדולה אשר אהבתיהו בחייו בעוד אשר התוכחתי עמו עד שפך דם יום יום? אשר על זאת תעיד רעיתי שולמית ואחותה מלכה אשר באה פעם אחת בכחלה לראות אם עודנו חי, יען היה עיף ויגע מאד מהוכחו אשר התוכח אתי כיום תמים בלי הרף עד אשר נפל על ממתו באין אונים וכמעט לא נותרה בו נשמה וגם הדבור לא היה בו. עד כי התחללה רעיתי כי אמרה מת הוא, וגם אני לא היה בי כח עוד לעמוד על רגלי ולהוציא הגה מפי, כי כבר נחר גרוני, ומלבד זאת נודע למיודעי בקרים, כי בכל עת אשר לא הייתי בביתו שלחנו מכתבים איש לרעהו פעמים או שלש בשבוע, ובכל פעם התאמצתי להכחיש מציאותי כאשר יעידו כל מכתביו הנמצאים בידי ואוכל להראותם לכל החפץ לראותם, ובהתווכחו עם ה' אב"ג בהמגיד שנה י"ז גליון 32 — 33 דברתי נגדו גלוי במ"ע הנ"ל, ואיך אאהבו אחרי מותו אחרי אשר אני בעצמי משתדל להראות לכל באי עולם כי צרר את ישראל בנכליו? זאת יבין כל איש דעת! "שומע לעצה חכם", יעץ לנו החכם למען נשמע גם לעצתו. אפס חלילה לאיש דעת היודע משפט למלאות אחרי העצה היעוצה מרם יבחן אותה. יען לא כראות היועץ יראה הנועץ. על פי רוב היועץ לא למרחוק יראה ורק את אשר יורה שכלו בפעם הראשונה זאת ייעץ לרעהו, כי איך שיהיה לא יכאב לכו אם עצתו תהיה עצה נכערה. אכן אם ישמיע היועץ עצתו מרם דרשוהו וטרם ידע בעצמו משפט כל הענינים הסבוכים, מי בער ישמע לו? — הן אדע נאמנה כי הדר' פראנקל עצמו ועוד רבים כמזה לא ידעו עוד במה הרע לנו פירקאוויץ ומה המטרה אשר אליה כוננתי חציו? ובכל זאת לא יכלו להתאפק וישמיעו קולם בשער. זה בא בעצתו וזה בבקרתו, האחד כרופא ושופט רמים ישכין לעפר כבודו ממרום שבתו להגיד משפט בשער לעבדו המשתחוה אפים ארץ מול הדום רגליו, והשני כרבור יתנפח לאור בקר בחדש הששי, ואף כי שם ענן לכבוש הכרתיהו מהוד קולו הגורא כי כרבור הוא.

ועתה מבקרים ויועצים שמעו אלי ואשמע גם אני לכם. אל תשמיעו

במרום קולכם, אל תמהרו לשפוך דיו חנם, למה תהיו כשופטי האינקוויזיציאן
לחרוץ משפט מרם שמעתם ריבות בעלי הריב? חכו עוד מעט ואז תדברו תבכרו
כהעולה על רוחכם, חכו נא עד אשר יצא ספרי חלק ראשון לאור, ואז תתנחמו
על דברכם בלא עת, כי כלה ונחרצה מאתי לבלי שמוע לעצה עד הפיקי זמתי,
ואתם לא תוכלו לדעת זאת עד עת קץ, ורק זאת אודיעכם בקצרה, כי באמת
לא את פירקאוויץ הנני נלחם ולא אותו הצבתי למטרה לי, ובאופן כזה טובן
טאליו כי לא אוכל לשמוע לעצת ה' פראנקל, ומה גם מרם שאלתי בעצתו,
וגם אל נבואתו „כי לא תהיה תפארתי על הדרך הזאת“ לא אחוש, ועל עצתו
„לאסוף דברי הפץ מהנוגע להמשפט אשר בינינו ובין אב"ן רש"ף“ אודיעהו כי
כבר הפשתי ומצאתי גם בלעדי עצתו, ואקוה כי חוקרי קדמוניות היהודים בקרים
ותרמית הקראים ימצאו חומר רב למלאכתם בספרי „משא קרים“ בכל שלשת
חלקיו.

והנה פה מקום אתי להשיב תשובה כללית להחכם פראנקל בפרט ולה'
אדעלמאנן והקראים השואלים בלי משפט וחשבון בכלל, מדוע החילותי להרעיש
תבל ומלואה ע"ד זיופי פירקאוויץ אחרי מותו, וכל עוד אשר היה חי על פני
האדמה החרשת? והנה מרם אענה אחרת אשאל אותם: איפוא היו החכמים
הנכבדים שמערן, פינסקער, פין, הרכבי, שטראקק? מדוע החרישו כל ימי חי
פירקאוויץ? מדוע לא גלו שוליו על פניו? ולא לבד כי לא כתבו נגדו כי אם
החזיקו עוד בידיו ואזניו, ומחם אשר התמו את מציאותו בחותם האמת גלוי
לעיני הממשלה, שמערן אשר ידע את כל זיופיו בשנת 1842, חמש שנים
מרם נולדתי, כתב ספר שלם על דבר זיופי אב"ן רש"ף בשפת אשכנז, אשר
ראיתו בעיני בפעמערסבורג⁽¹⁾, ובכל זאת גלוי לפני הממשלה אשר שאלה את
דעתו הודיע, כי כל מציאות אב"ן רש"ף אמת וצדק, אולם יען כי אין לאל
ידו לענות בעת על שאלתי, אענה אני תחתיו, כי מננה ברק הזהב אשר עורו
את עיני לא יכול לראות את הנולה, ובאדרת שער אשר שלחו לו הקראים
חבש את פני האמת והצדק בטמון, ובכך לא על חנם עשה את מלאכתו רמיה
וימכור את ספרו ונפשו להקראים, תהי מיתתו כפרתו.

פינסקער ז"ל אחז באזני פירקאוויץ ויעצם את עיני מראות זיופיו, יען
העניק לו העתקות שדופות קרים מספרים כ"י ורשימות אשר לא היו ולא נבראו
בעולם או העתיקן כחפצו ויגש אותן מנחה לרעו היקר אשר לא עשה כזאת
לשום חכם בעולם, ומי האיש אשר ימצא מציאות יקרות כאלה ולא יפול
עליהן? ועל איש כזה אשר זכה להשיג דברים עתיקים ויקרים העומדים ברומו
של עולם הספרות רגע פעם אחת בלי כל עמל לא אתפלא אם לא התבונן

(1) איפו הוא הספר הזה? ומי זה ועיד אם באמת ידי שמערן כתבוהו, ואם גם יאמן
הדבר כי התפוכות היו בדברי שמערן, גם אז נהיה נמהרים במשפטנו אם נרשוע איש השם
כמהו כי השחד עור את עיניו, כי אולי שב מדברו ומחשבתו, או אולי נאלץ לעשות ככה,
כאשר כן קרה לרבים כידוע כי אימת פירקאוויץ נפלה על כל היודעים הקר ומשפט. — המו"ל.

בחפזו אם לא עלה חוץ בידו, ויותר אתפלא על החכם ד"ר גראָמץ, מדוע התנפל הוא על המציאות היקרות האלה? והלא עליו היה לדעת כי הקונה גרעיני שכולת שועל מן האווז (2) לא ימצא מציאה גדולה, ולולא ידענוהו למבקר חרוץ כי עתה החרישנו בתנו אמוץ לרשימת ר"י הנקדן אשר בנה עליה מגדלים פורחים באויר, ואם אוהב הוא אמת באמת נראה אם יתקן דברים רבים בספרו "דברי ימי היהודים" בחלק החמישי והשביעי, לפי הידיעות החדשות, ואם כי באמת גם הרש"פ זל לא נקי בעיני מכל חשד, יען כל איש אשר עיניו בראשו יכיר כרגע כי יד פירקאוויץ כתבה את הרשימה בסוף התנ"ך המעידה כי הקרימצאקים המה יוצאי ירך הקראים, כאשר הראיתי להחכם הגדול פראפעסאר חוולסאן כאשר היינו שנינו בבית אוצר ספרי הקיסר בפעטערסבורג, וגם הוא הודה לי כי כתב יד פירקאוויץ הוא, ובכל זאת לא אבה הרש"פ להגיד בפה מלא כי מזויפה היא מיד אב"ן רש"פ, וחשד אותה רק מפני תאריכה לפ"ק ול"ק צד י"ח), ובכל זאת חלילה לי להאשים את הרש"פ ז"ל כי עשה את מלאכתו רמיה בכוונה, יען נודע היה לנקי כפיים, תזי שגגתו כפרויו.

החכם רש"י פיץ הגיד לי בפה מלא כי ידע כבר את פירקאוויץ למזיפה, ומדוע החריש עד כה ואם הסתפק בשומו יד למו פיו, למצער היה לו להחריש, ולא להרים את פירקאוויץ ומציאותיו על נס ולחבר מאמר גדול "חכמי ישראל בקרים" (הכרמל השבועי שנה ב' ג'), ולשמוח אחרי כן כהולך בחליל על חריפות ה' חוולסאן אשר טהר את השרץ בק"ן מעמים (המאסף הרוסי לחברת מפיצי השכלה), בעוד אשר היתה לאל ידו לעשות שמיר ושית מכל מציאות פירקאוויץ אשר ישב בביתו כשנה תמימה, אך הוא עוד יתרה עשה לְהַלֹּת אל פירקאוויץ וילך כצל אחריו, ומדוע נאלמו המבקרים והיועצים דומיה ולא שאלו את פיו? והוא הלא חי הוא אתנו תהלה לאל, ויוכל לענות נכונה על שאלתם.

החכם ד"ר הרכבי, היושב בפעטערסבורג זה זמן רב, התעורר כעת לחבר ספר בקרת על רשימות פירקאוויץ הנמצאות זה עשרים שנה באוצר ספרי הקיסר, ומדוע החריש עד כה? —

כי לא נבעת הרכבי מפני הדר גאון פירקאוויץ, אף לא כתב אליו מכתבים כי יחזיק בימינו לאכול פת לחם כאשר עשה אחד מהמחזיקים באוני פירקאוויץ זאת ידעתי אל נכון, ומי עצר בעדו לכתוב בקרתו לפני חמש שנים? הלא בזאת יכל למלא את פי כל המבקרים חצין, וביחוד לא היה להקראים כל פתחון פה לאמר "כי עתה אחרי אשר כבר עלו עשבים בלחיי פירקאוויץ ואין לאל ידו לענות התעוררו המבקרים לבקר את מציאותיו" והשאלה הזאת לפי דעתי עצם היא עצם בגרון השואלים אותי, ובשום אופן לא יוכלו להשיב לי נכונה על שאלתי זאת.

החכם הנוצרי ד"ר הערמאן שטראקק הגלונה להד"ר הרכבי בחבור הקאטאלאנ רב תודות לו כי הכניס את ראשו בענין הזה, וראוי הוא לתודה וברכה ביחוד

(2) משל המוני ברוסוא.

על עבודתו על הרי ישראל, ועל השתדלותו הרבה אשר עמל לדעת שפת עבר אל נכון, אכן מדוע לא התעורר גם הוא לבקר אחר אב"ן רש"ף עד היום? נקל מאד לפתור, יען גם הוא צעיר לימים כמני, ועד העת הזאת לא ידע ולא השתדל לדעת בענין הזה, ולולא שלחה אותו הממשלה לסלע היהודים כי עתה כמח לא התעורר מעצמו לצאת למלחמה נגד אב"ן רש"ף, והד"ר שמראקק מחייב את חכמי ישראל.

החכם ד"ר פראנקל, השואל אותי כעת: מדוע החרשתי בחיי פירקאוויץ? אשאל גם אותו: איפוא היה עד היום? ומדוע לא שאל לכל החכמים האלה אשר חשבתי פה? האמנם כלא נחשבה בעיניו הבקרת אשר נכתבה אחרי מות פירקאוויץ, יען לא יוכל לענות? נצייר נא בדמיונו לוא קם פירקאוויץ מקברו והכחיש את כל הבקרת אשר נכתבו אודותיו, האמנם האמין לו ואת פי שכלו לא שאל? הן לא לפני קירות ביתי כתבתי מה שכתבתי, ואם שגיתי במשפטי הלא ימצאו מבקרים ומכחישים גם בלעדי פירקאוויץ, אשר יוכיחוני על פני החכמים אין לישראל? ואם דורשי אמת בכל לבכם לא נמצאו בנו אשר ירוני משוגת, אף כי יהודי לוחם את קראי הנני? ואלה אשר לא יביטו בעין בקרת חדה על כל אלה אשר הבאתי במשפט זולתי אם חתם אותם פירקאוויץ בחותם האמת הלא חסידים מאמינים המה, ואת חסידים לא אדבר דבר.

כי השאלות האלה אשר שאלתי להמבקרים, לא אוכל לשאול מאת החכמים המאמינים בכך רש"ף ובאי-שנגתה, זאת יבין כל איש מכין, יען לאולת מאין כמה תחשב אם נשאל להחסיד המאמין רבנו כהקאטולי בהאב ברומא, מדוע לא ינלה שולי קרושו על פניו? ומה גם כי רוב המאמינים לא יאמינו יען כי מאמינים המה, רק יען כי צדיק בארץ יושלם. . . .

והנה מצאתי עוד אחד מאמין ומשכיל אשר שם ידו למו פיו כעת ויהי כמחרישו, הוא החכם גיבוער, החכם הזה שֶׁלַח ממשלת צרפת לפני שנים אחדות לבקר את כ"י אב"ן רש"ף בפעטערסבורג, ואחרי שכתו שם ירחים אחדים חבר ספר שלם בשפת אשכנז ע"ד מציאות אב"ן רש"ף³⁾ וע"פ רוב חתם את הרשימות בחותם האמת או החריש ולא הגיד עליהן מאומה, ומדוע טחו עיניו מראות את הזיופים הנראים לעין כמבט הראשון? ואף כי גם הוא חי אתנו כיום ובכך יוכל לענות על שאלתי, אולם מאיש אֶלֶם אפחד מאד, אולי יחריש גם כעת, ובכך הנני לענות למענו. בהיותי בפעטערסבורג ספרו לי חכמי האקאדמיע כי בכל העת אשר ישב ה' גיבוער בפעטערסבורג לא בא אף פעם אחת כמעט אל בית אוצר הספרים להקיסר והסתפק רק בהעתקות הרשימות, אשר מצא ביד הפראפעסאר חוואלסאן, ומהן חבר את ספרו. טובן מאליו, כי לוא גם הגיד את משפטו עליהן גם אז לא יכלנו להשען עליו, וזה לכס האות כי למן היום אשר התעוררה השאלה ע"ד מציאות אב"ן רש"ף שם ידו למו פיו ועוד לא הגיד אף מלה אחת להימין או להשמאל, ומדוע לא ישאלו המבקרים גם אותו?

3) Aus der Petersburger Bibliothek. A. Neubauer. Leipzig 1866.

עתה עת לי לענות לשואלי, מדוע החרשתי אני כל עוד פירקאוויץ חי? דעו נא כי צעיר אנכי לימים ומעולם לא הכנסתי את ראשי בענין הזה, רק בבאי בפעם הראשונה לבקר את חצי האי קרים סרתי לסלע היהודים, ופירקאוויץ לא הרפה ממני ויבקשני לחותר בביתו, בראשונה עזרתי על ידו לחבר רשימה מספריו כ"י, ואחרי כן החלתי להעתיק איזה ספרים, אולם כמשך ימים מעטים עזבתי את ביתו והלכתי לארץ אשכנז, ובהיותי בליק נתתי על יד הרב בעל המגיד שני מכתבים מאב"ג ומאב"ן רש"ף לדפוס, וגם אני העירותי על דברי פירקאוויץ ובכונה נסיתי לדבר נגדו לראות מה יענה על דברי, ואם יקצוף עלי ונוכחתי לדעת באמת כי כן הוא, כי על המון כל המכתבים אשר שלחתי אליו בחיותי בדרך לא ענני מאומה, ובשובי אחרי כן לקרים החלתי לכתוב את ספרי "משא קרים", סרתי אל בית פירקאוויץ וראיתי מהומה בבית לרגלי רעיתי (ראה תא"ר צד 20) והוא נכון לנסוע לגזולוא, עזבתי את ביתו והלכתי לסעוואסטאפאל, יען ראיתי כי פניו איננו אתי כתמול שלשום, בקשתי ממנו לתת לי איזה כ"י הנוגעים לדברי בני ישראל בקרים ולא אבה לתת לי מפחד פן אתנפל עליהן בבקרת, החלתי להריץ אליו מכתבים יום יום כמעט והיכחתיו מדוע יפחד מפני הבקרת, ובין כה וכה התוכחתי אתו אודות איזה מציאותי ועל אפו וחמתו נאלץ לתת לי את הספרים אשר דרשתי, ובמחיר זה דרש ממני לכל אוציא דברי ריבותינו בדפוס, ובאשר ראיתי כי טוב לי לאסוף חומר לדברי בני היהודים והקראים בקרים כל עוד הוא חי נאלצתי לתת לו את שאלתו וכל דברי הבקרת אשר כתבתי וכל תשובותי ומענותי נשאר למשמרת אתי בספרי, ובנפשי דמיתי מה לי אם אני משפטי אודות מציאותי אחרי מותו, הלא אתו לא תמות חכמה, ואם אוציא משפט מעוקל ימצאו חכמים ומבקרים גם בלעדי פירקאוויץ אשר ידעו יותר ממנו, וגם להם המשפט לזרות דברי לרוח, ולוא עשיתי זאת בחייו, כי עתה לא נתן לי אף עלה אחד מהמון ספריו, כן חשבתי וכן עשיתי, ולפי דעתי לא שגיתי בעשותי זאת, ובכל זאת עוד לא ידעתי מכל המון זיופיו מרם באתי לפעמערסבורג, בכואי שמה נפתח לי מקור חדש לא שערחו מורשי לבבי, ראשונה עוד לא ראיתי בעיני את כל הרשימות אשר היו באוצר ספרי הקיסר, ושנית לא האמנתי בנפשי כי איש אחר יעמול מחצית ימי חייו רק לתכלית ידועה להרים את כבוד עמו השפל והדל עד גכהי שחקים, ובמה? בעשותו זיופים ועמל ואון עד אין קץ, הן אני בעצמי לא האמנתי בראשונה כי כל הכתבת מהמצכות הנמצאות בספרו "אבני זכרון" תחינה כלן מזויפות, איינקי, וזה כשתי שנים אשר ענית ואמרת להרב ר"ן ראבינאוויץ והמגיד שנה י"מ גליון י"ג "כי אינני משיל ספק באבני המצבות העתיקות המוכאות בספר א"ז" וגם "אינני חושד את פירקאוויץ כי הוא זיף את כל הרשימות, כי אם חמסי עליו על אשר חשב אותן לאמת וצדק ועליהן בנה את כל יסודותיו", מובן מאליו, כי בבאי לפעמערסבורג וראיתי את כל הנעשה אחרת יחשוב לבבי, והנני אומר כעת בפה מלא כי כל הרשימות ולכד

שתיים שלש) וכל אבני המצבות כלן מזיפות, ודווקא מיד פירקאויין, ובכן איה איש דעת אשר יוכל להאשימני מדוע לא גליתיו שוליו על פניו כל עודו בחיים? רק שאלתי מדוע לא גלו זאת אלה אשר ראו את הרשימה והמצבות בעיניהם במקומה עומדת.

והנה למען הקוראים עברית אשר לא ידעו עוד באיזה אופן זיף המזויף את אבני המצבות הנני לגלות מעט מזיפיו ומהם ישפטו על הנותרים, ועתה קורא יקר פתח נא את ספרו "אבני זכרון" (ווילנא תרל"ב) וקרא בו, המצבה הראשונה תאמר אמריה כדברים האלה:

"זית ציון בוקי
בן יצחק כהן ג"ע
עת ישועת ישר
אל שנת תישב
שנים לגלותנו.

הזיפים הנגלים לעין כל חוקר במבט הראשון המה: (א) ברכת המתים "ג"ע" וכו' תחלתה בסוף המאה העשירית אשר ברכו בה רק את האנשים המצוינים ורק מהמאה הי"ב התחילו כל העם לברך את המתים בברכות אלה. כמו: ג"ע, ז"ל, זצ"ל, נב"ת, רי"ת, והקראים היו להם ברכות אחרות כמו: "תשהע"מ", (תעל שכבת הטל על מלונז) "נב"ת וי"א" (נפשו בשוב תלין וזרעו יירש ארץ) וכדומה, וכן לא נהגו לכתוב פרטי השנים בר"ת ובנקודות על האותיות, הפרט תש"ב יכיר הרואה את עצם המצבה כרגע כי מראש היה כתוב שם ה'ש"ב ה' אלפים ש"ב) והמזויף עשה מן הה"א תי"ו, הפרט "לגלותנו" הוא חדש אשר לא היה על המצבה בראשונה, ורק המזויף הוסיף המלה הזאת למען תהיה לאל ידו להראות כי הקראים אשר היו בקרים קודם חרבן בית שני מנו לגלות שומרון, וא"כ המה מעשרת שבטי ישראל אשר גלו ע"י שלמנר בשנת תשע להוישע בן אלה, על המצבה השנייה כתוב לאמר:

כ' משה לוי מת

שנת תש"ב'ז לגלותנו"

וגם פה כבראשונה היה כתוב ה'ש"ב'ז, והמלה לגלותנו חדשה היא, רק במקום האות הראשון כ' (ר"ל כבוד היה כתוב ר' והמזויף עשה מן הרי"ש כ"ף, כאשר ידע כי התאר "רבי" הוא מאוחר, וא"כ יתפש כרגע ביד המבקרים, על המצבה השלישית כתוב:

"כ' פינחס כהן בן כ'

בוקי הכהן מת ז"ל

שנת תש"נ"א לגלוי"

המצבה הזאת לא היתה ולא נבראה רק המזויף ברא אותה ברוח דמיונו ורק בקבורת סלע היהודים נמצאה פתשגן ממנה אשר עשה פירקאויין, ועליה כתוב "קופיא" (ר"ל פתשגן), וכאשר שאלתי לאב"ן רש"ף, אפוא היא עצם

המצבה? הגיד לי כי בפעמערסבורג הנה, אך גם שם אין זכר ממנה, וכבר נזכרו הדברים האלה בשמי' במ"ע החדשי לשר ההשכלה בפעמערסבורג (מאי 1876) ובס' A. Firkowitsch und seine Entdeckungen. לידידי החכם הנוצרי ד"ר הערמאן שטראקק, ובכך למותר לבקר אחריה, ומגמת המזיף היה להראות כי המצבה הראשונה היא אמיתית: וגם בן היה לכהן כוקי וכו'. על המצבה הרביעית כתוב לאמר:

צדוק הלוי בן משה
מת ד"א ליצירה
ת'ש"פ'ה לגלותנו".

מלת "הלוי" בשורה הראשונה כתובה באותיות קמנות ממעל להשורה אשר הוסיף המזיף מלבו למען הראות על ידה אמתת המצבה השניה כי גם בן היה למשה הלוי. המלות "ת'ש"פ'ה לגלותנו" יכיר הרואה כרגע כי הדישות הנה אשר הוסיף המזיף. המצבה התשיעית תגיד אמריה:

זה מצבת
קבורת פרלק
דל' אלפים ו'צ"א
י'ש"ע"מ.

השם "פרלק" מקורו בשפת צגמיי (מטריית עתיקה) ומובן מאליו כי במאה ה' לספה"ג לא היו מטרים בקרים, ומי יודע אם היו בעולם? ותחת "דל'" היה כתוב "ח"מ" (ר"ל חמשת אלפים) והרואה את עצם המצבה או תמונה מ' בסוף ספר אבני זכרון יכיר כרגע כי השחית המזיף בכונה את האותיות "חמ". ובסוף המצבה היה כתוב "ליצירה", אך המזיף עזב את המלה הזאת ולא העתיקה. ולא ידעתי מאיזה סבה, וכן הלאה, ועל המצבות המאוחרות מעט, בכל מקום שהיה כתוב ה"א (ה' אלפים) מחק את הרגל השמאלי מן הה"א והיו לדל"ת, ובכך הוסיף על המצבה אלף שנה, ומצבות רבות אשר לא נגעה בהן ידו, ובכל זאת מזויפות הנה, ולמשל נקח מצבה תמונה יו"ד, ושם כתוב "שנת צ"א ליצירה". הרואה את תמונת המצבה בסוף "ס' אבני זכרון" אם יש לו אף ידיעה קמנה בחקי הפאלעאגראפיע יכיר מאותיותיה כי חדשה הנה, והמספר "ליצירה" לא נודע עוד בעולם במאה השניה לספה"ג ובכך מזויפה היא, אף כי לא נגעה בה יד פירקאוויץ. אכן הזיוף הוא רק בזה כי חשב אותה משנת צ"א לאלף החמישי אשר באמת הנה מהאלף השישי וכן רבות כאלה, ימצאן הקורא בספר אבני זכרון ומדובר אודותם כפרט בספרי "משא קרים" חלק ראשון.

מהנוגע לדברי הרב החכם רש"פ ז"ל בספרו "לקומי קדמוניות" אעיר בקצרה, כי יסודי דבריו הבנוים על מציאות פירקאוויץ המה קורי עכביש בעיני. למשל פינסקער נתן משפט קדומים להקראים ע"פ כתב היחש אשר הראה פירקאוויץ המספר בדברים ברורים כמו קרא בלוח דפוס אדעססא לשנת תרל"ו כי משלמה הנשיא הקראי עד שלמה המלך ע"ה נמשכו יותר מחמישים דורות קראים, ואם

לא השחוק הוא לחשמיע כזאת אף לגמולי מחלב? ובכל זאת לא הביט על כל אלה ויבנה על היסוד הזה מגדלים הפורחים באויר, ומדוע חכה עד אשר הביא לו פירקאוויץ את המציאה הזאת, בעוד אשר כבר שמענו הכלים כאלה יוצאים מפורש מפי הגנב וההולל המפורסם בעל דד מרדכי? הלא אין זאת כי אם אמונתו הרבה בפירקאוויץ ומציאותיו, וכן לקח רבים מהרבנים וישתלם על אדמת הקראים יען כי כן אבה פירקאוויץ, ותשוקתו לגלות חדשות גדלה כל כך עד כי לא יקרו בעיניו כבוד כל גדולי חכמי ומשוררי ישראל כר' משה בן עזרא, ר' אברהם בן עזרא, ר' יהודה הלוי, לתתם לגנבים אשר שמו חכמה זרה בכליהם וכחדו תחת לשונם ויאמרו לא היא, ואתה, קורא יקר, מרס ראית את ספרו "לקומי קדמונית" (צד ג"ב), אל תדמה בנפשך כי גנבו את חכמתם מהחכמים הקודמים להם כרס"ג, רבינו האי וכדומה, חללה! כל חכמתם גנובה מאיש נבל ובליעל, מליץ קראי, מפה דובר נבלה בשיריו אשר תקיץ בהם נפש הקורא, עד כי גם הוא בעצמו (רש"פ) לא אבה לתרגם חרוז אחד משיריו (ל"ק צד ג"ח) לבל ינבל את פיו, מאיש נבזה כזה נחלו גדולי חכמי ישראל אשר כבודם גדול בישראל ובעמים את חכמתם, ומי ישמע ולא יצחק? ועלי להעיר כי רבים משירי הקראי משה דרעי הזה אשר הביא פינסקער (נספחים מצד 115) נמצאים גם בידי בכ"י בסדור יהודי קרים, ומראשי החרוזים נראה ברור כי לא לו המה וכן עשה את ר' יעקב התאמני ראש הישיבה לקראי אף כי לא נדע עוד מי ומה הוא, וכן נתן לו משפט קדומים רק על מוצא פי פירקאוויץ (ל"ק נספחים צד 86), אשר כתב לו כי נמצאה מצבתו סלע היהודים בין הקראים, אף כי התאר "ראש ישיבה" איננו נהוג בין הקראים רק בין הרבנים וע"פ רוב רק על מורי התלמוד, ושנית ברור הוא בעיני כי שנת מותו היא ת"שי"ח ליצירת שמ"ס (א"ו מצבה 98) מזויפה בלי ספק, וצ"ל השי"ח (ר"ל ה' אלפים שי"ח), אלה וכאלה ימצא הקורא אחרי אשר ידע את כל זיופי אב"ן רש"ף בס' ל"ק על כל שעל ושעל, ובכל זאת רבים מגדולי חכמי ישראל נפלו על הלוקמים האלה ויקחו ממנו דים וימלאו ממנו את ספריהם ואין מהרהר אחריו, כאלו כל דברי פינסקער נאמרו מפי הגבורה והתומים בנושפנקא דמלכא קדישא, ועוד לא נמצאו מבקרים אשר העיזו את פניהם להמיל ספק בדבריו⁴, ומדוע? יען רב מבקרני חסידים המה המביטים על הסופרים מי המה ולא על הספרים, ומי לנו אויטארימעט גדול מפינסקער? ואם אחריו נמשכו גם המבקרים הגדולים כהרא"ג, יאסמ, גראַטץ, ואז הלא חרב הבקרת עדיהם לא תגיע, כי עומדים הם למעלה מכל בקרת, ואין בקרת למעלה. . . . ומה יעשו המבקרים בעת רעה כזאת? הישליכו עטם מידם? אכן לא! המכיני' יין לשכור ושכר לשותיו, יביא גם לידם דג קמן אשר על נקלה יגורוהו בחרטום, ועליו יגורו מלחמה, יתקעו בחצוצרות וקול שופר בקול רעם נורא, והשומע ממרחק ידמה כאמת כי העתיקו הרים

(4) ומה יעשה החכם ד"ר פראנקעל במאמריו אחר רש"ף לבקר? הלא במאמרים האלה נטה קו בקרת חרוצה מאד על ספרי פינסקער ולא נשא לו פנים — המויל.

ממקום בקול שאגתם. אכן חכו נא מעט אתם המבקרים ובין כה וכה אולי תתבוננו וידעתם כי עוד לא אספתם את הדג הצעיר ההוא ברשתכם, ומי יודע אם לא תוכחו עוד ברכות הימים כי תחת דג עלה סרמון בידכם.

שיח לאד"ם.

בכרמל שי"ג ח"ט (תרל"ז ווילנא) ראיתי מאמר "חקרי לה"ק" מאת מדרק גדול ונכבד, אשר הוריד עוז הפלפול והדרש להדקדוק, וכדרך המפלפלין באסור והתיר רק להחמיר, כן החמיר גם הוא בלה"ק חומרא יתירה להכביד על הסופרים ולעצור בעד הרחבת הלשון.

החכם הזה יושב ודורש באות ה"א והחליט בראשונה :

1) "כי הה"א קשה לבטא גם בנח נראה במפיק". וכראותו כי הכ"ז נצב לשטן לו באמרו (מבוא לתל"ע כלל ח'): "והא"לף והה"א לפי שהן האותיות הרפואיות בכל האותיות", הביא נגדו ג' עדים מהמכלול להרד"ק לקיים את החלטתו, א) "תחסר ה"א הידיעה מפני כובד הקריאה" (ד' פ"ורדא מ"ו ע"ב או ד' ליק מ"א ע"א); א) אמר הצ"ל: שם מדובר מה"א אחרי אותיות בכ"ל בשוא נע, כמו פִּדְבָר ת' פִּהְדָבָר, ואין מביאין ראייה מן הפרט על הכלל; ב) "ובהעדר הה"א מכוונו הקריאה", (שם צ"ד ע"ב או ליק פ"ז ע"ב); גם העד הזה מדבר רק על ה"א בתנועה אחר שני"ע כמו יוֹדִיעַ ת' יוֹדִיעַ; וכסגנון הזה נמצא גם בשאר אותיות כמו (מכלול ליק קי"א ע"ב) "להקל קריאת היר"ד — אחר שני"ע כמו חֲסִי ת' חֲסִי — (שם קב"ד ע"ב) "להקל על האל"ף נְחִבָּאת ת' נְחִבָּאת"; (שם ס"ד ע"ב) "וסגל האל"ף (במלת וְהָאֲזִיחוּ) מפני כובד קריאת האל"ף בחירק, האם נוכח מזה, כי גם יו"ד ואל"ף כבדות במבטא? או שאין לנקד בשום מקום אל"ף בחירק מפני כובד הקריאה? אך נפן נא אל העד השלישי, ג) "והה"א קשה להראותה, לכן היו צריכין להמירה בתי"ו" (שם קב"ד ע"א או ליק קי"א ע"ב), ופירש בעל המאמר הנ"ל "והנה אמר להראותה — ולא אמר פה — לקרוא אותה — בלשון אשר אמר שם (מ"ו ע"ב או ליק מ"א ע"א), לכלול בזה גם לבטא את הה"א בנח נראה במפיק כמובן (?). העד הזה בקרת יהיה, וז"ל הרד"ק "והנקבה (טן בנה) פְּנֵתָה באה הת"ו ת' ה"א לה"פ, כי היו צריכים להראותם (ר"ל לעשותם מרגשים במבטא) וכו', לכן היו צריכים עכ"פ להראות בנקבה לה"פ (פְּנֵתָה), והה"א (מפני שהיא רפויה במבטא) קשה להראותה (ר"ל להרגישה הטב וביחוד אחרי שני"ע), לכן היו צריכים להמירה בתי"ו ואמרו פְּנֵתָה ע"ב, כאשר יאמר הרד"ק בפירושו (ליק כ"א ע"ב: והומרה ה"א קלה (במלת מְקַלְלִי) כו"ו כמנהג התחלפה במקומות, ולולא שהחליפוה זאת הה"א כו"ו והראו לה"פ (ו"ו) לא היה נכר במלה ענין קלה (הה"א הקלה); וא"כ ממקומות האלה איפכא מסתברא, כי הה"א קלה ורפויה; וכן נמצא במדרש תהלים ס"ב: העולם הזה נברא כה"א, מה ה"א כשארם מוציאה מתוך פיו וכו' כך בלא עמל ובלא יגיעה ברא ה' את עולמו", וע"ז אמר הפייטן באקדמות: "וּפְאָתָא קְלִילָא דְלִית בָּהּ

מששותא". — ואשר חפץ בסוף מאמרו לעשות שלום בין הב"ז ובין הרד"ק ולהבדיל בין עצמות הה"א ובין הכרתה ככה המדבר, לא זמיתי להבין כלל וכלל, ובפרט כפי אשר הראיתי אין שום מחלוקת ביניהם, כי גם הרד"ק אמר בפירושו "ה"א קלה", ומשום קלותה ורפיונה אינה מרגשת היטב אחרי שוא נע. (2) מהחלטתו הבלתי אמתית הזאת יצא לבעל הקרי לה"ק, "כי ב' האי"ן זא"ז והישנית בשנ"ח או במפיק כבודות מאד על הדבור בין בראש המלה ובין בסופה", "לכן לא נמצא בכל המקרא כלו מראש ועד סוף אף בכ"מ שהיה דין ומשפט הלשון לבוא כן, יען כי אז יגיע אל המדבר להוציא ולהריק את כל רוח נשימתו מקרב נפשו, אשר זה יכבד עליו עד מאד וכו' מה שעל כל כיוצא בזה יאמר הכתוב: מפח נפש, נפחה נפשי, גם פחי נפש לחז"ל, מה יש"א רבות אנחותי ולבי דוי וכו' עד שהלב דוי מרוב האנחות", "ע"כ לא בא גם בכל המקרא כל בנין הפעיל והפעל בזמן עבר ככל השרשים אשר פה"פ הוא אות ה"א", וע"כ יזהיר החכם הזה את סופרי לה"ק כימינו אלה למען היות נזהרים מכתוב הברה זו "ב' האי"ן והב' בשנ"ח או במפיק). — והנה באו מלאכי זעם: אָהָה (ש"ו פעמים במקרא), הָהָה (פ"א ביהזקאל), הָהָה (איוב ל' ט"ו) ומפחו על פניו, באמרם: מדוע גרשתנו מהסתפח בנחלת ה' ? הלא זקנים אנחנו ממך לימים ותושבים אנחנו בה, ויתהפך בעל המאמר הנ"ל בתחבולותיו להחשיך את אָהָה וְהָהָה לעת צר, עת האדם יגז "את ראשו ומתופף על לבו ויך כף אל כף, כף על ירך ויקרע את בגדיו", "כי מה לא יעשה האדם רע לנפשו מרוב רעתו ויוגנו ?" ילמדנו בזה כי אך מאשר בארץ צריך להזהר מהכרת ב' האי"ן, פן יצא "כפחי נפש" או "פיח נפשו", אולם לקשה יום אין אנו חוששי"ן, אם לצרותיו יסופח עוד "מפח נפש" וילבו עליו דוי מרוב אנחות" בהכרת ב' האי"ן — ומלת הָהָה הפך לנו הנ"ל למרכבת מן הָהָה הפך, כי חשש איוב למלת הָהָה המסוכנת, "ע"כ השכיל (איוב) ואמר "וכו' "והשכיל בזה עוד יותר, שכל השומע או הקורא דבריו יבין על נקלה, כי הרכיב גם זעקת הָהָה כמלה זו, מזה עצמו שלא יבוא בלשונו בנין הפעל בשרש שתחלתו אות ה"א", שמע מינה שאיוב מדקדק גדול היה וחשש לדקדוק הלשון יותר מלצרותיו הרבות ! אך מה הגיע לו על ככה ? מאשר השכיל והשכיל עוד יותר וחשש לומר המלה הָהָה שלא יבוא בלשונו", אמר הָהָה הפך, שכבר עוד יותר, אך לא בפירושו איתמר, כ"א כרך זעקת הָהָה ומלת הפך ביחד "שכל השומע או הקורא דבריו יבין על נקלה את ההרכבה הזאת"; ובכ"ז לולא גלה לנו בעל חקר לה"ק את סוד ההרכבה הזאת, לא אחד בנו ובקדמונו הבין זאת על נקלה, והיינו תועים עם ר' חיים קעסלין במסלול (במסלול מסלת הכנוים נתיב י"ב סימן צ"ג) לאמר: כל פעל מן הפעלים היוצאים שנמצא ממנו אפילו רק מלה אחת בכל המקרא נוכל לכנות מדרך סברא כפעל ההוא ב' בנינים "האב ותולדתו" וכו', "ואם מצאנו הַמְּבָעוּ כבוץ (ירמיה ל"ח) נוכל לאמר הַמְּבָעוּ, הַמְּבָעוּ וכו'" ואם כן אם מצאנו פ"א הָהָה עלי הנ"ל נאמר מדרך סברא ההפך ההפכת, ואז הרוחנו בהרחבת הלשון מאד.

3) אולם לא איוב לבד היה מדקדק גדול, גם "הנביא יחזקאל המזכיר את איוב וראה במה גם את ספרו ודאג להמון העם (הבלתי מדקדקים), אשר אולי לא יבינו בהרכבה זו (אף כי השכיל איוב שכל השומע או הקורא דבריו יבין על נקלה כנ"ל), ע"כ בא (יחזקאל) והבדילה (את הה מן ההפך) למלה בפני עצמה להעשיר את הלשון ואמר בסמן למ"ד בתחלתו בשם ה' (1) הלילו ה' ליום וכו' אחרי אשר לפני זה ד' פעמים אָהָה באל"ף וכו' (פְּאָמָה כבתה! שתיהן לפי שטתו כבודת, שתיהן מפח נפש! — וקשה ליה לבעל המאמר הנ"ל, מדוע לא דאג יחזקאל מקודם להמון העם? ולמה חכה עד כה להעשיר את הלשון? ולכן אמר להלן אשר אולי אז בהגיע לאמר סי' למ"ד (מלת אהה, באותו רגע) הגיע לעיניו ס' איוב (הלא עוד בס' י"ד הקודם הזכיר יחזקאל את איוב וראה במה גם את ספרו) והתבונן למלת הה" (ר"ל כי ההפך מרכבת מן הה הפך, וא"כ לא יחזקאל כ"א איוב העשיר את הלשון.

4) אך לא די לנו זאת, עוד הראה יחזקאל גדולות ונצורות מזה בדקדוק: "כבואו לדבר על הגפן הבא בלשוננו לרוב בלשון נקבה ודבר עליה גם הוא בל"ג (י"ט י') וכו', והנה כבואו לדבר שם על גנחה ועל קומתה שהוא כפל ענין במלות שונות וירא כי יבוא לדבר ולומר נְבָחָה (ונזדעזע פן יבוא ויביא לידי סכנה) ויחלף פתאם את לשונו ואמר בכתוב אחד ויהיו לה וגו' בל"ג ואח"כ באותו כתוב בעצמו: "ותגכה קומתו וירא בגבחו בל"ז (ג' מלות בל"ז: קומתו, וַיֵּרָא, דליתיו בשביל מלה אחת: בגבחו) כאלו הברה זו אסורה לבוא בקהל הברות לשוננו כלל (ולא חשב להעשיר את הלשון כמלת הח), למען היות נזהרים מכתוב הברה זו, ככל אשר נזהרו כל אבותינו ואבות הלשון ומיסדיה מאז ומעולם ואחריהם כל נביאי ה' וכל סופרי ספרי הקדש מראש ועד סוף". —

שליש אנכי שואל את בעל המאמר הלזה: (א) מה יענה על רוח גדולה וחוק, ועל המחנה האחת והכחו, אשר שניהם במינים שונים בפסוק אחד, ובכלל על כל שמות ממין משותף שבאים פעם בל"ז ופעם בל"ז ופעם בל"ג, וגם הוישע דבר בל"ז גפן בוקק, ויחזקאל בעצמו לפניו (קאפ' י"ז) הזכיר את הגפן (בפסוק ר"ו) ה' פעמים בל"ז וה' פעמים בל"ג, וכן בפסוק ז' שם ג' פעמים בל"ז, והעיר שם הרד"ק (כפירושו לפסוק וי"ז), ונזכר גפן בפרשה זו"ג וברוב הוא ל"ג, ובל"ז נמצא גם כן גפן בוקק, וילקטו ממנו פקיעות שדה", ע"כ, האם בכל אלה יש כונות מכוונות שונות? — (ב) עד מתי יהיו לנו "מניחי הלשון" או "אבות הלשון ומיסדיה", או "בעל הלשון" (להלן) למוקש? אחת משתי אלה, אם אבות הלשון ומיסדיה בראו להם לשון חדשה וילמדוה לעם תחת הלשון אשר דברו בה עד העת ההיא, וזאת אין שכל הישר סובלה מכמה טעמים; או קמו מחוקקים ויחוקו בלשון המדוברת בעם דינים ומשפטים כפי המנהג והמורגל בפי העם מקודם, וא"ס אין נאות להם שם מניחי הלשון או מיסדי הלשון כ"א שם מדקדקים או יודעי הלשון, ומיהו אלה אשר עסקו בחכמת הלשון בזמן קדום כזה, אשר "אחריהם

היו כל נביאי ה' וכל סופרי סה"ק כלם מראש ועד סוף? — ג האם על אשר לא נמצא במקרה הברה זאת או זאת בכה"ק, נגזר עליה לבלתי בוא בקהל הברות? הן לא ראינו אינה ראייה, אולי השתמשו בה העם ויודעי הלשון מקודם ומאם נשארו בכה"ק עוד י"ז פעמים (מ"ו פעמים אהה, פ"א הה, ופ"א ההפך) ומדוע נעקם ונעות בפלפולים ודרושים את כל אלה ולא נדאג להמון הכותבים ולהעשיר את הלשון? —

6) המחמיר הזה לא הסתפק כראיותיו התלויות על בליטה, אך גם אים עלינו כנגודל החטא והעוון לסור ולצאת מדרכי הלשון אשר סללו עושיה (מי ומי המה?) והלכו בהם (מעצמם) כל כתבי הקדש, "אשר ע"כ כל הבא להביא הברה זו (של ב' האי"ן והשנית בשנ"ה או במפיק) בתוכה (בל"הק) הוא משפיל את גאונו! (ד) ומחלל את שם קדשה (C.D.), ולפי זה צריך להוסיף עוד: ועל חטא שחטאנו לפניך בדבור או בכתבת ב' האי"ן, ונוסף לנו שם"ו (ת' שם"ה) לא תעשין, —

6) עוד כתב שם: "ומצאתי ראיתי עוד, כי ה' שרשים בנל"ה שבאו ע"ד השלמים בה"א מפיק וכו' באו כלם (בקל) מפעלים עומדים, ולא בא אחד מהם מפעל יוצא (בקל) וכו', אילו היה בא כן גם שרש מפעל יוצא כמו למשל שרש קָאָה, יָבֵה, היה מגיע אל המדבר לאמר או לקרוא תחת: או קָאָה, כי ה' הוֹנֵה קָאָה, * הוֹנֵהה, ומה הרויח בזה? אם נמצא מאלה החמשה שני פעלים יוצאים בהפעיל והם: הַגְבִּיחַ, הגייה, והראשון גם בכנוי: וַיִּגְבְּהוּ (דה"ב ל"ג י"ד) אולי יגיע למדבר לאמר או לקרוא וַיִּגְבְּהוּ נע"מ וַיִּמְצָאָה — כר' מ"ז — וכדומה) או בעבר הַגְבִּיחַה, הַגְבִּיחַ; ואם נמצא נִגְבְּהוּ יגיע אל המדבר לאמר נִגְבְּהוּ, ומה יעשה המליץ או המשורר אשר נחוץ לו לומר הגביה, הגייה נגה גְבֵה וכדומה בכנוי נסתרת? האם יאמר הגביה אותה, הגייה אותה נגה שלה, נבה שלה, והוא דרך פראזאז?" האם בזאת נרים את גאון לשוננו ונהלל את שם קדשה?

7) עוד הוסיף בעל המאמר הנ"ל לאמר: "והנה בדבר החדש הזה נפתרה לי עתה החדה וכו', והוא מה שהה"א בנל"ה לא יבוא בתנועה ככל המון שאר (חוץ אלה החמשה) שרשי נל"ה, כמו שיבוא האל"ף בנל"א בכל הדבור שיבוא לה"פ בתנועה בשלמים, כמו קָרָאוּ וְקָרְאוּ, ובלנ"ה גָלוּ וְגָלוּ (ולא גָלוּ וְגָלוּ) אשר יובן עתה, כי גם זה רק להשמר מזו הכבוד, שלא יבוא לדבר תחת הַשָּׂה אלה חכמה — הַשָּׂהה" ע"כ, פתח בגופים וסיים בכנויים! אטו משום כנוי נסתרת בגוף נסתר אחד גורנין ככל האי"ן שבגופים כלל כנויים, אשר אינם כבדים לגמרי, כי הכבדות רק כב' האי"ן וה"א הב' במפיק? ומדוע נאמר גבהו יגבהו, תמהו יתמהו, אל תרהו (ישעיה מ"ד ח') ולא חשו פן יגיע המדבר לומר גְבָהה או הַגְבִּיחַה, קָהה, האסורות לפי דבריו לבוא בקהל המלים? — אך השכיל אח"כ בעל המאמר לתת טעם אחר על השמטת האי"ן בגופי נל"ה: "אלו דברנו את הה"א בכל נל"ה בתנועה, כמו שנדבר את האל"ף בנל"א בתנועה, כבר היינו נלאים נחנו וילדינו מדבר ומקרא את ההברה הקשה הזאת במספר

רב ועצום מאד כזה, ע"כ. בראשונה לא גזר כ"א על ב' האי"ן והה"א הב' במפיק או בשנ"ה. ועתה בא להשמיד ולאבד גם כל ה"א בתנועה. היו לא תהיה. הלא כל ההאי"ן בתנועה אשר בכנויי פקדוהו יפקדוהו וכדומה למאות יקומו נגדו ויתאוננו רע באזני כורא תבל ומלואה לאמר: רבון כל העולמים! הלא בנו בראת כל העולם הזה (מנחות כ"ט ע"ב) וגם את האדם האד"ם הזה, ועתה קם עלינו כצד ואויב ויאמר להשמידנו מתחת שמי ה'. ולהפוך את עולם הספרות לא לתהו ובהו (כי גם במלות האלה נמצא ה"א בתנועה) כ"א לאפס ואין! — ומדוע לא נלך בדרך הפשוט והאמתי, כי הה"א לקלותה ורפיונה לא תבולע בכבוד ההמון אחר שנ"ע ובכמאם גלהו יגלהו נשמע רק גלו יגלו; אולם בכנקה בנוף נסתרת רצה המדבר לרעהו להבינו כי לנסתרת דבר, ובבלוע הה"א נשמע רק פנה כמו לזכר (כמו שכתב הרד"ק במכלול), לכן המירה ההמון בת"ו המורגל בפיו לנקבה: פנתה, ומדבור המון העם בא להסופרים לכתוב כן; וגם ותלה היא ע"מ ותכה ותתע, כי שרשי לטה, לאה רעים הם ומתחלפים לפעמים. 8) ולאפיקומן טמנתי דרשת הנ"ל (בהערה למאמר) במשנה כלאים פ"ב מ"ג וז"ל וילפי מציאתי במאמרי זה יראה הקורא כי מדברי המשנה (עד שתתלע ויפך) יש ראייה נצחה ומוכחת לשמתי זאת הנוכחת, וכו' ומה שהכריח לבעל הלשון (מי הוא זה ואיזה הוא?) לפי דעתי פה להחליף בשרש הלך את הה"א ביו"ד ולהיות שרש ילך בהפעיל, הוא הדבר שהכריחו ג"כ להחליף הה"א בשרש הפך ביו"ד ולהיות שרש יפך בהפעיל, יען כי אין לומר הַפְּסִיךְ וְהַחֲפִיךְ. ע"ז אשאלהו א) מדוע אמר בעל הלשון: טוב יטוב, גור יגור, צרר יצר וכדומה בענין אחר, ובעתיד קל מן יכל — אוכל מהפעיל, ומן עתיד קל יגש — עבר נפעל נגש, ומן עבר קל נחה — העתיד הפעיל ינחה וכמהם רבים מאד? ואם יתן לנו טעם מספיק לכל אלה "ותחת פלפול יגיע לנו לקח טוב", אז נודה לדבריו כי גם הלך, ילך והפך יפך יש סבה ומעם להנחת בעל הלשון כאשר אמר ב) הלא לשון חכמים לחוד ולשון המקרא לחוד, ומה שהכריח את בעל הלשון (במקרא) לא הכריח את בעל המשנה? אך נראה נא שם להלן פלפול דק ועמוק מאד. וז"ל: "ומה שאמרו פה בהפעיל (ויזפך) ולא בקל ויחפוך הוא לדעתי מפני כבוד הבריות, יען שגם הם (בעלי המשנה) היו בעלי שדות ולא לכבודם לומר שהם עצמם יהפכו משרש אדמות, אבל יעשוה ע"י אחר (כהוראת החפעיל) והזריעה שהיא מלאכה קלה, שגם על יצחק נאמר ויזרע אמרו שם ואח"כ יזרע בקל", ע"כ. ע"ז אשאלהו: א) הלא לא חשו לכבוד הבריות כ"א לכבוד עצמם, יען שגם הם היו בעלי שדות? ב) הלא לחפור בארות כבוד יותר מלהפוך את האדמה לחרישה, ובכל זאת כתוב הדר הוא: וישב יצחק ויחפור (בקל) את בארת המים (בר' כ"ו י"ח), וכן באברהם: כי הפרתי את הבאר הזאת (שם כ"א ל') ורבים כמאם? ג) הן מצאנו פועלים בקל ומלאכתם נעשתה ע"י אחרים ורק שמם יקרא עליה, כמו ויקח מאתם את שמעון ויבא אתו לעיניהם (בר' מ"ב כ"ד), ויבא אתו (פרעה) את רכבו (שמות י"ד ה'), ובבארות עצמן

נאמר (בר' כ"ו ט"ו) אשר הפרו עבדי אביו בימי אברהם אביהו ורבים כמהם? (ד) מה יענה לְסוֹף המשנה הזאת ולמשנה שאחריה שנאמר שם: "הוֹפֵךְ (בקל) ואח"כ זורע. . . הופך ואח"כ נוטע", ואיה כבוד הכריות או כבוד עצמם? — ונראה נא מה כתב הרמב"ם על זה, וז"ל: "ויופך ויהפוך אחד, והם הבקיאים בלה"ק, אפשר שחיה אצלם זה הלשון שהיו אומרים הופך ויופך ועינים אחד וזה אינו חדוש בלשוננו, שהרי אמר הלך וילך (ר"ל כעבר הלך הלכת, ובעתיד אֵלֶךְ תֵּלֶךְ מִן יֵלֶךְ) והם ב' עקרים משתנים והענין אחד, וכשיחיה הפעל עבר הִפֵּךְ יהיה העתיד מִמֶּנּוּ יוֹפֵךְ והופך, ע"כ. כנראה מדבריו הוא חושב הופך ויופך לקל ולא להפעיל, וא"כ נפל כל הדרש מכבוד הכריות או כבוד עצמם.

אחרי כל אלה אבקש מחילה וסליחה מאת הרב הנכבד בעל המאמר "חקרי לה"ק" אם פגעי מאוס בכבודו, הן כבודו הרם כמקומו מונח, הכל יודעים כי הוא משורר געלה, מדקדק עצום ומבאר נפלא; אך פה בהמאמר הזה נוכל לומר עליו "אגב הרפתא שבשתא", כי נמשך מאד אחרי מציאתו במלת הִפֵּךְ וגור מה שגזר, ואנחנו לא נוכל לישא ולסבול את הגזרה הקשה אודות הה"א, אשר נטל עלינו ועל כל הסופרים, ולכן פלפלתי עמו בדבר הלכה והראיתי, כי כל בנינו אשר בנה על "בל ימצא" כקש לפני רוח הבקרת אשר יעלה עליו, יסודו מאין וסופו לאין, ככ"ז אכבד מאד את זקן בית לשוננו הזה ואוקיר אד"ם מפו, יאריך ה' ימיו ושנותיו וכימיו דבאו כנפש כל מכבריו ובתוכם גם אני

חיים צבי לערנער.

זיטאמור, ז' ניסן תרל"ז לפ"ק.

הבין במקרא.

שָׁאֵל אֲבִיךָ וַיַּגִּדְךָ זְקֵנֶיךָ וַיֹּאמְרוּ לָךְ.
 בְּהִנָּחַל עָלֶיךָ גִּזְיִם בְּהִפְרִידוֹ בְּגִי אֲדָם
 יֵצֵב בְּבִלְזֹת עַמִּים לְמַסְפֵּר בְּגִי יִשְׂרָאֵל.
 (דברים לב, ז' ח.)

באשר רבי המאמרים במקראי קדש חלקיהם תכופים ודבוקים זה לזה לכן המאמר אשר חלק אחד ממנו נפרד ונבדל מן יתר חלקיו על יד מאמר אחר המוסגר בו — אשר קראהו הרמח"ל בספרו לשון למודים בשם "הפסקה" — קשה הוא להבינו, וכל המפרשים ילאו למצוא פתח פשרו ופשמנו. ראה דוגמאות רבים מזה בס' נתיבות עולם להרב ר"צ קצ"ב ז"ל במדה ל"א ועוד תוסף תראה שם הערות יקרות מהרב ר' מתתיהו שטראישון נ"י, אשר בכלן קלע ולא החטיא מטרת האמת, כי כן תמיד דרכו בקדש, ובכל מקום שאתה מוצא דברי ר' מתתיהו בכל מקצועי תורה וזכמה שיום אנך כאפרכסת.

גם המאמר הזה אשר בכתובים ישלפנינו מאמר מוסגר סגר עליו את הדרך

הפשוט, וכל הפירושים על פי הפשט לא נמלמו מריח הדרשה כי הקב"ה הנחיל גוים והציב גבלות עמים לפי מספר בני ישראל. אם לפי מספר י"ב שבטים (חגיגה י"ב) אם לפי מספר באי מצרים (רש"י) ואין רוח המשכיל נוחה בדרשות כאלה אשר אין בהן לא תורה ולא חכמה לא מוסר ולא דרך ארץ ורק מרחיבות לבב העם ונותנות בפיו חמר גאווה יתרה כי כל מה שעשה הקב"ה לעמים רבים יצורי כפו הוא רק בשבילו ובזכותו* כמו שיחשבו, מני אז עד עתה כל עם ועם בעמי אזיא כי רק הוא לבדו סגלה מכל העמים וראשית העריסה, ולכן חוכה היא על כל איש משכיל ומבין במקראי קדש לסקל מסלת הקדש מאבני דרשות כאלה ולישר אותה על פי הפשט הפשוט אשר הוא דרך האמת. ובטרים אחבר את המאמר הזה חלק אל חלקו אשר אליו יחבר אקדים הקדמה אחת, כי אחת האותות והמופתים אשר הראה ד' לישראל עמו בנלל הברית אשר כרת את אבותיו ואחת הגדולות והנוראות אשר עשה אתו היא

(*) הברית אשר כרת ד' את אבותינו לתת לזרעם אחריהם את ארץ כנען, גם הבחירה אשר בחר בעם ישראל להיות לו סגלה מכל העמים, — אשר היו שבטים קדמוניות עובדי אלילים כלם — תלויות הן בתנאי אם לא יעבדו אלהים אחרים ולא ישתחוו לאל נכר. כפי אשר יעידו ויגידו לנו כתובים רבים המפורזים בכתבי קדש. והנה יצא דעכ"ם כבר שרף בית מקדשנו והגלה אותנו מארצנו (מגדורין פה, יומא סט) ואין לנו עוד כל זכות בה, ומה לנו עוד זכות וצדקה להקרא בשם בחר וסגלה אחרי אשר גם בימינו אלה היצר הזה עדיין מרקד בינו, וכל המון העם נקטם בשפולי גלימא וירחט אבתריה. האמנה לכל דבר שוא ומדוד, ומנהגים זרים שהם נגד התורה ונגד הדת המהורה אשר לא לנו הם לא לנו כי אם לעובדי עבודה זרה המה יקרים לנו יתר הרבה מכל גופי תורה ומכל עיקרי הדת כאלו כל יסודי דת היהדות עומדים עליהם. אף כי שלש פעמים ביום יאמר ישראל ד' אחד, יאמר עוד כמה פעמים ביום קודם כל מצוה לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה ליחד י"ה ביה ע"י ההוא טמיר ונעלם. מה היה לך עמי, כמה פעמים בכל יום אתה כופר באחדות הבורא אשר היא ראש לכל יסודי דתנו, שמע באונך מה שאתה אומר בפיו: הקב"ה והשכינה המה שנים נפרדים ואתה הנך מיהד אותם. השם הגדול והנורא נחצה לשנים ואתה תחברו ותיחדו, ובמה בספירת העומר או באכילת מרור וכדומה. דברך המה כדברי משתגע או כגבר עברו יין. — אף כי יאמר ישראל בכל יום אני מאמין באמונה שלמה שהבורא י"ש לו לבדו ראוי להתפלל יאמר תיכף בתוך התפלה או אחר התפלה ותן לי מזוגתי בזכות שמך הגדול דיקרנוסא, וטרם צאתי לדרך יאמר יוהך ישמרני יוהך יצילני יוהך יעזרני (סדר קרבן מנחה דפוס ווילנא תר"ל) ורבבות אלפי ישראל עומדים ביום הכסא יום הדין מלובשים לבנים ומעוטפים במליתותיהם שומעין קול שופר וקוראין בקול גדול כמה שמות מלאכים שונים אשר כל און תעוה משמוע, וכל סדורי תפלות הנדפסים ברוסיא. פולין וגאליציען מלאים תפלות מפלות וכל תפלה מלאה שמות מלאכים ורחות מטי"ט ישוע שר הפנים, פצפצה הדרניאל סרסטאל ועוד כמה רוחות ושרים (למשל: פורה שר של שכהה הסר מונני לב טפש וכיו"ו) הוש לך עבודה זרה גדולה מזו, ומה מאד יכאב לב איש משכיל האוהב את עמו בראותו כי תפלות מפלות אלה הן יותר נעלות ויקרות לו מן כל התפלות הקדומות אשר הן מורשה לנו מאנשי כנסת הגדולה, ואשר נעשו על טהרת לשון הקדש וטהרת הדת הקדושה והטהורה. ומה מאד תכה עינו בראות פתקי שירי המעלות המלאים הזיות והבלים שמות שרין ושרות תלוים בכל חריו יולדת לשמור את היוולדת והילד, וכל בתי פוילין וואלין וגאליציען מלאים קמיעות ושמירות מצדיקי החסידים ומרביהם ויש אשר גם מוזה אין בפתחם והקמיעא ממלאת את מקומה. ועליהם אני קורא ואחר הדלת והמוזהה שמת זכרוך כי מאתי גלית —

זאת אשר במתי מספר ירדו למצרים ויהיו שם לגוי גדול עצום ורב ככתוב:
אשר עשה אתך את הגדולות והנוראות האלה בשבעים נפש ירדו אבותיך
מצרימה ועתה שמך ד' אלהיך ככוכבי השמים לרוב, (דברים י"ה, כא, כב) וירד
מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב (שם כ"ו ה').

והנה הפעל ישאל, כשיבוא אחריו השם ביחס שאליו הוראתו לפעמים חקר
ודרש על אדות איזה דבר מבלי לחכות על תשובת הנשאל כי מוכנת היא
מעצמה, כמו ישאל נא לדור ראשון, שאל נא לימים ראשונים, שאלו לנתיבות
עולם, ועתה נציגה את חלק המאמר "למספר בני ישראל" במקומו הראוי לו
ונחברוהו אל הפעל ישאל אשר בראש המאמר אז יצא לנו כנגד פירושו הפשוט
שאל אביך למספר בני ישראל ויגדך, שאל זקניך למספר בני ישראל ויאמרו
לך, כמה היו אז בהנחל עליון גוים ובהפרידו בני אדם ובהציבו גבלות עמים
(יצב מקור מבנין הכבוד והב' מן בהנחל בהפרידו מחבר גם אליו) והתשובה
מוכנת היא, אבל לרגלה מוכנת עוד שאלה אחת יען מה עשה ד' ככה לעם הזה
אשר ממתו מספר עשהו לעם גדול, יען כי חלק ד' עמו יעקב חבל נחלתו,
וביאור הכתוב הזה איננו כפי המורגל כפי כל המפרשים והמעתיקים כי העם הוא
חלק של ד', ונהפך הוא ד' הוא חלק של עמו, ובגלל זה גם יעקב הוא חבל
נחלתו, ככתוב חלקי ד' אמרתי, חלקי ד' אמרה נפשי ובאלהי נכר אמר הכתוב
אשר חלק ד' אותם לכל העמים (דברים ד' י"ט) אלהים אשר לא ידעום ולא
חלק להם (שם כט, כו) הכל המה מעשה תעתועים וגו' לא כאלה חלק יעקב
כי יוצר הכל הוא וישראל חבל נחלתו, וראה זה מצאתי בס' הזוהר: זכאה חולקיה
דיעקב עליה כתיב כי חלק ד' עמו (פ' וישלח דף קע"ו).

מיכל גאָרדאָן.

שיחות הני צנתרא דדהבא.

(המשך מחוב' ט')

מר' פישיל אל ר' זעליג חשוון.

היום היה לנו יום טוב גדול מאד כי הרכי ר' חיציקיל מבאוישים בן אחיו
של רבינו ר' עברינא מפה בא לכאן עם כל פמליא דיליה, היינו שני סוסיו שלו
המפורסמים בכל תפוצות ישראל, הגבאים ר' מאנעלע ור' שלומעלע וגם שנים
שלשה זוגות יושבים ובתוכם ר' יוקעלע תכשיט, וקודם ביאתו לכאן הכה לנו
מעלעגראף בכדי שנרע להכין את עצמינו ללכת לקראתו ולקבל את פניו,
וכן עשינו כי תו"ט כשקבלנו את המעלעגראף לבשנו את עצמנו בכנדי שבת
כשמר"ימעל וזובצע, וגם אנכי שאין לי שמר"ימעל מביתי, לויתי לי אחד אצל
המוכרת י"ש מרת חייקע שתחיה אשר שכח שם החסיד המפורסם ר' יאנצע
מטרילכוב במוצאי שבת אחד כשערך בביתה של הנ"ל חצות — וכה הלכנו
כלנו מלובשים בכנדי שבת ויו"ט עד הגשר — ולאשר כי הצדיק לא בא עוד
היה עת לשתות ג"כ מעט י"ש אצל הארענדאר אחד מאנ"ש מחזיק המלון דשם

ובישבנו כך וישותים נשמע פתאום הקול כי הרבי בא, והנה כמו שתוכל לשער לך כי הנחנו תו"ט את הכוסות ורצנו החוצה, אבל כאשר באנו לשם ראינו שלא היה הרבי כלל רק החוכר של הכפר משם ליטוואק אחד י"ש אשר עשה זאת במזיד להלביש שני ערלים בבגדים יידיש עד שחיה להם פנים כמו גבאים ואת עצמו ישב בתוך המרכבה כמו הרבי ובכדי לרמות אותנו, אך גם אנחנו לא שתקנו לו וגררנו אותו מהמרכבה והתחלנו להכות אותו ולולא שקנה לנו משקה היינו עושים לו המות ולא היה בא עם החיים מאתנו — אחרי זאת שבנו כלנו לתוך המלון והתחלנו לשנות מחדש, והנה עוד הפעם נשמע הקול כי הרבי בא ובאמת היה הוא בעצמו שיחיה הוא ולא אחר, אבל כשרצינו לתת לו שלום לא שמע לנו ופקד להכות את הסוסים שירוצו רחוק — אך האם אנשים בלא רגלים אנחנו, יש לנו ב"ה רגלים חזקים ובריאים כמו ברזל ולצורך מה אם לא לרקוד פרעסיסקים במוצאי שבת ולרוץ אחרי סוסי רבינו ולרמוס ברגלים את האפקורסים כשמדברים דברים רעים על רבינו ח"ו, ועל כן רצנו כלנו אחרי סוסי רבינו עד לתוך העיר, שם ירד רבינו מעל המרכבה וקבל שלום מאתנו וגם נתן לנו מטבע אשר מכרנו אותה בכפלי כפלים ובעד הכסף קנינו משקה ושתינו כך כל הלילה, עתה אני עיף ויגע מאד ולא אוכל לכתוב עוד, מנאי ידיך פישיל.

עיקר שכחתי הגבאי ר' בערישיל אמר לי בשביל שאני חזיר כמו החסידים האחרים ולא דחקתי את עצמי בשום פעם יגיה אותי למחר ביום שבת קודש אי"ה להביט דרך חלל המפתח אל הדר רבינו כשיחיו שם שני הצדיקים ביחד, מהג"ל אל הג"ל יום א'.

ר' בערישיל הוא באמת מזוג טוב ושקר הוא מה שאומרים עליו העולם כי הוא כלב שבכלבים, ויהיה לי כל כך שנה כמוהו, ואתמול קיים את דברו ויגיה אותי להביט דרך חלל המפתח לתוך החדר ושני הצדיקים היינו הרבי ר' עברינא מפה ובן אחיו הצדיק ר' חיציקיל מבאושים היו בתוכו, והנה מה אומר לך אחי הטוב ממש גילוי שכינה היה שם, כי הבית היה מלא עשן מפה אל פה כמו מעשרים לולקעס, ועשן ממש בודאי לא היה זאת שהרי שבת הוא, וא"כ רק גילוי שכינה, ובאמת אין זה כל כך פלא שאם לא בושא השכינה לצמצם את עצמה על גבי התנור של הבעש"ט זי"ע בעת שישן עם אשתו במטה יחד, וכמו שנודע דרכו זה בקודש עד שהמפשים החזיקו אותו בשביל זה למנושם ובעל תאוה וכדא"תא להדיא בהספר הקדוש שבחי בעש"ט, או שצמצמה את עצמה לדבר מתוך גרונו של הצדיק הנודע בשם השרף ר' אורי מסטרעליסק בעת שחיה נודף מתוכו היין שרף כמו מערל על הכפר ביום א', או לירד עם הצדיק ר' ישראל מרוזין להתפיסה אשר בהמבצר קיוב ולישב אתו כך בין גנבים ורוצחים כמה חדשים, ק"ו בן בנו של ק"ו שלא תבוש את עצמה להיות בביתו של רבינו על גבי כסאות ומטות מוצעות יפה ולא בין גנבים ורוצחים רק בין שני צדיקים, ואין לומר שכל הצדיקים הג"ל היו יותר גדולים

מהצדיקים שלנו לפי שהיו קודם קצת, שא"כ לפי זה הכלל יהיה משה רבינו ג"כ גדול מהבעש"ט ומה גם הקב"ה שהוא עוד יותר זקן, וכדאיאתא בספרי יראים, וזהו בודאי דבר שאי אפשר שהרי ידענו שהקב"ה גזור גזרה והצדיק מבטל, וכמו שזכינו לראות זאת עין בעין ממש איך שפקדו כמה עקרות או דבר פשוט יותר והוא מעשים בכל יום שמתירים דמו של אחד ופוקדים על החכריא לירד לחייו והקב"ה עומד וצוח ככרוכיא בתורתו לא תרצה, לא תקום ולא תטור וכדומה כמה לאוין ועשה ולית מאן מהצדיקים דמשגח ביה אלא ודאי שאין שום מעלה לזקנה וקדימה והבעש"ט הוא כל כך מיוחס כמו משה רבינו ואולי עוד מיוחס יותר לפי שלו היה לולקע ולמשה רבינו לא היה עוד לולקע⁽¹⁾ וגם הצדיקים שלנו אינם ממזרים ב"ה וצדיק הוא צדיק והם גדולים כל כך כמו הבעש"ט ושאר הצדיקים הנ"ל, וגם להם יש דעה בשמים, גם להם יש לולקע וגם בביתם יש גילויי שכינה — אחר זה ראיתי איך שלקחו כמה חתיכות ניר כמו פתקאות ועליהם היו מצוירים כמה צורות משונות שפחות כומרים קצבים והכל בשני ראשים דייקא, מקצתם אחזו בידם הקדושה ומקצתם זרקו האחד לחבירו — והנה אנכי לא אדע מה הוא זה, אך בודאי יש כמה רוזן עילאין בהפתקאות האלה, כי ראיתי איך שהקפידו מאד שלא תתחלף חס ושלוים הפיתקא האחת בחברתה, וגם מנו אותם כמה פעמים והכל היה בכונה גדולה ועשו תנועות כמו אצל געועים ועגנו ומי יודע מה כונו בזאת — וכדי שלא תעשה אותי לשלימיזאלניק מוכרח אנכי להגיד כי הייתי באלין לשאול את הגבאי על ענין הפתקאות וגם הוא אינו יודע יותר רק כי הם עוד מעזבון זקנם הקדוש זצלה"ה שהיה רגיל להשתמש בהם בכל יו"כ בין מנחה לנעילה וכפי הנראה היה אצלו השמוש בהפתקאות עבודה⁽²⁾ גדולה, כי לא היה מצרף לזאת שום איש זר ורק בחברת בניו הקדושים עשה זאת, וגם הרבי שלנו שיחיה אינו מצרף לזה רק אחד ממשפחתו או את הרבנית שתחיה, כן אמר לי ר' בערישיל. אבל בכל זאת לא נתקרה דעתי עוד ואבקשך לשאול אודות זה חסידים זקנים אולי ידעו הם יותר, גם שמעתי כשהנחתי אזני על הדלת כמה דברים שאינם מובנים לי כלל כמו הרבי מפה אמר למה לנו ל... בצנעא בפרהסיא יותר טוב, ור' חיציקיל השיב לו אבל כסף, סוסים, לולקע עם בערשטיין גדול היכן נקה, ועל זאת ענה לו שוב הנח להם לחסידים שהמורים בני המורים הם וגם כך יתנו לנו כסף... אבל מה יאמרו המתנגדים?..

(1) הבקי בהספרים הקדושים שבחי בעש"ט, קהל חסידים, פאר מקדושים, סיפורי צדיקים סח"ד החדש, שם הגדולים החדש ועוד יודע טוב כי הלולקע של הבעש"ט וכן של כל הצדיקים לא מולתא זמרתא היא ועי"פ הרוב לא פעלו מה שפעלו רק באמצעות הלולקע ואי"כ משה רבינו שלא היה לו לולקע עוד בודאי לא היה יכול לפעול עוד כל כך הרק —

(2) עבודה אינה כמו שסוברים אנשים פשוטים תורה מצות וגמ"ח שהרי יודע כי הרוב מן הצדיקים לא עשו כל אלה ובכל זאת היו בעלי עבודה, עבודת הצדיקים היא באכילה ושתייה ותשמיש, רכיבה על סוסים וכדומה דברים הנראים לפעמים כמעט כמו קלות וכל זה הוא כדי להחיות את הדברים בשרשם וכמו שיתבאר עוד להלן במכתבים. —

אין זה עסק שלי . . . לך טוב שאין לך . . . אבל אני יש לי הרבה בנים.
ואנכי צריך לכל אחד נבאי המלמדו לקחת כסף ולעשות היות, משרת, סוס
לרכוב, שפחה, וכדומה הוצאות גדולות . . . אין אנכי חייב לך כלום . . .
אבל מצד רחמנות לא תעשה זאת . . . שומה כבר אמרתי לך שלא יזיק לנו
כלום ואדרבה עוד יותר טוב . . . לא נניח אותך . . . אז אהיה משומד . . .
תשמור את עצמך האם להיות משומד יותר טוב מלהיות יהודי טוב, הגויס אינם
צריכים ליהודי טוב, יש להם די והותר משלהם ולנו תעשה רעה גדולה
מאד . . . א"כ הניחו לי לעשות מה שלבי חפץ בפרהסיא וגם אתם עשו
כך, ותצליחו . . . אין עוד הדור מסוגל לזה³ ומי יודע מתי . . . כה דברו
כמעט שתי שעות רצופים עד שבא הגבאי ואמר רבותינו הגיע זמן תפלה ואז
הלכו למקוה, וגם אנכי נאלצתי ללכת מזה — אחר התפלה היה שלחן גדול
והאורחים ממדינת רוסיא העמידו כמה צלוחית יין הנקנים רק מאת הגבאי —
ואח"כ שתינו ורקדנו כמעט כל הלילה, וכזה הנני ידיך הדוי"ש ובשלום כל
החבריא באהבה רבה — פישיל.

3) ר' פישיל לא הבין עוד הרברים אבל אנחנו מבינים אותם טוב ומוזה הטעם נחגלו
ג"כ המכתבים האלה כדי שלא יהיו עוד הצדיקים שרוים בצער.

שירי ציון.

מאת

שלמה זלמן בן קלמן אהרן לוריא.

(המושך כחובי מ.)

השירה העבריה.

השירה העבריה עוד אין קשבת
לא תמצא בין עמה התפוש פְּחִזְיוֹנִי,
הקהל הגדול עוד ישן שנת מות
ומסכת עלטה עוד פרושה על עיניו;
השירה העבריה לבדה גם רפה,
אמין רוחי כי דעת פה עוד גם אין
עוד משונת קדומים מפעדה נשקפה
ולצללים לעתים תשא עוד עין;
והשירה הזאת כבר גדולות תביע,
באחיותיה בלאומים תעלה הבמתה.

הַגֵּל הַחִירוֹת לְמְרוֹמִים תִּגְבִּיהַ
וְעַל חֶמֶת עֲרִיצִים כָּבֵר תִּשְׁפֹּךְ עֲבָרְתָהּ
מִשׁוֹרְרֵי עַמִּי מִי הוֹבִילְכֶם עַד הַיּוֹם? —
הַחֲנוּךְ, תִּקְהַל לֹא הִנְחִילְכֶם מֵאוֹמָה...
אוֹ אוֹלֵי לְסַעֲרַת הַעַת וְהַמּוֹנָה
כָּלִי שׁוֹם לֵב הַתְּבוּלָלֶתֶם בְּתוֹךְ הַמְּהוּמָה ?

הַגִּיזָן.

מִזְזִירִים לִי אֱלֹהִי, אֲשֶׁר פְּקוּחוֹת עֵינֵיהֶם
וּמֵאוֹמָה מִבְּטָם לֹא יִפְגּוֹשׁ מִסָּבִיב,
לְהַגְדוֹת נוֹשָׁנוֹת נִשְׁוֹאוֹת עֵינֵיהֶם
וּבּוֹל עֵץ מִימֵי קֶדֶם לְמוֹ אֶךְ חֲבִיב,
כָּל הָעֶבֶר הַנִּקְדָּשׁ הַנִּנְעָרִין בְּפִי רִבְבָה
עַל הַהוֹה הַחַי אֲמִירָה שָׁמַח,
כָּל הַחֲלָד הַחֲדַל, תִּקְדָּמוֹת הַדְּוָה,
כָּל נִשְׁגָב וְנִאֲדָר מִימֵי עוֹד מִי־נַח,
אֶת כָּל בַּעַד שְׁבוּעַ אֶךְ אַחַת אֶתְנָה,
שְׁבוּעַ בָּהּ אֶחָיָה בָּהּ חֲפָשִׁי אֲשַׁכּוֹנָה.

הוּי אֲסִירֵי אֶלֶת שׁוֹכְנֵי מִצְוֶלָה
אֲשֶׁר כָּל חֲדָשׁ וְחַי תִּשְׁתַּחֲוֶה שְׁאֵיָה,
אֲשֶׁר לְשִׁאוֹן עֲלֶיהָ נִדְּף תַּעֲזָרוּ הַמְּלָה
וּלְשֶׁבֶר אֶתִּיכֶם תִּחְרִישׁוּ דוּמְיָה,
אֲשֶׁר בְּמֵאוֹרוֹת קְדוּמִים גִּצַּח תִּחְדָּרוּ
וּכְלוֹאֵי סְחָבוֹת מִשָּׁם אֲלִינּוּ תִבִּיאוּ,
אֲשֶׁר כָּל מְדוּן כָּל רִיב אֶךְ אַתֶּם תַּעֲזָרוּ
וְעַל תְּמִימִים וְנִקְיִים בְּשׁוֹפָר תִּרְעֶנּוּ. —
שֵׁם אִיפֹה אֲמַצָּא לְכַבְּדְכֶם בְּשַׁעֲרִים
וּלְדֵי תְהַלְתְּכֶם אִי אֲשִׁיג אֲמָרִים ?

הוּי אַתֶּם חֲשָׁכִים תוֹעִים בְּיִשְׁמוֹן,
אֲשֶׁר לַעֲמֶלְכֶם וַיִּגְעַכְּם אִין כָּל מִשְׁרָה.

מֵלֵאֵי „מַעֲשֵׂים טוֹבִים“ כְּפֶלַח הַרְמוֹן
וּכְנֹאדוֹת נְפוֹחִים מֵלֵאֵי פֶלְפֹּל וּסְבָרָה;
בְּלִי דַעַת וְהַשְׂכָּל בְּבִהְמָה בְּבִקְעָה
בְּעֵצָת מַתְעִים-מְאַשְׁרִים תִּלְכּוּ שׁוֹלָל;
אֲשֶׁר מִמְקוֹר נִרְפֵּשׁ אֶחָד תִּשְׁאָבוּ וְנִיקָה
וּבְשׂוֹא אֶחָד תִּהְבְּלוּ בְּזִקְן בְּעוֹלָל —
אֲרַחֲמֶכֶם, אֲרַחֲמֶכֶם, מְאֹד צָר לִי עֲלֵיכֶם,
אֲדַמָּה בְּחַי, מַה אֲזַנֵּי, בִּילִי תִטּוּ אֲזַנֵּיכֶם. . .

דוֹרְשֵׁי הַשְׂכָּלָה.

רְמוֹת יִדְבְּרוּ, מְלִים יִכְבִּירוּ
וְלֹא יִרְאוּ הַמִּשְׁאָא עַל שְׂכֶם;
יִזְכִּיחוּ, יִשִּׁיפוּ, לְמוֹסֵר יַעִירוּ
אֲזַנֵּי נִדְבָאִים רַעֲבִים לְלֶחֶם. . .

בְּלִי הֶרֶף יִדְרוֹשׁוּ הַשְׂכָּלָה
מְאַשְׁרֵי עַמִּי לְעֵתִידוֹת צוֹפִים,
עַתָּה גַם צַעַד קְדִימָה הֲלֹאָה
עֲשׂוֹת לֹא יוֹכְלוּ מִתְּלֹאָה עֲנִיָּים!
רַב אִיפּוֹא לְקְרוֹעַ סְגוֹר לְכַבּוֹת,
מוֹסְרֶכֶם עֲזָבוּ בִּירְפָתִים;
וְטָרַם דְּרוֹשׁ מֵעַמְכֶם נִשְׁגָּבוֹת
תָּנוּ מַעֲנָה עַל שְׂאֵלַת הַחַיִּים.

אֲנַחְנוּ!

אִירָאפֵּא תְנוּעֵ . . . עֲנָנָה כְּבֹדָה
פְּרוּשָׁה בִּירֵיעָה עַל מְרַחְבֵי שְׁמִיָּה,
לְהַגִּיזוֹן וּמְזוּמָה, לְעֵמֶל וְעִבּוּדָה
שֵׁם יוֹמָם וְלַיִל הַקְּדִישׁוֹ אֲנֻשִׁיָּה,
וְאֲנַחְנוּ תוֹעִים בְּיִשִּׁימוֹן עוֹדְנוּ בַחַיִּים,
עֲבָדִים לְאַגְדוֹת, לְכֹל חֲדָשָׁה אוֹיְבִים.

נבִלָה בַטַח יַמִּינוּ בְּצַפְרֵי שָׁמַיִם
וּבְשׁוֹשַׁנֵּיהֶם בְּעַמְמִיקֵי גְגֹרֵה שְׁלֹוִים.

לָחֶם אִם אֵינִי — לְחַמְנוּ הַדְּמָעָה,
מְעוֹז אִם יִשְׂרָף — בְּשָׂדֵה גְלִינָה
צַר יִתְקַפְנוּ — יָד לֹא נְרִימָה
וְאֵךְ לְמָרוֹם נִשְׁקִיפָה, נִרְבֵּה תַחְבָּה . . .

הַעֲבָרִי עַל חֲצִי־הָאֵי הַבְּלֻקָּנִי.

פַּה מְהוּמָה וּמְבוֹסָה, הַמּוֹרִים פַּה יוֹרוּ,
פַּה גְּלִי אֲכָנִים יְרוֹמוּ יִגְבְּהוּ,
פַּה קַטָּן וְגָדוֹל חָרֵב יַחְגּוּרוּ
וְאֲזַרְחֵי הָעִיר גַּם חֶפְשׁ יִשְׂאוּ.

הַעֲבָרִי מִרְחוֹק נֶצֶב שׁוֹמֵם וְזָעַף,
הוּא יִבִּישׁ לְמַבּוֹכָה, יֵאָזֵן הַסְּעָרָה,
מִעֲבוֹדַת יוֹם תָּמִים תְּדַל־אוֹנִים הָעֵינָף
וּמִיָּמִים יוֹצְרוּ נֶפֶשׁ לֹו מָרָה.

הַגִּידָה נָא עֲבָרִי הַמַּעַט יַחַם לְבָבְךָ,
הַתְּשִׁיבֵם מִתְּנִיָּה, תִּשְׁלֹוֹף גַּם חָרֵב
אוֹ שִׁקְטָו וְשָׁלִיו תִּשׁוּב אֶל נֶחֶד
וּבְקָרְבָם עִם בֵּיתְךָ תִּבְלָה הָעֵרֵב?

הַתִּיַצֵּב עֲבָרִי לֹא יוּכַל בְּחָרֵב שְׁלוֹפָה,
עַת עֲזַרְתּוֹ יִמְאַסֶּוּ, יִתְעַבֵּוּ עֲמָלוֹ . . .
גַּם לֹו לֹא רֵאשׁוּנָה מְלַחֶמֶת תִּנּוּפָה:
דֵּי מְבוֹכָה וּקְרִבּוֹת גַּם בְּסִתֵּר אֶהְלוֹו

קְדוּשׁ לְבָנָה.

עַל הַמִּשְׁבֵּר מִר אִשָּׁה צוֹרַחַת,
מִסְכִּיב יִרְעַשׁ קוֹל: לָחֶם הֶבֶה,
קָרַח בְּכָל פְּנֵה, אֶפְלַת—שַׁחַת,
יִזְעָקוּ הַיְלָדִים, תִּלְלִיל הַדָּוָה;

ועל יד החלון האב והבעל
מול ירח מסתפר בעננה,
ירבה תחנה בשאתו עיניו מעל:
„יהי רצון שתמלא פנימת הלבנה“ . . .

יהי רצון ג' פעמים.

יהי רצון שתהיה בעולם הנחה,
שישבילו הצעירים, שלא יסבילו הזקנים,
שינתן שכר הגון לעשי במלאכה
ושלא יצטרכו העשירים לפרוטות האכזרנים.

יהי רצון שידעו לקץ הנאיונים
וכל אשר בתבל תקיפה ידם
שבזמן הזה אין עוד עבדים ואדונים
שזכות אחת בארץ לכל האדם.

יהי רצון שתצא השמש מנתיקה
להאיר לאנשים על כל פסיעה ופסיעה
והשבת הבערות בכל אחר דאיבא
כלה תגדש אל מעמקי שאיה.

רועה רוח.

אשרי אשר היה עלם פעלומיו
ובכל חיתו לא העירוהו רבות שנים
לדעת ולחוש מחסור-אנוש ומומיו
ולרמוס ברגל את פסלו לפנים.

אשרי האיש אשר באהבתו אליה
כל נפשו במזמתו שם, כל מאדו,
כמתהולל לא ברע ברך לפניה,
אך ביום עברה לא נסוג אחור מעדו.

אשרי גם אשר מנערוהו כמעט
כבר חשב כי מצא די-תבונה.

במסלת החיים שוקט יצעד לאט
וילכבו לרוחו תמיד יחוש אמונה.

מאשרים אתם בוטחים שאננים,
נביאי קהל סביבכם, תרפי משפחותיכם,
בין עדת רעבים אוכלי מעדנים,
יוצרי האמצע היקר לנפשותיכם!

אך אמלל אשר דיאונים לא מצא
לקלוא הרות, לאסרהו בגחשפים,
אשר עזו וגבור לקרב יצא
וצללים או נובלים אך יחזה בחיים.

וכה מעבר אל עבר זעף ושומם
מוזר לכל יגוד ושרף מסלתו,
נודה, מגרש מעדן בשמי מרומים
ועם חייאדמה לא הספין באותו . . .

בחלום ובהקיץ.

א.

משוררו משוררו מהטובו רגעיך,
בם תחזה חזיונות, חזיונות לרבבות,
מעל חלאת החיים ינשאו שעפידך,
כשמש בהופיעה בבקר — לאעכות,
על טיט החצות, על בוז העמקים,
על ארץ השפלה — מגבהי שחקים.
בני אדם לך תחזה שלום מאשרים,
אדמה לך תתאר — פריה מברכה,
אין מעלה ומטה, אין עבדים ושרים
ובני אנוש בלמו ינצחו על המלאכה,
וילבדך אתה עמל, שמח בחיים
ובחן עוד עליך נשקפות עינים. . .

עינים — ספירים, עינים — שלֹהֶבֶת,
עינים — המאורות הגדולים על שְׁמֵי לַבָּקָה,
עינים בָּהֶן תִּחְזָה נֶפֶשׁ אוֹהֶבֶת,
עינים לְקַחוּךְ שָׁבִי עוֹדֶךָ בְּאַבְרָהָה,
עינים אֵלֶּה עֲלֶיךָ יִבִּטּוּ וְיִשְׁקִיפוּ
וְטַל אֹרֹת, טַל שְׁשׁוֹן עֲלֶיךָ יִרְעִיפוּ . . .

ב.

מְשׁוֹרְרוּ מְשׁוֹרְרוּ! מִה רָעִים יְמֵיךָ
בָּם תִּרְאֶה הַנְּעֻשָׂה בְיָדֵי בְּנֵי־תְמוֹתָה,
זֶדוֹן עֲרִיצִים וְשְׁלוֹט בְּאַרְצֵן לְעֵינֶיךָ
וּמְמַשְׁלֵת גֹּאִים תִּכְחִיד אֲנִשֵׁי מִצִּוְתָה,
כְּמַעַט תַּעֲזוֹב הַדְּמִיוֹן וְלֹאֲמַת תִּשׁוּבָה
יִדְבִיקֶךָ הָעוֹל, תִּשְׁיַבֶּךָ מִשׁוּבָה.

וּבְעֵין תִּחְזָה בְּנֵי אָדָם עֲרִיצִים
אוֹכְלֵי בָשָׂר רְעִיָהֶם וּמְגַרְמֵי־עֲצָמוֹת
חָרֵב אִישׁ בְּרֵעֵהוּ וּשְׂנוּגִים הַחַצִּים
וּבְלֵי הָרֶף וְהַפּוּגָה יַחְגוּרוּ מְלַחְמוֹת
וּלְבָדֶךָ אֲתָה נִדַּח, אֲמַלְל בְּחַיִּים
וּבְבִטּוֹ נִשְׁקָפוֹת עֲלֶיךָ עֵינִים . . .

עֵינֵי יְהוִיר שׁוֹנְאָךָ עַל אֲהֶבֶתְךָ לְאֲמַת,
עֵינֵי עֲלָמָה, כְּרוּעַ לָהּ בְּרֶךְ מְאֻסָּה,
עֵינֵי נַחֲשֵׁ־צַפְעוֹנִי, עֵינֵי זוֹחַל וְרָמֵשׁ,
עֵינֵי כָל אֵלֶּה מְנוּחָתָם הִרְעֵשְׁתָּ
בְּשִׁירִים, בְּאַנְחוֹת, בְּמוֹסָר וּקְלָלָה . . .
וּמֵאַהֲרִיךְ אַךְ תִּשְׁמַע: הֲלָאָה, הֲלָאָה! . . .

הַמְשׁוֹרְרוּ.

אם בְּחֵדֶר יִצְעוּ בְּמִסְתָּרִים
כְּמִקּוֹר נוֹבֵעַ הוּא מְלֹא־דְבָרִים,

רְמוֹת נִשְׁגְּבוֹת נֶצַח יְהִיגָה
וּכְמַעַט יָבוֹא אִישׁ — יְדוּם כְּמוֹ הַגָּה;
אִם בְּאַרְיֵץ לְמַרְאֵה תַעֲבָה
כְּקָרְבוֹ יַעֲזְרוּ רַחֲשֵׁי אֵיבָה
וּכְפִתִיל גְּעוּרַת חַיֵּשׁ אֵשׁ בְּהַרְיָחוֹ
יִרְדוּף עוֹלָם מְנוּחָה יִדְרִיכוּ;
אִם לְמַרְאֵה הוֹד נִפְשׁוֹ הַמִּיָּה,
אִם אוֹת יִקְרַי יִחַזֵּה גַם בְּצִיָּה
אִם יִקְרוּ לוֹ כָּל עֵמֶק וְנִבֵּעַ,
אִם מִשְׁאֵת־נֶפֶשׁ לוֹ כָּל הַטְּבַע;
אִם מִפֶּל זֹאת רוּחוֹ יִתְעוֹרֵר —
קָרְאוּ לוֹ כְּטַח: מְשׁוֹרֵר! מְשׁוֹרֵר!

ידיעת ספרים.

האמת.

מכתב עתי חדש.

מטרת המכתב"ע הזה תגלה לקוראים ברגע אשר יקחו העלה בידם. כי הוא לא כיתר מכתב"ע בשפת עבר, אשר אם מעט או הרבה, דבר להם עם בני ישראל באשר הם בני ישראל, הוא יאמר בפה מלא כי לא יזכור ראשונות ולא יתבונן בקדמוניות עמו, כי לא האמונה ולא אהבת הלאום תהיינה נר לרגלו, כי כל חפצו וכל ישעו בדברו בלשון הקדש רק למען יעורר גם את אלה אשר לא יבינו שפה אחרת לצאת חלוצים במלחמה אשר מלחמת האמת עם השקר יקרא בשמה כאמרו: "השקר אשר ישים כעת את־משמרו בארץ הוא אבי כל־פרעות עולם, הוא ערה את חיי החברה עד היסוד ויהרום את־קשוריה עד בלי הרפא. הוא הצה את־בני האדם לשתי מערכות, לעושיקים ועשוקים, ובכחו לקחו להם בעלי הזרוע חלק בראש ויטילו את שאתם על העם הרובץ תחת משאו, אשר נפשו ברעה תתמוגג, והעם יודע את־צרות נפשו ואת־מצקותיו כי רבו מאד; אבל נדמה מבלי הדעת למאום ברע ולבחור בטוב, רק האמת תהל נרה על־ראש האדם ותביא בינה בלבבו להבחין בין טוב ובין רע".

והנה אין את נפשי להיות שוטתה ולהתנבא העתידות מראש* אשר תקרינה

* שוטתה מתנבא כזה אשר יחפוץ ונבו כמו אר"ז בהקול השמיע שמה נבואה כזאת וקרא קריאה גם על אודות השחר; הן רק נבואה היא אשר התנבא כי האמת לא תקום וכן התנבא (מבלי אשר ידע) כי ברוסיא יצערו קוראי השחר, אבל בפעם הזאת נוכל לאמר לו כי נביא

למכתה"ע הזה, אם ירפץ לו דרך ומספר חותמיו יעלה ויגדל ופרוח יפרח כעץ על מים רבים, או יכול כנבול דשא בציה, רק שומה אשר לא ידע דרך עמו יאמר להגיד אותיות כאלה מראש, כי הכל יודעים, שלא ככל המכת"ע אשר בשפות העמים מכתה"ע לבני ישראל, מכתה"ע להעמים ישמרו דרכם ותפקידם וקוראיהם ידעו דרכם מראש ואם יבחרו בדרך הזאת יבחרו בהם ואם אין ימאסו בהם; לא כן הקוראים עברית אשר לא רבים המה בהם אשר ישימו לב אל הדברים אשר יקראו כי אם אל המו"ל ודרכו והליכותיו עם אלהים ובני אדם, כי על כן גם הטובים במכתה"ע לא יארכו ימים, אם לא עזו וזכו לב במדה גדולה להמו"ל להוסיף לכת בדרכו למרות כל שטמן ופגע רע, ולעומתם נראה מכתה"ע שלא מתו במיתה חמופה ולא בחכמת מוציאייהם לאור ולא בכחם ראו חיים, כי אם בצדקתם או בכשרונם לקחת לבבות לא לאהבה את פעל ידם כי אם לאהבתם המה, האחד יתאמר לנושא דגל האמונה וירוצו אחריו הכל מקנאים אשר באמונתם יחיו, או רבנים הצווהים ככרוכיא בערים וקולם לא נשמע לכן ישלחו דבריהם עד למרחוק; במ חתן מכקש נדן, במ צעיר מכקש כהונה, וכל מלמד וכלי קדש אליהם יספחו והיו בעוזרי המכת"ע אשר יקבל לפעמים דבר מהם או למצער יכבדם במכתב בכתב ידו והיו לשם ולתהלה ולכבוד בעידם, ומרבית הקוראים יקראו עברית, כי המוכר ספרים אָנה ספר לידם ויקחוהו ויקראו בו ואחת היא להם אם ידברו על שירים ופזמונים, או על ישוב ארץ ישראל, אם מלחמה בעמלק, או נסים חדשים מרבי מאיר, המה עברית יקראו, ואם כן כאשר לא נוכל לשפוט מספר הקוראים על טוב הספר או המכת"ע, כן לא נוכל למנות מספר הקוראים על פי טוב הספר או המכתה"ע וכל משפט אשר נאמר להוציא מראש יהיה לאפס ברבות הימים, כי לא רק מכת"ע רעים ונשחתים נראה כי האריכו ימים וטובים עלו בתוהו כי גם להפך ראינו רבות, גם מכת"ע רע וקוראיו מעטים ומכת"ע טוב וקוראיו מְרַבִּים, אשר על כן נגזר אמר: אם מכירים ויודעים להמו"ל המכת"ע הזה אשר יעמלו להפיצו בלי ספק יעלה בידם, ואם כסף לוי להוציאו בלי עזרה גם אז יחיה ויאריך ימים, ואם אין יהי עדי אובד.

שקר היה, כי חפץ להשמיע דבר אשר לא ידע ואשר לא ראה ולא הבין, ואת השחר לא קרא בלי חפק, כי לוא קרא בו כי אז ידע כי מלבד קבורת המור ועם עולם ועת למעת היו בהשחר ספרים וכאמרים, אשר עוד לא ראה בעיניו כמוהם, הלא הכה ספרי כהנא, רובין, שירי ראש משוררנו גָּרְדָּן ויהליל, ספורי בראנדשטאָטער, שולמאן וכהנה וכהנה, ואף עוד זאת כי לא השמוע לאזניו מה שהוציא מפיו, הלא הוא העד כי בשנים האחרונות יצער מספר ההותמים והוא הטעיר כי "עת למעת" הוא מהספרים החשובים אשר ימשכו אהריתם לב הקוראים, והספר הזה הן בשתי השנים האחרונות הופיע ועוד לא נשלם, אולם מה אוכל עם איש אשר יודיע דבר אשר לא ידע, כי באמת לא נגרע ממוספר השחר, ולוא מוצאה ידי לשלחו ליד ההותמים מבלי כל אמצעי ומבלי בקרת כי אז רבו הותמיו לאלפים, אבל הדבר האחד אשר יעמוד לשטן לו הוא הבקרת (צענזור) ושוא המה כל דברי התלומות וההזיונות והגבוואות האלה מעתה ועד עולם.

כי על כן לא נטיף מלים על דבר המכה"ע הזה לעתיד לבא. וגם על התועלת אשר תצא ממנו לא דבר קל הוא להוציא משפט; הדרך אשר בה בחר המו"ל הוא אשר כבר הלכו בו רבים וספרים לאין קץ נכתבו על אדותיו ומלחמות לא מעטות נלחמו ובלי ספק כאלה וכאלה עוד ילחמו בעבורו. ולא ברגע אחד נוכל להלל או לחלל הדורכים בדרך הזה, כי אמנם גם המה בצדקתם יצדקו ככל האדם ואם ישנו אתם תלין משונתם כמו כל השוגים בכל יתר הדרכים, ורק לפי רבות העבודה וטובה נוכל לשפוט פעלי העובדים ההולכים בדרך הזה ומראש לא יוכל איש להגיד האותיות, וכבן אך ימים ידברו משפט המכת"ע הזה החדש בדרכו ופעולתו עוד טרם נראה. אבל דבר אחד כמו זר יחשב גם היום, כי איש אשר דבר אין לו עם האמונה ולא עם אהבת הלאם יבחר בשפת עבר למליץ לו, למען שלח על ידה את מערכי לבו החוצה! אם אמנם רבים המה כיום אשר יאמרו לכל כי דבר אין להם עם האמונה ואהבת הלאם ולא יתבוששו; כמו אלה אשר יתאמצו ככל לחם להתראות כאזרחים נאמנים בארצם ועל כן פחד ישבר לבם פן יאמרו להם יהודים המה, ואז הן לא אשכנזים או צרפתים יאמרו להם ועל כן אך טוב להם להשבית שם ישראל מקרבם, כן אלה החדשים מקרוב באו אשר יאמרו לצאת חלוצים להפוך סדרי העולם הרעים בעיניהם ולתת לארץ ויושביה פנים חדשים וחיים חדשים, פנים שאין להם נושא לא לעשיר ולא לרש וחיים שאין בהם עבדות ושררה, עשר ועני, עצלות ועבודת פרך וכאלה וכאלה טובות ונעימות להאחד ורעות ומצוקות להשני, כי אם על פי חלוקה חדשה יחלקו את כל הארץ וטובה בקו ויתנו לאיש איש חלק כחלק אם רב או מעט עמלו, לא יהיה היתרון לכשרון והחכמה לא תעז לבעליה, אין משפט הבכורה לאיש כמורה דעה כנושא סבל יחד ירונו חלקם ולא ירבה איש מרעהו. מִשְׁנֵי ארצות התבל המרימים כיום ראשיהם בארצות רבות והמה המואסים ככל ראשונות וקדמוניות, המה נוזרו כבר מאחרי בית ישראל, כי להם אין בית ואין ישראל ואין חברה ואין משפט וכל אשר נחלנו מאבותינו פגול הוא להם לא ירצה להבריאה החדשה אשר יבקשו לברא. אבל המו"ל את מכתה"ע האמת אשר לא יאמר כי משך ידו את אלה ובכל זאת ישמיע בפה מלא כי דבר אין לו עם האמונה ואהבת הלאם למי ידבר עברית? אם לאלה אשר האמונה או אהבת עמם בקרבם תלין, הלא המה ימאנו לתת און קשבת לדבריו ואלה אשר כרוחו רוחם בדבר האמונה ואהבת הלאם המה הן לא יבינו עוד את דברו ואם כן גם בהם שומע אין לו, אך אולי יאמר לברוא לו קהל קוראים חדשים כאשר לא היו עד הנה, אולם גם על זאת לא נוכל להוציא כעת משפט ונראה — המו"ל.

הירושה.

(המשך מחוב' ט.)

זמן רב ישבה כה פנינה לרגלי נעמה וראשה נשען בארכובותיה ושתיהן החרישו בלב סרעפיהן. אחרי כן התעוררה ותתנשא ותאמר בשחוק קל על שפתיה: לא ברגע אחד יקיא הר חוצב אש את כל העצור בכמנו, כן לא ברגע תריק עלמה קשת רוח את כל העצור בכליותיה, אך אבלוג מעתה לבל אתן לרוחי תוצאות ואשמיעך רק את הדבר אשר הביאני הלום. — ותספר פנינה לנעמה את כל אשר שמעה על אודות אָם זרחיה ואחותו, כי זדים כרו שוחה להעלמה וגם אביה במעל הזה להביא את איש-תענוג אליה, וככל דברי אביה ספרה, לא כחדה דבר, ותבטיח להודיענה כרגע כאשר יָדַע לה מקומן, ואם אין תקרא לגד ברגע אשר תצא אמה להמקום אשר יעד לה אביה, והוא ילך אחריה, וכחודע לו מקומן אז יפרץ אל הבית, ואם גם בחזקה ויציל את העלמה מהפח המטון לרגלה. וכמו משא לעיפה היסר מעל לבה כן שאפה פנינה רוח בצאתה, אבל מנוחת נעמה נגזלה, כי גד יצא לחפש את שתי הנשים זה שני ימים ולא שב, ואיפו תבקשנו עתה, ומי זה לידה יתקע אם לא יעבר המועד? — ענות נפש מאין כמה ענתה את העלמה ולא יכלה שבת על מקומה ותלך מחדר אל חדר, ותש אזנה לשמוע אולי יבא גה, אך הוא לא בא, אז גמרה אמר לשלוח לבקשו באשר ימצא, אבל דאגתה לא נתנה לה מנוח גם אחרי כן ותהי כאובדת עצות כל היום ההוא, עד כי כמעט חשבה כי בינתה תסתתר מרב מצוקת לבה, ומי אשר ראה ללבה בעת ההיא, אולי חרץ גם הוא משפט כפנינה, כי אמנם לא רחק לבה מעל זרחיה.

יז.

מִתִּיר אֲסוּרִים.

דן מְעַתְדִין אשר אליו שם גד פניו כי יחלץ את שתי הנשים בענין היה לאיש אחר מעת אשר שב הביתה אחרי הַרְאָתוֹ את פני הגביר הנדיב ושוע עזמות איש תענוג. מהרגע ההוא החל לחוש בנפשו כי עת הצלחתו החלה הפעם, ולא רק יען כי נכון לו מדרך כף רגל בבית הגביר מהיום ההוא והלאה, אישר לא דבר קטן הוא לאיש דורש משפט, כי בידו למשוך אחריו כל מחרהי ריב ומבקשי מדנים, גם לא רק מאשר כי נבחר לכתוב מכתב הבקשה אל המלך אשר בלי ספק גם העמל הזה לא יעלה בתהו, הן מודעת זאת כי ראשי העדה ישלמו ביד גדיבה לכל אלה אשר דבר להם עם שרים ושופטים ורק בעבור זאת ימעיטו שכר השוחטים ויגרעו ממשכרת השמשים ויצעירו מתלנת הבשר בבית החולים ויגדילו מחיר כבדת ארץ אשר תספיק להסתיר בקרבה גוית מת, כל אלה הן יעשו לא להרבות הונם או להשאיר חילם לבניהם אחריהם, חללה! רק למען תמצא ידם להראות לעת מצוא צדקת פזרונם לעיני העמים והשרים ויעטרו כבוד את כל קהל עדת ישראל, ואחרי כי להשרים ידהם

פתוחות הן גם כל אלה אשר דבר להם עם השרים כמליצים בעיניהם יחשבו, ומי מליץ טוב כדן אשר היום אכל ארוחת הצהרים את שר בית המשפט ואתמול בערב את החוקר ושלושום היה קרוא אל היועץ ומחר הועיד את שר הפלך אל שלחנו וביום השלישי יקבד לשבת אל השלחן בבית שר העיר אשר יעשה כרה גדולה, וכן משפטו תמיד כאשר יודה כמו פיו, והוא הן לא יזוב, כי למה זה ירשיע נפשו בעיני כל ויאמר כי יתגאל בבשר המרפה? אשר על כן ידע נאמנה כי העדה אשר בחרה בו לא תעשוק שכר פעולתו, אבל גם בדבר הזה עוד לא ראה את שמש הצלחתו עולה, כי כאלה תקרינה לפעמים ותעבורנה כצל, אבל הוא ראה עין בעין, כי מעת אשר נדבר את עזמות עלה שמש הצלחתו, כי ביום ההוא דרשו רבים בו פתאם וירא ויוכח כי "המזל" דרך על סף ביתו, והוא חכה כבר לראות את פני האורח היקר הזה בצל קורתו, כי הוא האמין אמנה אמן אשר "הכל במזל תלוי", וזה היה פתגמו תמיד, אז כאשר עוד משרת-עוזר על יד מלמד היה ולא הצליח להמשרה הנכבדה להיות מלמד והוא הלא ידע את המלאכה הרבה יתר מאדונו, אז נחם את נפשו באמרו כי הכל במזל תלוי, וכאשר הודיעה אותו בת אדונו דבר בלאט, כי עוד מעט יגלה הטבע את מצפוניהם, גם אז קרא במפח נפשו: הכל במזל תלוי, הן לפני כן עשו וגם אחרי כן יחי והטבע נרדם בתרדמה עזה ולא גלה מצפונות ולי יחפך לאכזר, ואחרי אשר היתה לו לאשה השמיענה כפעם כפעם כי הכל במזל תלוי, ועל כן תחיה רעותה בצל בעלה כנחת ולה מנה לילות עמל וימי עני מעת אשר שם הטבעת על ידה, אחרי כי אביה לא נתן את המוהר אשר אמר, וגם מִשְׁרַת מְשֻׁרַת לְקַחַה מִמֶּנּוּ אַחֲרַי כִּי הִיא לְמִשְׁל בְּפִי אֲבוֹת הַתְּלָמִידִים, ובמותה עליו התנחם ויעבוד בבית עורך-דין ויודע לשופטים ויועצים בכתי המשפט, כי השכיל ללמוד חקי המשפט על נקלה, ומשמרתו מימי נעוריו היא היתה בעזרתו, כי אז בעוד אשר משרת היה ראה טובה רבה ביום הפורים ביום משלוח המנות, בנשא את המנות מבית לבית ושכרו היה נכון לפניו, ובמלאכה הזאת בחר גם הפעם, רק כי לא ביום אחד בשנה עשה כזאת, כי אם בכל עת כאשר קרה לו מקרה לשאת מנות, ולא ארבו הימים ויחדל מהיות עובד בבית אדונו, כי היה לעורך דיין, ולפי דברתו רק במזל היה תלוי הדבר, כי יהיה לעורך דיין נודע בשערים, ואישתו השניה אשר עם עבי גבה הביאה גם כסף אל ביתו לא הביטה לא אל עינו הימנית אשר נדעך אורה עוד בימי ילדותו, כי ככתה אמו את אורה בידה לכל ילקח לעבוד עבודת הצנא, גם לא אל השמאלית הירקרקת, כי אם לשפתי פיו אשר נחמו אותה בתקוה כי הכל במזל תלוי, ואם תאריך ימים אז תראה גם בעיניה כי גם עת הצלחתו תבא, והיא חכתה ותאריך ימים, אם יען כי האמינה בדברו ותחפוץ לשכוע מטוב העת הטובה, או יען כי לא נתנה אמן באמרי פיו ותחפוץ להוכיח, זאת לא נדע, רק זאת נדע כי היא האריכה ימים ותראה בעיניה את העת ההיא אשר חללה זה כשלשה ימים, כי תחת אשר עד הנה באו לשאל בו רק חסידים

לובשי מלבוש ארוך, מאשר כי יבין לדבר עמהם בשפתם, החלו זה שלשה ימים לבקר בכיתו גם אנשים לובשי מלבוש נכבד, והוא ידע לכלכל דבר עמהם, ורעיתו תשב למולו ולא תגרע עינה מפניו המְקַסִּים בחלבם ואשר גידים אדומים כתולעים ישרגו עליהם ויראו כמעשה רשת אדום, ומה גם חוטמו העגול והשרוע הוא התראה כענב גדול מאד, ובין יתר הנכבדים אשר באו לשאל בו היה גם גד אשר מהר לבקש עזרתו להוציא את האסירות ממסגר, וזה יותר משתי שעות יחכה ועוד לא באה עתו לדבר את העורך דין הנעלה, כי בתחלה באו אחדים אשר אך שתיים שלש מלים ענה להם וילכו, ואם כי כלתה מאד נפשו להחיש עזרתו להאסירות בכל זאת ישב ויחכה, ותקותו חזקה כי איש כזה אשר רבים יחלו לעצתו יעשה וגם יוכל לעמוד לימין נקיות מפשע, אבל איש אחד לובש מלבוש החסידים אשר בא לבקש עזרה מהעורך דין, כמעט הסב את לבו אחורנית מהתקוה הזאת, לולא הפיח בו דן רוח תקוה חדשה באמרי פיו.

האיש הזה התפרץ הכיתה מבלי כרך את איש בשלום ויתבונן כה וכה, ובהגיעו ראשו ופאותיו נעו לכל רוח קרא: האתה הוא דן העורך דין? —
— אני — ענה דן בגאון מבלי נוע ממקומו.

— אליך באתי — קרא האיש בחפזון ושפתיו החורות כמעט נעו ומבין שניו הארוכות אשר כמעט לא נתנו את פיו להסגר יז קצף בדברו — אליך באתי רבי דן, כי תשלח לארץ גזרה את הגולן, הממזר, המשמד, הכלב, לארץ גזרה תשלחנו, כלה תעשה עמו, ואם גם כל הון ביתי אתן בדבר הזה, ואם גם ינועו אשתי ובני לבקש פת להם, כלה תעשה את הרצחן הממזר, הוי! — מליו נעתקו מפיו רגעים אחדים מרב קצפו ואחר כן התעורר ויאמר: אני שמעת' עליך כי איש אשר יראת ה' בלבך הנך וכי כבר שלחת גולנים כאלה הרבה לארץ גזרה, לכן באתי אליך וכל אשר תאמר אתן, למה תחשה? האינך חפץ בדבר? למה לא תקח גליון ועט להשמיע רשתתו באזני השופטים ויבערו הרע מקרב העיר, גם אם רגע אחד תאחר תחשב לך לחטאה, מה, לארץ גזרה שלחנו, כלה תעשה אתה, אין רחמים לרשעים כמהו — דן שלח ידו מבלי דבר דבר ויקח גליון ועט וישלח ידו כמו לכתוב וחמת האיש שככה כמעט בראותו כזאת ויקרא: טוב הדבר, מהר! —

— אבל — קרא דן בכבודות.

— מה אבל? לא עת לחשות היא, כתוב —

— אבל — שנה דן במנוחה ובכבודות כמו בפעם הראשונה.

— דבר דבר, כי כמו גחלים אתה חותה על ראשי, הישקט לא אוכל עד

אם אראה את הנבל נסחב כפגר מוכם אל בית הבור —

— וגם יִסְחָב כפגר מוכם אל בית הבור, וגם יִסְחָב משם כנבלה אל ארץ

גזרה, וגם יעבוד עבודת פרך כל ימי חייו, כל אלה יעשו לו אם אך ידי תהי

בו. — פני האיש אורו מרגע לרגע בשמעו הדברים הנעימים האלה, וכל מלה

נמספה כנמסף מור להרגיע רוחו ולהביא נחת בלבו, וכמו ככה נעלה נמשכו עיניו

אחרי שפתי דן, וגם כאשר החשה מעט עוד לא הסיר אותן, ובראות דן כי הוא עודנו עומד כמו נדהם הוסיף ויאמר: אבל כסף דרוש לזה, כסף רב, מלאכה כזאת גדולה וכבדה היא מאד —

— הלא אמרתי לך כי אף אם את ביתי אתן בעד הדבר הזה לא ייצר לי —

— טוב דברת, אבל הבטחתך לבדה לא תוכלני לפני השרים וגם שכר הבקשה עוד לא נתת, האם לא תדע כי מס ישלם בעד כל גליון, מס גדול! —
— כמה תבקש במחיר עמלך ובעד הבקשות עם המס ומנות להשופטים? הודיעני כמה לבל אאלץ להוסיף אחרי כן —

— כפרם כל הודיעני מה הוא העניש אשר תבקש כי יושת על אויבך? —
— אויבי? האם אויבי הוא? הוא צורר ישראל ואויב ה' והצדיק ושונא כל האדם, ומה הוא העניש תשאלני? הלא אתה תדע משפט ולא אני והעניש היותר קשה גם הוא לא יספיק ליסרו כפי חטאתו —

— יש משפט מות — ענה דן בקחתו ספר החקים מעל השלחן ובהתבוננו בו היטיב — אבל במשפט הזה ישפטו רק המורדים במלך, ואם תמצא ידינו לעשותו למורד במלך אז במשפט מות ישפט —
— לא, משפט מות לא אבחר, טוב יותר לבחר במשפט ענוים קשים ומרים —

— ויש משפט מלקות ארבעים או חמשים עד מאה ועשרים —
— מלקות! טוב מאד, עד אשר יזוב דמו הטמא — קרא האיש וינע בידו כמו יניע רצועה.

— ויש אשר המשפט יגזר עליו לשלחנו לארץ גזרה —
— וגם זה טוב הוא — קרא האיש.
— ויש אשר גם ישא שני הענשים יחד, בתחלה יכוחו מלקות ואחרי כן ישלח לארץ גזרה וכל אלה בידך המה, אם מאה שקל תתן אז רק עניש מלקות יושת עליו, ואם שתי מאות אז ישלח לארץ גזרה — —
— ואם שני הענשים יחד? — קרא האיש בחפזו.

— אז שלש מאות תתן וחפצך יעשה —
— שלש מאות כסף — קרא האיש ויגרד את כדל אזנו — מכסת הכסף הזה לא אוכל לתת, חמשים שקל אתן אם יִסַר בשני העונשים אשר אמרת —
— חמשים שקל! — קרא דן במלאו שחוק פיו.

— ולמה זה תשחק? האם חמשים שקל כאין בעיניך? —
— כאין בעיני ולשווא נשחית דברינו — ענה דן ויניה את הספר מידו. האיש התחלחל כמו ראה את אויבו נמלט מיד ויקרא בתחנונים: אבל חוסה חמול נא, הן שמעתי עליך כי איש אתה אשר יראת אלהים בקרבנו, הן לב עברי לך ולא תכביד עלי ירך —

— אמנם יראת אלהים בקרבי ולב עברי לי, אבל לא אוכל להקריב לך

עמלי וגם לתת כסף מכיסו, הן אמרתי לך כי רב הוא המס, ולהשרים מנות לא יחסר, הלא תבין כי בקרבם אין יראת אלהים ולא לב עברי להם, ואם קצרה ידך מתת כסף הרבה, אז יענשו את אויבך רק בענש מלקות ובמחירו תתן רק שמונים שקל ובעד עבודתי לא אחשוב לך מאומה. — רבות השיב האיש ודן ענהו; בענש אחד לא רגע לב האיש ובמכסת הכסף לא רגע רוח דן, ואחרי אשר הרבה האיש דברים נאות דן לשית שני העונשים במחיר שמונים שקלים, ואחרי אשר שקל האיש על כפו עשרים שקלים "ראשית הכסף" לקח שנית את הגליון והעמט בידו ויבקש להחל במלאכה לכתוב השמנה, אך האשה אשר עד כה ישבה ולא דברה דבר גם לא הניעה באחד מאבריה קפצה פתאם ממקומה ותאחז יד בעלה בקראה בקול: דן! מה תעשה? בעד שמונים שקל תאמר להביא על איש יהודי שואה? בעד שמונים שקל! הלא תבוש, הלא תכלם, איפו הכמתך ובינתך דן? אני לא אתן את איש יהודי לשאת מכאובים נוראים ולהשלח אל ארץ נזרה בעד שמונים שקלים. — ידי רן רפו והעמט נפל מידו ופני האיש חורו ויבט בפני האשה כמו לוא בקש לשסענה בשניו, ומרוב קצפו לא מצא מלים לענות, עד כי העירוהו דן מתמהון לבב באמרו: צדקת רעיתי, אף היא ככל עת המלאך הסוכך עלי לבל אעשה עול, צדקת — ובדברו חבק אותה, אף כי לא דבר קל היה לאחוז בעבי גבה ולוא היו ידיו ארוכות פי שתיים גם אז אחת באחת לא שָׁלְבוּ, אך תם האשה וענותה כמו רגזו על המעשה הזה והמה הניעוה ממקומה וירחיקוה מזרועות בעלה ויושיבוה על מקומה הראשון.

- הלא תשמע כי לא אוכל לעשות כאשר אמרתי, צדקה רעתי —
— ומה אעשה עוד? — קרא האיש בקול כמו מחנק הושם לצאורו —
מה לי לעשות עוד? —
— אם רק בענש מלקות תבחר, אעשה חפצך —
— אבל הלא גמרנו אמר ליסרו בשני המשפטים —
— אם אך בשני המשפטים תבחר ולא תסור מדעתך אז אאלץ לבטל דעתי מפני דעתך אחרי כי כבר הוצאתי מלה מפיו, אך גם אתה תוסיף עוד עשרים שקלים ואז יצא הדבר עד מהרה לפעולות אדם — ענה דן, ואחרי אשר הרבו לדבר ולהוכח, ואחרי אשר כמאה פעמים זכר האיש את דן כי לב עברי לו ויראת אלהים בקרבו כרתו ברית חדשה במחיר תשעים, ועל ראשית הכסף שם נוספות עוד חמשה, וברגע ההוא יצא גזר הדין על שנוא נפש האיש כי דן שלח ידו ויכתוב שלש דלתות בשמנה, אך פתאם זכר כי שכח לשאל את האיש לשם הרשע אשר יובא בפלילים ומה הוא העון הגדול אשר בעבורו ישא ענשים נוראים כאלה, ובזכרו זאת שם את פניו אל האיש ויאמר: בהקדמה לבדה אשר כתבתי די כח להביא את איש עד כמת המטבח, ועתה הודיעני גם שמו ועונו —
— את שמו? שם רשעים ירקב, לא אשא את שמו על שפתי, האם לא

תדע את שם הממזר, ומי לא יודע את שם הממזר המזוהה, ולעונו תדרוש?
האם לא שמעת כל אלה? הלא גודע הדבר בכל העיר, וזה עשרה ימים ידברו
בו כל יושבי העיר מקסן ועד גדול ואתה תשאלני: מי הוא ומה עונו? —
— דבר אמת אניד כי דברים נוראים למאות תשמענה אזני כל היום עד
כי לא אוכל דעת אל מי ירמזן מליך, או אולי אדע מי הוא, אך השמיעיני
מה עשה לך? —

— מה עשה לי? מעשה רצה, כגולן הכני ויקלל את צדיקי ואבי השוכן
השוכן עפר וחצי זקני מרמ, הנה פה חצי הזקן בידי לעד — בדברו הניע את
השערות אשר שם למשמרת בניר, בשמוע דן כזאת הניד עפעף למול אשתו
וגם היא כזאת עשתה ותקם ותצא ותעמוד בצד הפתח מחויץ, ואל האיש אמר
דן: עתה אדע כל אשר לי לדעת, הלא את יעקיל הגלילי התעברת על ריב
צדיקך אשר חרף ואתה כזאת עשית לצדיקו, ותמרוט לחיו והוא מרמ לחייך
ותאחו בזקנו והוא גם הוא כזאת עשה, ותכו איש ברעהו — —

— ומה היה לי לעשות? האם לחבק ידים ולתת גוי למכים? אמנם השיכותי
לו מנה אחת אפיס, ובתחלה אמרתי יקחהו אפל, אבל היום הקשבתי דבר כי
הוא הלך לעורך דין להגיש משפטו עד השופטים ועל כן באתי אף אני אליך,
ואתה הלא תדע יותר מכל עורכי דין איך לכלכל דבר, זאת אמר לי שמעון
המלמה, וגם שמעתי היום כי עזמות נתן את כל דבריו בידך וכך אבטח כי לב
עברי לך ויראת אלהים בקרבך, וכאשר אזכה לראות פני הצדיק אספר לו הכל
ויברכך, האמינה לי —

גד שמע כל אלה, ואם כי לא איש שפק היה בכל זאת צר לו כמעט
המקום לשבת בחדר ולחכות לתשועת האיש אשר יחלק חבלים ומשפטים
במחיר, אבל כמרם עוד מצא און להוציא הפצו באה בעלת הבית אל הדרו
ואחריה איש עומה מלבוש ארוך ושחור, חזהו פתוח וכתנתו אשר לא רכסה
תקאה ממעל ומכנסיו הלכנות תראינה מתחת מבעד המלבוש בהגלות השולים
כלכתו, הכבע הסיר מעל ראשו אך מכסההראש העגול והשחור אשר מתחת
לכבע כסה את ראשו גם בבאו החדרה, את היושב לא כרך בשלום רק אחז
כימינו באחת הפאות הארוכות היורדות כשרשרות על הלחיים עד החזה ויסלסלנה
ובשנית החליק את זקנו הקסן וימשכנו למטה ולמעלה ויתנהו בין שני וישוך
את קצותיו וירוק ככח ויגרד את ראשו ואת נכו ויבט כהתמונות אשר על הקיר
ויעבר ידו על חלקת השלחן אשר ברק היה לו, ויאחו בידו את האטון אשר
כסה את הכסאות לראות אם חזק הוא, וירם את צנצנת הדיו ויתכונן בה וילך
אל התנור וינה ידיו עליו כמו בקש להחם אותן, אף כי בעלת הבית ידעה עת
לכל הפץ ובימי הקיץ לא העלתה אש בתנור, ויתהלך בחדר, וישב ויקח לאחד
אחד מכל כלי אשר היה על השלחן, וכל אלה עשה ברנעים אחדים אחרי
צאת בעלת הבית מבלי דבר דבר לא את האיש ולא את גר, האיש אחרי
אשר שב ויעש ככל אשר עשה פעמים ושלוש ואחרי אשר התגרד זה המש

פעמים קרא אל גד בשלחו אצבעו למול הספרים אשר היו על השלחן; וכל אלה המרפס ופסולים ספרי דינים המה? האיץ? דינים רבים? האיץ? ודן ידע כלם ועל כן יקח כסף רב? האיץ? משפטים בל ידעום!— ומבלי חכות למענה שב לעשות כמעשהו הראשון גם לשורר בקול דממה ולשאת כפעם בפעם למרום עיניו. בא האיש הזה החררה הפריע את גד ממחשבתו וישב להתבונן בספר אשר אחז בידו. בחדר דן לא נשמע עוד קול דברים כי אם קול דממה דקה בהתלהשם ואחרי רגעים אחדים נפתחה דלת החדר ופני דן נראו. גד חפץ לקום, אבל דן נתן אות כי את האיש הבא זה עתה יאמר לדבר בתחלה וכראותו כי פני גד העידו כי לא טוב הדבר בעיניו אמר כמצטדק: את האיש הזה יהיו דברי מעמים וכאשר ילך לו'אקח מועד לדבר הרבה.— אף כי הדברים האלה אל גד כוננו בכל זאת מהר האיש לענות אליהם בקראו: אתי יהיו דבריך מעמים? היש חדשות טובות? האיץ?— ובדברו הלך אחרי דן אל הדרו ולא סגר הדלת אחריו עד אשר אמר לו דן כי יעשה כזאת, ואחרי כן שאלהו דן: מה חפצו?—

— מה חפצו? המרס תדע מה חפצו? משפטים בל ידעום! את חפצו?
הלא תדע חפצו? זה עשרה ימים תדיח אותי בלך ושוב ומאומה לא נעשתה—
— למה תדבר כזאת? הן רבות פעלתי, כתבתי שמונה אחר שמונה, ודברתי עם השרים והשופטים ולזה נתתי מנה ולהשני מתנה ולא נחתי ולא שקמתי בעבורך ואתה תתאונן כי לא פעלתי מאומה!—

— להאחד נתת מנה ולהשני מתנה ולא נחתי ולא שקמתי בעבורי ואני אתאונן כי לא פעלתי מאומה! האיץ? ומה פעלתי? אז בבאי בפעם הראשונה לפני עשרה ימים הבטחתי להביאו עד עבור שלשה ימים אל בית הכור ולשלחו משם עד מהרה אל ארץ גזרה ותקצוב מחיר עמלך עם כל המנות והמתנות מאה שקל, האיץ? ואתן לך דמי קדימה חמשים שקל, האיץ? ומני אז נתתי לך גם מותר הכסף ועוד הוספתי עליו כי אמרת כי לא יספיק להוציא הדבר למענהו ונתתי לך עוד עשרה עשרה שקל זה שלש פעמים, ומה תאמר עתה?—

— האם אכלתי את כספך או שמתתי אותו בכלי— קרא דן כמתאונן—
הלא להשופטים נתתי אותו, ומה לך כי תזעק עלי?—

— לחשרים נתת אותו ומה לי כי אזעק עליך? האיץ? ומה לי כי לא אזעק עליך? ומדוע נתתי כספי ולמה הבטחתי להביאו אותו אל בית הכור ולשלחו אל ארץ גזרה?—

— הלא השמעתך כי עשיתי ככל אשר בירי היה לעשות ולא אוכל לעשות למענך יותר—

— אתה עשית ככל אשר בידך ולא תוכל לעשות יותר? ומה תהי אחרית הרשע? האם יתהלך בחוץ ואיש לא יפגע בו, וכאשר יחפוץ ימרטני שנית לחי ויאהז שנית כקני ויבעט שנית בכמני— בדברו אחז בשתי ידיו בכמני—

עד כי כל אכל תתעב נפשי זה עשרה ימים, ועל כל אלה לא יובא במשפט ולא יובא עד בית הכור ולא ישלח לארץ גזרה? וכספי עלה בתהו? —

— ומה תחפוץ? השמיעני הפצף? —

— ומה אחפץ? אני לא אחפוץ דבר רק כי ישלחו את הרצחן לארץ גזרה? —

— הלא תבוש הלא תכלם לבקש דבר כזה, כי ישלחו את איש ישראל

אשר אשה ובנים לו אל ארץ גזרה, ויען מה? יען כי מרט לחייך ואחו בזקנך! —

— כי מרט לחיי ואחו בזקני? ובעט בכמני עד כי כל אכל תתעב נפשי!

האיץ? ועל איש כזה ארחם? לא ארחם גם כי אראה דמיו מוגרים כמים ארצה —

— אבל הן גם אתה השיבות לו מנה אחת אפים —

— גם אני השיבותי לו? חכמה! ומה היה לי לעשות? לתת גוי וגם כמני

למכים? האיץ? —

— אם כן הן לא תצדק ממנו? —

— אבל אתה הבטחתי לשלחו אל ארץ גזרה? האיץ? —

— אמנם כן הבטחתי —

— ומדוע לא תעשה כדברך —

— גם אעשה כדברי —

— גם תעשה כדברך, והגזלן ישלח לארץ גזרה? — קרא האיש בשמחה

גדולה.

— אמנם כן אעשה כדברי והגזלן ישלח אל ארץ גזרה — —

— ומתי יהיה כדבר הזה? —

— כאשר יהיה לגזלן —

— לא אבין דברך —

— הן לא חירות אדברי, האמנם תאמר כי לבי לב העברי יתנני לשלוח

את איש ישראל אל ארץ גזרה רק כעבור כי מרט לחייך — —

— ובעט בכמני עד כי כל אכל תזהם נפשי — קרא האיש מבלי תת

אותו לכלות דבריו.

— ובעט בכמנך — הוסיף הן לדבר במנוחה — ובעד דברים קלי הערך

כאלה אצמית חייו? כאלה יעשה אחר ולא אני —

— אבל הלא אמרת כי ישלח אל ארץ גזרה —

— אמנם כן ישלח —

— ומתי ישלח? —

— כאשר ירצה נפש איש! או יגנוב כלי קדש מכית תפלה, או כי ירים

ידו במלך — ענה הן במנוחת-לב ועיניו אורו משמחה כמו חש כי ברגע הזה

התנשא אל על ברב חכמתו, והאיש האמלל הביט בה וכה כנבוך וכמעט היה

משגע ממשמע אזניו, וזמן רב עבר עד אשר היתה ברוחו נכונה לשאל ולהשיב

דבר ואז קרא כנואש: ואם כן הלא רמיתני! הלא אתה כמו פיך הבטחתי

לשלחנו בעד פשעו אל ארץ גזרה, ועתה תאמר אשר רק בהרכותו פשע לרצוח
אז תהיינה בו ידי השופטים. השב לי את כספי, אין לי חפץ בך, משפטים בל
ידעום, רמיתני בדבריך, השב לי את כספי! — ובקראו כה הושיט ידו אל דן
ויחכה, אבל דן כמו לא ראה כל אלה ישב ויהגה בשום לב בספר החקים.
וכאשר גלאה האיש לעמוד נגש אליו ויאחזנו בידו בקראו: רבי דן! השב לי
את כספי ואלך לי אל יודע משפט אחר אשר יבטיח ויקים דברו, תהלה לאל
לא גר הנני פה ואדע איפו למצוא יודע־משפט אשר אחרי דברו לא ישנה —

— לך לך בשם ה' — ענה דן.

— אבל את כספי השב לי —

— כספך? איזה כסף? האם הפקדת כסף בידי כי אשיבנו לך? כמעט

אחישוב כי בינתך נסתרה —

— בינתי נסתרה? לא, בינתי לא נסתרה! את כספי השב לי, את הכסף
אשר נתתי לך למען תעשה נקמות בזנביה העזי, וכאשר השיבות ידך מהדבר
הזה, השב לי את כספי —

— איעצך רעי! לך הביתה ושכב ויגוח לך, כי אם לא הפית בשנעון אות
הוא כי שתית לשכרה ותדבר כגבר עברו יין, ואם כה או כה תיטב לך המנוחה
מאד — ענהו דן כמו בחמלה.

— המנוחה תיטב לי? אבל אני לא אשקוט ולא אנוח עדי אוציא את
כספי מידך. האמנם תאמר כי אתן לך את כספי חנם? אני ממקומי לא
אמוש ואקרא בקול גדול ואזעק אל כל עובר ולא אנוח עד אשר תשיב לי
את הכסף —

— חסיד שוטה! — קרא דן ויתיבב הכן — הן לא בית תפלה ביתי כי
תקרא בו בקולך כמשגע, ואם לא תשמע לקול האות הראשון ושמעת לקול
האות האחרון, כי אחז בערפך ואשליכך החוצה. התבין דברי? —

— האבין דבריך? ואני מה? ואני אתן לעשות אתי כטוב בעיניך?
ואני אין ידים ואין צפרנים גם ישנים אין לי, האין? וקולי נחר? ולא אוכל
לעמוד על נפשי, וזנביה העזי יעידך כי גם ידי לא קש נדף הנן וכי גם צפרני
לא שער עזים המה, וכספי כספי הוא, האין? —

— הוי אויל? האם בצלחתי שמתתי את כספך? הלא תדע כי להשופטים
נתתיו מנחה, וגם מס גדול יושם על כל מכתב שמונה, ואיכה אשיב לך כעת
את כספך אשר כבר אכלוהו זרים? —

— כספי אשר אכלוהו זרים? אבל אני נתתיו לידך רק יען כי הבטחתי
לעשות שפטים בזעום נפשי בהגולן הרצחן אשר ערך אתי מלחמה כבית
התפלה, ואחרי כי הוא עודנו מתהלך באשמיו ושפטים לא נעשו בו השב לי את
כספי, כן את כספי השב לי, ואני אומר לך עוד הפעם כי לא אמוש מזה עד
אשר תשיב לי את כספי —

— ומה תעשה אם אחז בערפך ואשליכך החוצה? —

— אז אקרא בקול גדול בכל רחובות העיר כי עשקת את כספי, גם לבית המשפט אלך ואבקש משפטי, תהלה לאל לא גר הנני פה —
— לבית המשפט לך לך בשלום, אבל אזהירך כי לא תשוב עוד משם ולא תראה ביתך עד עולם. ראה הזהרתך. — אף כי פני האיש העידו בו כי נחת מדברי הן בכל זאת הכליג ויאמר: לא אירא! השב לי את כספי, השב לי את כספי —

— השב לי את כספי, השב לי את כספי — שנה הן בהגיעו בשתי ידיו כמו האיש — הלא אמרתי לך לבל תשתגע, לך שוב הביתה ויישב לך —
— לא, לא אשוב, כי אם אקרא בקול גדול השב לי את כספי —
— אם כן תאחו במשפט ידי — קרא הן ויקם ממקומו — שמענה ודע לך כי לב עברי לי ויראת אלהים בקרבי ואני לא הפצתי לעשות לך רעה, גם אמרתי להצילך מהרעה אשר נגד פניך מבלי השמיעך אף דבר עד אשר יעבר זעם ואז ידעת מה פעלתי למענך, אבל עתה אראה, כי אינך שוה בחמלתי עליך ואתנך בידי רודפיך והיית עדי אובד ותחת אשר אמרת לכרות שוחה על זנביה איש הרמך כרית שוחה לנפשך ועוד מעט תפול בה ואיש לא יצילך, כי גם אותי הקימות כיום לאויב לך — הדברים האלה לא שבו ריקם, כי עז פני האיש שָׁנָה וישאל בדאגה אל מה ירמוזן מליו, ודן היה כלל שומע ויוסף לדבר: לכן את אשר אמרתי בתחלה לכסות ממך לבל ארגיז לך זאת אשמיעך הפעם, דע לך כי גם זנביה הגיש עצמותיו עד השופטים וגם הוא כתב עליך שטנה ואל דבריו ימו השופטים און קשבת —

— אל דבריו ימו השופטים און קשבת, ומה הוא? האם חכם יאו מיוחס יותר ממני? בלי ספק כחר, בעורך דין היודע את אשר לו לעשות —
— מה אדבר אל כסיל אדם כמך? פיך היה למחתה לך וגם לי, כי גם אותי הבאת במכוכה בדברי השטנה אשר כתבתי לך, אתה התפרצת כמישגע אל ביתי ותקרא: הגולן, הרצחן, הוא חכמי מכות מות! כה קראת אתה בקול גדול, האם תכחד? לא תכחד! ואני, אני אשר לב עברי לי בשמעני קולך נכמרו עליך נחומי ואמר לעשות כלה בהגולן הרצחן, וכה כתבתי בהשטנה, הלא תדע איך תִּקְתָּב שטנה? לא תדע! לכן אינך למען תדע, בשפה כזאת נדבר בשטנה: אני יעקיל הגלילי מעיר בצלת בעל הבית כעת בעיר הזאת כותב שטנה על הגולן הרצחן זנביה העזי כי עשה מעשה רצח ועוד ועוד, וכה עשיתי וידעתי נאמנה כי כגלל הרבר הזה יִשְׁלַח אל ארץ גזרה, וגם השופטים בקראם דברי השטנה רעה אחזתם ואיש אל רעהו תמהו על דברי השטנה המסלאים בפז וימהרו וישלחו חוקרים ודורשים למצוא עון זנביה, אבל בקשו ולא מצאו, כי לא גולן ולא רצחן הוא העידו כל שכניו —

— לא לא! הוא גולן ורצחן — קרא יעקיל הגלילי בכל עזו.
— עוד תשוב על קיאך ותשנה בדרכי אולתך אשר אולי יצעידוך אל מקום אשר איית למשכן לזנביה שונאך . . . הלא השמעתך כי החוקרים

חקרו ודרשו וימצאו כי דברי השמנה לא נכונים הנה, ויקצפו קצף גדול ויכתבו בספר כי כל דברי השמנה שקר המה. ואתה התדע את משפט האיש אשר יכתוב שמנת שקר? — יעקיל לטש עיניו ולא ענה דבר ודן הלך אל ארון הספרים ויחפש ויניע בכל הספרים עד אשר הוציא ספר אחד עב הכרש ויקרא בו כדברים האלה: המוציא דבה וכותב שמנה אשר בשקר יסודה ומוליך על פיה את השופטים שולל יחשב כאיש אשר ילעיג להשופטים ולמשפטי הארץ ומשפטו כמורד במלכות — שמה אחזה את יעקיל בשמעו זאת, ידיו רפו ורגליו נעו וחורת מות כסתה את לחייו ושפתיו — ודן כלא רואה כל אלה הוסיף ויקרא: ומשפט האיש הזה ראה בספר החקים חלק שלישי פרק עשרים וחמשה, סעיף שמונה עם כל ההוספות וההערות ודעות ראשי המלוכה — ומבלי חכות אולי ישמיע האמלל דבר מהר ויוצא את ספר החקים חלק השלישי ויפתחהו ויקרא: כל מורד בממלכה אם לא רצה נפש לא יקחו את נפשו רק ישלחהו לעבוד עבודת פרך בהרי המחצב במספר שנים לפי ראות עיני השופטים מן חמש עד עשרים שנה —

— אהה! ה' אלהים למה זה תיסרני במוסר כזה — קרא יעקיל ויספוק כפיו — רבי צדיקי הושיעה נא! — בקראו הקריאה הזאת שב אמן מעט ללבו וישאל: האפסה כל תקוה? — אז הורה דן את כל אשר עשה למענו כי הקדים לעשות כל אשר בלחו למען הצילו מהרעה המרחפת נגד פניו, ואחרי כי לא יוכל המלך מהרעה בלתי אם יעשה איש ריבו שלום לו, לכן נסה כבר דבר אל איש ריבו ותקותו חזקה כי יצלח חפצו בידו להשיב את השלום על כנו, אבל גם זאת לא כחד תחת לשינוי כי כסף דרוש לדבר הזה, ואחרי אשר נתן על כפו חמשה עשר שקל, אשר היו בכיסו ואחרי אשר הכמיח לבלי גלות את הסוד לאיש כפי אשר הורה דן פן יבלע הרבר, ואחרי אשר בקש בקול תחנונים כי ימהר לעשות שלום בינו ובין איש ריבו, והוא יתחייב לבלי דבר עוד דבר רע בכל ימי חייו בהצדיק אשר אליו תכלה נפש איש ריבו וכאלה רבות עזב את הבית ויבטיח לשוב לעת ערב ואז פתח דן את הדלת ויקרא לגד לבא החדרה, אם כי גד עוד מרם יבין את מזמת דן בהוליכו שולל שני הנצים גם יחד, כי לא העמיק למצוא עון האיש הזה, גם לא שמע מענהו לאשתו, כשאלה אותו מדוע יתן את גר לשבת ולחכות זמן כביר, אשר ענה כי מהאיש הזה לא יחכה להתעשר, לא כן מהחסידים שמן חלקו, בכל זאת נע לב גד כנוע הקנה במים אם לשים מכמחו באיש הזה או אין, ורק יען כי לא ידע דרך אחרת וגם יונה שלחהו אליו לכן נותר על מקומו ובלי חמדה בא כעת אל חדר העורך דין, אשר בהתבוננו בגד אך רגעים אחדים הכיר כי לבו בל עמו ועל כן שם אליו פניו בשחוק קל על שפתיו ויאמר: בלי ספק שמעת כל אשר דברתי את החמורים האלה, אני עשיתי זאת בצדיה ודברתי בקול גדול למען תשמע ותראה, כי איש כמני לא רק על דעתו הרחבה בדת ודין יהיה כי אם בדעתו עת לכל הפעם, הנה שני האוילים האלה נחרו איש ברעהו בבית התפלה על דבר הצדיק

ויכו איש ברעהו והנם באים גם שניהם אלי ויחפצו לעשות שפטים נוראים איש ברעהו, ומה אעשה לפראים כאלה? אם אשלחם מעל פני וילכו למו אל אחר אשר יעשה חפצם ויצייתו אש המריבה השופטים יאכלו הון שניהם והיו נודדים ללחם, גם שם ישראל יחלל, ואני לא כן, אני אדע לכלכל רוח שניהם עדי אעשה שלום ביניהם וייטב גם להם ושם ישראל לא יהי לשמצה. אבל אל תחשוב כי את הכסף אישים רק בכלי, כי חלק כחלק אחלקנו את השופטים לבל ימרו את פי אם יתפרץ האחד מעל פני וילך לו אל אחר, התבין את דרכי? עתה השטיעני את חפצך, על דבר שתי נשים באת הנה להוציאן מבית הבור ויונה שלחך הנה; מוב הדבר! הן לא על חנם שמי נקרא בכל העיר "מתיר אסורים" כי בפדיון שבויים גדול לחי מאד וזה פתגמי תמיד: נקל לי להוציא מאה מן הבור מהביא אחד אל בית הבור.— בדבריו אלה הצליח להרגיע מעט לב גד אשר ספר לו ככל אשר שמע על אדות שתי הנשים, ומתיר האסורים הניע בראשו פעם ושתיים ושלוש, כי על דעתו לא על דבר קל הובאו שמה ובלי ספק כבר עליהן פשען, או אולי יקום איש רב הכח כצד נגדן, אך בכל זאת יבטח כי לפניו יפתחו בריחי ברזל, ואחרי אשר הבטיח גד לתת לו חמשים כסף מלבד אשר יפזר להשופטים יצאו יחד אל בית המשפט, וגם דלתות רבות נפתחו לפני דן, והוא בא בהן ויותר זמן כביר וגד נשאר בהאולם, וכפעם בפעם יצא דן ויבקש למען הישר האחד חמשה כסף ולמען השני שלשה ולהשלישי יספיק רק אחד, כי מדוע יתן לו יותר ויפזר כספו חנם אם גם כסף אחד די לו, וכה הורהו בכל רגע כאשר לקח כסף מידו למען תת להשופטים, לבל יפזר הרבה, כי למה לו לפזר הרבה בעת אשר גם כמעט ישיג את אשר ישיג בהרבה, ולא זה דרכו למסור כסף ישראל ביד גוי חנם, ומעודו לא נתן להשופטים יותר מן שקל עד חמשה שקלים איש כפי ערכו ולהשוטר האחד חצי השקל ולהשני רבע וכאלה, וכה הלך עמו שעות אחדות מחדר לחדר ויעלו במעלות וירדו, עד אשר רד היום ויועד אותו דן ליום המחרת, וגד שב אל ביתו בלב נשכר כי עוד לא הצליח חפצו וימאן ללכת אל בית יונה כטרם אשר ידע פשר דבר, וביום השני עשה לו דן כמשפט הראשון ויובילנו אחריו שעות רבות ויעזבנו לחכות לפעמים שעה תמימה בהאולם, וכבר שלח רזון בכיסו והשופטים עוד לא ידעו שבעה, וכאשר פתח את פיו לעת ערב ויאמר לדן: עד מתי! — גער בו דן בזעף אף באמריו: הלא ענינך תראינה כי לא אשקוט ולא אנוח כל היום ואתה תבקש עוד חשבונות ממני בא מחר ונראה — אז גמר אמר לשוב לבית יונה ולהשטיעו כי על דעתו לא מבטח עז הוא דן, וכן עשה, ומה השתומם בראותו כי נעמה ששה עליו בשמחה גלויה עד כי אדמו לחייה ועיניה אורו, וכטרם עוד פתח פיו התפרצה פנינה שנית אל הבית ותאחו בידו מבלי דבר דבר ותמשכנו אחריה ככה, והוא בפנים אדומים כדם מכשת או מרב רגשותיו הוריד לארץ עיניו וילך אחריה כמובל בידי שוטרים מבלי דעת אנה יובל.

(המשך יבוא.)

חוספות אל חלופי מנהגים.

מאת דר. מיללער.

(המשך מחובי ט'.)

אכן צצבל נראה שלא היה נוקוס קצוע לתיצה צקלה זיה"ב לזעלה וון העם, אלל היו וניחין אותה צאזעלע זיה"ב והיו העם עוונדיס וקציצ לה ואחר התפלה והקריאה אל שתיטה התיצה עוונדת תוויד צנוקוס הזה אל שיהיו וולכינין אותה צצית או צחדר אחר והש"ץ היה עוונד לפני התיצה וזתפלל וזוקלת העם עוונדיס ופניהם אליו וזוקלתם אחוריהם אל הש"ץ והתיצה וכן אל הבהנים שעוונדיס צצ"ב לפני התיצה וזה הוא שאזערו צקוטה עם שאחורי הבהנים אינן צכלל צרכה (לזון החכמים היה שהעם העוונדיס לאחורי התיצה צשענת צ"ב יצואו ויעונדו ג"ב אל פניהם) וכן וזשוע וזהאי דרצא צוגלה כ"ו ע"צ צהאי צי כניט' דהזה פתוח להאי חידהו' דהוי וחיית זיה וזת וזה צצוי בהני לזיעל ללזויי התם אחר אזערו ליה לרצא אל צלו תיצות' אותצוה וכו'. וכן נראה שלל היו וזקסידין צשענת התפלה צאזיה ווקוס עוונדת התיצה שצה הס"ת וכן וזשוע צצרכות פ"צ וזהל דר' קשת וזהר אפי וזרק שתיצה היתה צאזעלע זשם היו גם קוראין צתורה עיין וזגילה שם כד וזוכה ק"ת עילוי, ור"ש היה עוונד לזעלה וון התיצה וזם צשענת קה"ת לא היה פזכה וזול הס"ת אלל וזהר אפי וזרק וצתשו' הגזונים צש"ת סי' שזוי' ש"ץ הוזתפלל אקור לצצור לפניו וזשוע קלת שגם צזון הגזונים לא קאים הש"ץ צראש העם אלל קלת העם היו עוונדיס גם לזעלה וזזונו והוא צאזעלע לפני התיצה.

והנה כורקא הזכר צוגלה כ"ו ע"צ וזעצדיה כורקיא הוא כקא שזוכיחין עליו ק"ת לצעבה כן פי' הר"ן ודלל כפי' רש"י אכן גם קריחת התורה היה על התיצה כ"ל והיינו ארון היינו תיצה היינו היכל היינו ווקוס הקודש וכן פי' הר"ן שם דתיצה היינו הזוקוס שהיו צו ק"ת וכצד כתצ צזה הזרה"ן חצי על הר"ו ה' תפלה פי"א שדעתו שתיצה היא ציונה; וזה הזנהג להיות הארון קצוע צראש והציונה צאזעלע לא נראה שהיה ציונים קדמונים, וזה שקספר ר"י צקובה כ"א צ' ואלכסנדריא: וציונה של עץ צאזעלעיתא וזון הכנסת עוונד עליה וזכיק צקודר, וזפני צציה"כ של אלכסנדרי' היה גדול כל כך היה לריק ציונה להניק שם צקודרין, ואם היה זה ונהג קצוע צכל צ"ב ונה היה לו לר' לקספר שהיתה שם ציונה היה לו לזער בכרי זהו וכו' ועל הציונה עוונד חזן הכנסת וזכיק צקודרין.

ל'ז) א"ו אחד כותצ את הגט ואחד חותם עם הכותצ צא"י אחד כותצ ושנים חותנין ל"ל (ל"ג).

צ"צ אחד כותצ את הגט ואחד חותם עם אותו הכותצ צא"י אחד כותצ ושנים חותנין. יש"ש ח"ה (ל').

צעל כפתור ופרח הציא חילוף זה צלשון צ"צ אית להו חתם קופר ועד וצני ישראל לא.

צזשנה צהזגרטש נאזער כתצ קופר ועד כשר וצני פירזשים צדצר אל צכתצ קופר וזזוח' וצקי וצדור שלל יכתצנו אל לא שזוע ופי הצעל ועד אחד חתום עליו

והבי ווקים לה סס פ"ו ע"צ. וצחתם קופר ועד ל"ח ושס דחתא חורבא וייכיה דזיוונין דאורו להו לשנים אורו לקופר ויכתוב ולפ' ופ' ויחתמו ושס כיסופ' דקופר חיישי ונחתמו חד ונהכך קהדי וצעל' ל"ח אורו להו כן כדאיתא צהאומר דק ס"ו ע"א, ופירוש השני הם דצרי ל' ירנני' דק ס"ח ע"א חתם קופר ועד שכיבו והיינו טז' עדים חתומים ואחד וזהם הקופר.

והנה צירושלמי כינו ונתני' כתב קופר ועד וכו' ולא הציא כלל הך אוקיינות' דחתם קופר, ונחילוף זה אלו רוחין שנהגו כחתם לשון הוטטה לפיכיו ולא נוכרי צחתם קופר ועד. ועוד נראה ון החילוף הזה שצני צבל נוכסירין חתם קופר ועד אפילו לכתחלה היינו לכחצו ולחחוס הגט צזה הענין, והנה צהג"מ פ"ט דגירושין הציא ושס ל' שונה שכתחלה לא יחתם קופר ועד ונדקאורו צגנו' ווי דווי חתם תנשא לכתחלה ושונה שחם בצר נתגרסה צגנו זה וותרת להנשא לכתחלה אצל לא שונענו כן לכתחלה דל"ב היה לו לוור חתם לכתחלה יחתם קופר ועד. ועי' צצ"ו על האהב"ז ס' ק"ל סעי' י"ח, והנה צאנות נראה קלת שחילוף צזה שצפרק הזורק צונתני' צ"ט א' פוטר אדם חת אשתו צגט יסן וצ"ה אוקרין (וצחוספת' הגיר' צ"ה אונורים און אדם פוטר אשתו צגט יסן) ולהלן צהוגרש פ"ו ע"א ווקסה הש"ס ותו ליכא והא איכא גט יסן ושונה דלכ"ע וגם לצ"ה פריך דאוקר רק לפטור צגט זה לכתחלה אצל ותייר' לינשא חם בצר קבלה הגט ונשני חתם תנשא לכתחלה ועיי' רש"י שם — אכן צצעל העיטור איתא א"ר ירנני חתם קופר שכיבו וכשר לכתחלה ושונה קלת שופרש שאך לכתחלה פוטרין חת האשה צזה הגט וזה כדצרי החילוף לצ"ב.

לח) אנשי וזרח ונשיאין החתן ציוס חוישי וצני א"י צרציעי ל"ב (ל"ה).
צ"ב ונשיאין חת החתונה ואת הכלה ציוס ה' צני א"י ציוס ד' כהלכה. בתולה נשאת ציוס הרציעי. י"ש.

ונכהג א"ל' הוא כחתם ונכה ריש כחצות והטעם ופני שהיו צא"י וזונני הראשונים צ"ד קצועין צ' וזה. אולם צצבל וקוס שאין צ"ד קצועין כו' היו ניהגין ליטא ציוס ה' כדצר קפרא ושס צרבה שחאורה צו.

וצהיעיטור שצער כניסה לחופה ואיתשל צי ודרשא בתולה חנשא צה' ותצעל צאור ה' [היינו ו' ושס צרבה דאדם] והסיצו ופני הכחצה [שצע"ש אין צחי דינין יושצין ואינו יודע איך לכתוב כחצה חם ונחתים חם ונה צנוכת עץ חם יש לו טענה צ"ד] ולא היא דלי ושס כחצה תכתב צד' [הכחצה לריך לכחצו עכ"פ קודם הצעילה כדווכח ונחאי דר' אנוי צכתוצות דק ז' ע"א וח"ב חם נשאת צד' תכתוב צד' ואם נשאת צה' תכתוב צה'] אלא ונס' לן דעיקר תקנת צ"ד היתה סיה' טורה צקעודה ג' (וינוס) וצרציעי כונסה ולא העריחוהו חכמים יותר ואם ירלה לכנוס צה' ולצעול צה' הרשות צידו וצלצד שלא יקדים הכישואין לרציעי ושס שקדו ושוס אקרורי דעתא אצל היכי דטרס ליה וליכא לניחש לאקרו' כגון האידי' דקצוע צ"ד צכל יווא אשה נשאת צכל יוס צר ונע"ש. ול"ב.

ועיי' ירושלמי פ"ק דכתוצות צוגרת אינתי נשאת בתולה ון הכישואין אינתי נשאת שנועין ון הדא חם יס' עדים שיולחת צהינו' ולא אידבר רציעי הדא אורה דלית רציעי כלום והוב' צהג' אשרי.

לח) א"ו עושין ונלככה צחיה"ו וצני א"י אין עושין כלל אלא אוכלין ושותין ויגעים צחיה"ו ז"ל. (ב"ז).

צ"ב עושין ונלככה צחיה"ו צח"י אין עושין ונלככה כל עיקר צקה"ו כהלכה אוכלין ושותין ויגעין צחיה"ו שכן א' חכמים אסור לבעות ונלככה צחיה"ו. יש"ט.
צח"י הלכו ונהגו צשיטת קתם חכמים צצרייתא חגיגה י"ח ע"א ת"ר את חג הנואות תשומר ז' ימים ליווד על חולו של וועד שאסור צעשיית ונלככה והנה כצר פי' הצה"ג דהאי אסונכתא ה' והחכמים אקרו ונלככה צחיה"ו ועיין צרי"ף צר"א"ס ריש ו"ק וצתו' חגיגה י"ח ד"ה חולו של וועד והנה אף קתם חכמי א"י צדורות האחרונים קראו שהעם פוחזים צוועד היו ונקילין ור' אבא צר ונוול אזור צירושלמי ו"ק פ"ב ה"ג אילו היה לי ווי טיוונה אחי התרתי ונלככה צוועד שכלום אקרו אלא כדי שיהיו אוכלין ושותין ויגעין צחיה"ו, וזה ונוט לשון החילוף הזה ועיין קס פ"ב ה"ב וה"ג צכל זאת נראה ון הירושלמי שהיון העם היו ונחמירין ולא נזכר צירושלמי שהיו ונקילין, אדרבה וזה הלשון והם אוכלין ושותין ופוחזין אלו רואין שהעם היו נזהר הרצה ולא עשו ונלככה צחיה"ו, גם ר' יונה לא רצה להתיר לצנו לקצוע הקולם אס לא צירוף חד קצא פ"א ה"י קס ועוד שחכמי נצריא דשושי עכו וגרוקי לפורי קצלו עליהם להחמיר קס קצ"ב (כן הכוס) צירושלמי והיא נראה ויושרת אכן צצצ"י י"ג ע"ב איתא תגרי נצריא לדי עכו דשושי לפורי ועיין פקיתא ח' וראה הנושעה דר' יכאי דקטוף פרדיקא צחולא דוועדא חנוכה כל ענא וקטפין צתריה בו' ונקלקלתא ילפינן שהוצא גם צצצ"י י"ב ע"ב שמוכח שזלולא זה הנושעה קעשה ר' יכאי כל העם היו ונחמירין; אולם צהיפוך ולינו צצצ"ל לפי הש"ס קרצו הוקילים צחיה"ו צין החכמים וגם היוון העם היו ונקילים ולא היו נזהרין כהיוון העם אשר צח"י, רצינא ורצא תוספתא בו' חזו להאי בצר"א דהוי דלי דוולא צוועדא. קס דף ה' הונה קענע להאי בצר"א דקא ווקיר ריחי צוועדא דף י' ע"א ח' רצינא כנאך ונדליכן האידיא קציותא דרשא צוועדא י"א ע"א.

מ) א"ו נוגעים צעעילה צלנור צאונה בדרך טנצרא וצח"י צאלצע ז"ל (ו"ד).

צ"ב נוגעים צעעילה צלנור צאונה בדרך טנצרא צח"י צאלצע (יש"ט).
צ"ב נוגעין צעעילה צאלצע צח"י נוגעין צאונה בדרך טנצרא. א"ח (ב"ט).
המנהג הזה לשור הצחולים צאלצע הלא הוא נזכר צמדקס הירושלמי פדר"א פי"ו ע"ש ועי' יצוות ב"ד צ' ויעכה צאלצע, ויעכות של צית רצי, ועיי צנדה י"ג צ' ידיכס דומים ונלחו אלו הנוכחים ציד ונכהה צעילה הוותרת וורה קתם היה דרך הנוכחים צכך.

מא) א"ו עושין צ' ימים נוצים וצני א"י יום א' ז"ל. ו"ג.

צ"ב עושין צ' י"ט צח"י יום אחד כוולות התורה. יש"ט.
ונהה זה לבעות צ' ימים ט' בגליות הוא נהוג מיימים קדמונים ציוון הראיה וקס קפק ולף אחרי כן כשידעו צקציעא דירחא שלחו ונתס היהרו צונהה אצותיכס צידכס צילה דף צ' ע"ב ולף חכמי א"י עקקו צדיכי י"ט שכי הנהה בגליות כוון ר' יוקי צצירוצין ל"ט צ' עיין תו' צילה ה' ע"א ד"ה הא לך.
ווי"ט צנוקס' הי"ט כוולות התורה אס הנוקסחא היא איהה ונשוצשת נראה

שהכוונה שבושין כפסטר התורה יום א' כיון שלא נהגו ציום צ' באחיהם שבגלות וכבר אינרנו טקסה הדצר לומר שבחילוף הזה ראה לדצר סרה על צ"צ ונוסיפין על דצר התורה אחרי שהיה הדצר ונעמו ידוע לכל וגם לכל חכמי א"י.

אולם וזינו ציוני הבאונים ששאלו על זה והקראים צעטו ולחקו על ונשצתיהם על אחסי צבל וכך הציא שאלו צן ונלתיח (פינסקער לקוטי קדונויות, נספחות ל' 36) „ולפני וזה צזון הפיתווי כו' ונחלקו צוועדעים ויעשו אנשי א"י יום והצצליים וההולכים אחריהם יום אחר וכו' (עיין צדצרי הח' ר"פ פראנקעל צונכתצ חדשי לגרעץ הכ"ל). ור' סעדיא התחזק ואמר צפירושו כי אין ספק ונעיקרא אלף הקצ"ה לזה את ישראל ע"י ונשה כי צארץ יהיה להם יום א' וצחוזה לארץ צ' ימים, ור' האי (לא רצינו סעדיא כונו ססנון צו"ח הכ"ל) צתצווחו לאנשי קאצת סווכה לקאירוואן ווקוס ווטצ ר' נסים כתצ וז"ל: גזירה ויוונות הראשונים היא וכך הכהיגו הנציאים האחרונים את ישראל ונתחלת הגלות שבושין י"ט צחוזה לארץ צ' ימים ויום הכפורים יום א' ע"ב וכרהה שצקאירוואן וצנותיה עסקו הרצה צענין זה עד שר' נסים גם הוא הוסיף לשאוב צדצר הזה לר' האי (עיין תצוה א' ונתצוצת הבאונים ד' ליק וצצעל הוואור ריש צילה) ושאל האיך יצוא ונכה צתוספת על ויה שכתוצ צתורה, ור' האי השיצ על זה וז"ל ואשר אונרתם והאיך יצוא הונכה צתוספ' על ויה שכתוצ צתורה וכו' אין אלה דצרי חכמים כנוכס כי לא כתצנו ויי גזר את הגזירה הזאת ונאחר שהנציאים כך לוו את ישראל לעשות וכך היה יחזקאל וכך היה דיחאל עושה ובי יאמרו שיש צזו נשוס צל תוסיק וכו' ולא עוד אלא כי צוולות הקצ"ה עשו ויה שעשו והעיצור שיש צה סיכוי וון הווסקרת איכו כשר אלא צא"י וכו' והתורה אמרה לשכנו דתדרשו וכו' ואין יודעין כאן ויה שעשו סם, ועתה אם ילא איש ונוקוונות סווינין את יו"הס צצוועת לנוקוס סווינין חדשים ואין וווינין צצוועת או שהפליג צים וסכה אם צד' ילא או צה' ילא וכו' הלא כן ראוי סינכה יום אחד וישצות וכו' וגם ישצות ציום שלאחריו וכו' התאונרו צזה שהקצ"ה לזה לשנור יום א' ואתה שורת צ' ימים וכו' ולא נאשר לשואל אלא לומר ונאחר צציונים האלו אין לצ"ד של א"י לפחות ולא להוסיף וכו' והאידינא דצקיאן קציעא דירחא וכו' ויש לדצר הזה צ' תצוצות כו' כי גם עכסיו פעונים שגזרו ואתא לקלוקלא ותצוצה האחרת כי הנציאים לוו את ישראל שצח"ל ואין אנו יודעין אונתת עלת הדצר צוודאי ואף אין אנו יודעין אם סרה העלה הווא וסכל דצר שצווינין וכו' ודצרים אלו אלו היתה גזרה צצ"ד ועכסיו שהס דצרי נציאים אם צדצר ה' עשו הנציאים ויי זה יצטלט וכו' וויה שאור הפיוני ז"ל כי לזה הקצ"ה לעשות צארץ יום א' ובגולה צ' ימים כן אנו אווירים כי וולות אלהים היא ואע"פ כי עיקרה ספק וכו' וכונה וולות לזה הקצ"ה על הספקות כי אין אנו יודעין נסתרות וכו' הלא כל הלכות דנאמי וכו' ונקיינין קיים ווליה גוורה ידועה אע"פ שהיא עיקרה ונספק וכו' וכונה וכונה כאלה וויה יש צדצר כי שס הקצ"ה ווליה על אשר לא ידעו איך קידוש החדש צצ"ד לעשות צ' ימים וויה תוחלת לוינים צזאת. עכ"ל. וזה נראה שעוד ציוני ר' האי פלסלו הקראים הרצה על ונכה י"ט שכי ואולי ונסצה זאת שאלו וחררו ושאלו ונקאירוואן על ענין זה.

(הבושך יבא).

— אמנם כן הוא, אישה יפיפיה! — קרא המשורר בכלותו שירו — עוד יבא יום בו ישחט מלאך המות את השוחט וכל דמנו יהיה בראש אדום, כי אל נוקם הוא ה'. * . *

* . * . אך בהסירו פתאם מעליו את יגונו אשר גבר עליו למרות חפצו החזיק האישי שנית בהוללותיו ויוסף דבר בצלצול לשונו כמשתעשע: אל נא תיראי, אישה יפיפיה, כי לא יעשה לך ככב־החוטם רעה. רק סנפיר־עלי הזקנה היא תִּסְכֶּן בו, כי עזה מאד אהבתה לחוטמו, ומי גבר יואל ויגיד כי לא תצדק במעשיה? הן יפה הוא כמגדל הצופה פני דמשק וחסון הוא כארז בלבנון. מחוץ יתנוסס כפז וכדבש, ומבית הוא רק מנגינות וידידות, בקיץ יציץ ציץ ובסתיו סמר הוא מקרה, ובקיץ גם בסתיו שעשועים הוא בידי סנפיר־עלי הלבנות, אמנם כן הוא, סנפיר־עלי מלאה לו אהבה עד להוללות, היא תסעדה, תכלכלה וכאשר אך יהיה שמן די חלקו אז תהי לו לאשה, כי עודנו צעיר הוא לימים לפי מספר שנותיה וכל הבא בשערי פֶּראַנקפֹּרט אחרי תום שלש מאות שנה, לא יוכל ראות עוד פני השמים מפני עוצם מספר הככבים, ככבי־החוטם —

— הנך יעקול האויל — קרא הרבי בצחוק — כי כה אדעך בדבריך, ולא אחת ולא שתים שמעתי דוברים כך —

— כן הוא כן! — ענה האישי בענוה מתהוללת — אמנם כן הוא, זה פרי התהלה, יש הוא אשר נודע במרחקים בשם אויל גדול, גדול מאשר הוא באמת, אבל עמלי הלא גדול הוא מאד להיות כאויל, הן ארקד ואתנודד למען יתנו פעמוני קול, ואחרים זולתו לא כן ייגעו וייעפו, אבל הגידה נא לי, רבי, מדוע אתה עובר בדרך ביום הג' ה' ? —

— התלמוד הוא יצדיקני — השיב הרבי — הלא זה דברו: סכנה דוחה שבת! —

— סכנה! — השמיע פתאם ככב החוטם הארוך את קולו בצעקה ואימת מות נפלה עליו — סכנה! סכנה! האנס המתופף. * . *

אך האנס קרא מאחרי השער בגרונו הנחר משכרון: אלפי רעמים ומות! יקה בכור שמן יחד כל היהודים! זה פעם שלשית אשר תעריני היום משנתי, ככב החוטם! אל נא תעיר חמתי! כי אם אך יחר אפי אז בכור שמן הנני, ואז נשבתי בשמי הנוצרי, כי אורה בקנה הרובה מבעד להאישנב ואז יצור נא כל איש את חוטמו —

— אל נא תזר, אל נא תזר ואני יחיד אני בארץ — ילל ככב החוטם ברגזה ויסב פניו אל הקיר ושפתיו נעות בחלחלה בהתפללו לאלהים —

— דברו נא דברו, מה היה פה? — קרא גם יעקול האויל בחפזו — אך הרבי הרחיק ממנו ויעבור עם אשתו ברחוב היהודים.

— ראי נא, שרה היפיפיה — קרא באנחה — אלה שומריך ישראל! אוהבי חנף שומרי שעריך מבהוץ, ומבית שומריך הם אולת ופחד! —

” . . . ודומם עברו שניהם יחד ברחוב הארוך והריק מאדם.

הרבי ידע איזה מקום בית הכנסת בשמעו עוד מרחוק את שאון הקולות השונים וגחצר בית אלהים נפרד מעל רעיתו. ואחרי רחצו כפיו בבאר המים אשר שמה, ירד אל בית תפלת האנשים, כעוד אשר עלתה שרה היפיפה במעלות אל עזרת הנשים. . .

” . . . והאנשים עמדו מאחרי העמודים הגבוהים עמופים באדרותיהם וקצה זקנם יורד על פי מדותם. ועל ראשיהם כובעים שפלים מתחת למליתותיהם מעשי משי וצמר וגם עטרות זהב עליהן. על קירות בית הכנסת רק סיד לבן לבד וכל עדי אין בו זולתו, שבכת הברזל המצופה זהב מסביב להבימה וארון הקדש, ארון מעשי אמן הנשען על עמודי שיש אשר בראשם מעשי צעצועים פרח ורמון. ומכסחו הוא יריעת ארגמן, אשר מראה כעין התכלת ומעשי הושב עליה בזהב ופנינים גם יחד ויסודתם אמרי קדש. . . לפני הארון עמד החזן, אשר שר וירגן בקולו, ועל ימינו שני עוזריו המשוררים. כי הסירו היהודים כל כלי שיר מבית אלהיהם, על דעתם, כי תפלתם לאלהים תעל ביתר עז מקירות לב האדם מאשר מקירות הלילי עגב ונבל.

”ואיך מלאה נפש שרה רגש כאשר נקרכו שלשה אנשים זקנים בהדרת קדש אל ארון הקדש ויסירו בידיהם את המסך הנוצץ. פתחו התיבה, ובידיהם הוציאו כאוצר טמון את הספר אשר כתב אלהים ביד קדשו ואשר למענו סבלו היהודים עני ואיבה, חרפה ומות ומצוקות שנות אלף! . . . אך בעלות רבי אברהם לתת תודה לאלהים והיא הכירה את קול בעלה, התבוננה כי ישנה קולו לאט לאט ויהי לקול ישח כקול תפלה בעד המתים, גם שמע את שמות אוהביה וקרוביה יחד עם הברכה להמתים, ותקוהתה האחרונה נגוזה עברה מלכבה, נשבר לבה בקרבה, בדעתה עתה נאמנה, כי אכן נרצחו יחד כל אוהביה וקרוביה. . . ובשח נמוגה ממכאובה פתאם — לולא התעלפה ותשב בזה אונים לנפשה. . .

” . . . וברדתה אחרי כלות התפלה אל חצר בית האלהים מצאה שמה את הרבי אשר חכה לה. ובהשחו ראשו לקראתה בגיל הובילנה עד הרחוב, במקום שבתה כבר המנוחה ונשמע קול שאון המון אדם, אנשים, בעלי זקן לבושי שחורים פשמו כמו ילק, ונשים בעדין רחפו יחד לפניהן, ילדים, לובשים חדשה וילדות אשר לא תוכלנה לבוא ביתה אלהים, ועל פן יצאו עתה לקראת אבותיהן, רקדו יחד ואת ראשן המלא תלתלים שחו לפניהם למען ישייתו כפן עליהן לברכנן. כלם יחד לבשו גיל ויתרוצצו בששון על פני הרחוב בדעתם כי נכון משתה להם, אשר כבר עלה ריחו מהדודים אשר ציון נתר עליהם ואשר הוציאוים כעת הישפחות המשחקות מתנור הקהל הגדול.

”ובתוך ההמון הגדול הזה התנוססה גם תמונת אחד “אבירי ספרד”, אשר פניו המלאים עדנה עלומים ואשר חורו הוסיף להגדיל הודו. . . ואם גם היה כמו לא ישית לב למה לכו, בכל זאת נכר כי אכן יאמץ להתנוסס בו.

נוצות כובעו התנועעו יותר על הניעו כמו ראשו מאשר הניעו הרוח, אף שני הזהב אשר בנעליו השתקשקו יתר על החפץ עם חרבו ותליו אשר נשא בזרועו ונצב זהב התנוצץ מבעד לאדרתו הלבנה, אשר כסתה יצורי גוו על נקלה ונקוו גם קמטים עליהם בגלמו אותה, ובנמותו כה וכה נקרב אל הנשים העוברות על פניו, כאיש שואף לחדשות או כאיש היודע משפט נכון בכל אלה, ובמנוחה והשקט הביט בפניהן וגם עמד על מקומו רגעי מספר ככל עת מצאו חפץ, אף הטיף אמריו לאחדות מבנות חן וגם עבר לדרכו מבלי חכות ולראות פרי אמריו, גם על פני שרה היפיפה כבר עבר זה פעמים רבות, אך ככל עת שב אחור מפני הפקודה הנמרצה אשר ראה בעיניה, או אולי גם מפני הצחוק הנפלא אשר עבר על שפתי בעלה, אך אחרי כן הסיר מעליו בגאון את פחדו, התיצב לעומת פניהם ובבטחת איש מתהלל בנפשו ובמתק שפתיים נשא מדברותיו לאמר: שרתי! אֲשַׁבֵּעַ! שמעי, שרתי, כי אֲשַׁבֵּעַ! ככל שושני ארצות קֶאֱשְׁמִילִיה, ככל דוראי אַרְאֲנוּנִיה ובכל רמוני אַנְדְלוּסִיָה! בהשמש אשר תאיר פני כל ארץ ספרד בפרחיה, בצליה, ירק דשאיה, יעריה, הרריה, פריה ועתודה וכל שלומי אמוני הנוצרים! ביריעות השמים אשר השמש בהן רק ככפתור זהב! בהאלהים היושב על יריעות השמים האלה ויומם גם לילה יהגה בתבונתו לעשות כִּנְיִים לפני העדינות המלאות חן לאין חקר... אֲשַׁבֵּעַ, שרתי, כי אֶף היפה בכל בנות גרמניה אשר ראיתי, ואם אך תואילי לשומני לעבד לך, אז אהלה פניך להיטיב לי לחונן אותי ולהגדיל חסדך עמדי עד כי אֶקְרָא בשם "אבירך" וצבעיך אשא למזכרת בכל עת —

ממכאוביה בקרבה אדמו פני שרה היפיפה, ובהביטה בעינים נעימות החודרות לב בתלונתן כל עוד אשר תרבינה נעימותן, ובקול אשר נורא הוא כל עוד ירך מדי רעדו — דברה במר נפשה לאמר: נדיב באדונים! אם אבירי תהיה אז עליך ללחום עם עמים רבים, ובמלחמה כזו יהי רק מעט שרכך וגם כבודך! ואם לשאת את צבעי תחפץ, אז עליך לשים טבעות צהובות על אדרכתך, או לקשור לך אות תכלת משבץ, כי אלה הם צבעי, צבעי ביתי אשר שמו ישראל הנענה והגורף ולצחוק הוא לילידי ההצלחה —

כארגמן אדמו פתאם לחיי הספרדי, רוחו הבלה ונפשו נבוכה מאד וכערל שפתיים דבר לאמר: שרתי... לא בְּנֵת לרעי... לא צחקתי בצדיה... לא כן הוא, חי אלהים, לא לעג הוא, לא לעג הוא לבית יעקב, כי גם מוצאי הוא מישראל... אבי זקני הוא יהודי ואולי גם אבי... .

— אף נכון הדבר, נדיב, כי דודך יהודי הוא — קרא פתאם הרבי אשר עמד עד כה מנגד, ובעוד הביטו עיניו בצהלה ובצחוק הוסיף דבר: — ואנכי אערבנו, כי דון יצחק אברבנאל, בן אחי הרב הגדול, ממקור ישראל מוצאו ואולי גם מבית ממלכת דוד... .

אז השתקשקו מתחת לאדרת הספרדי חרבו ותליו, לחייו קדרו שנית ועל שפתיו עבר כמו לעג אשר יֶאֱבֵק עם מכאוכו בקרבו ומעיניו נשקף מות זועם,

ובקול אחר, אשר השליך קרחו, קול חודר חדרי לב, דבר לאמר: אלופי ורבי!
ידעתני, טוב הדבר, כי עתה תדע מי אני, ואם ידע השועל כי גור אריות הנני
אז הלא ישמור נפשו, נפש השועל, מדחי ולא יעיר חמתו, איך ישפוט השועל
את הארי? רק זה אשר נפשו תחוש כארי הוא ידע גם מחסורו. *

— ואני אמנם ידעתי כל זאת — ענה הרבי ועצבת עזה נשקפה מעל
מצחו — ידעתי כי יסיר הארי כנאונו את עורו אשר יעטרנו וסתר פנים ישים
בשריון התנין אשר רקמה לו, אחרי כי זה דרך רבים היום להיות לתנין ייליל,
מלא ערמה ומרמה ובולע כל היום? ומה יעשו איפו שאר חיות יער, אם גם גור
אריות יכחש בנפשו? אך שמור נפשך, דון יצחק, לא לך הוא מעון התנין,
המים — הלא תבין אל מה ירמוזן מלי — המה לאיד לך להשחית נפשך.
לא במים שם ממשלתך אתה, צעיר הדגה יעש במ חיל יתר רב ממלך היער,
העוד תזכור איך פערה לך מצולת נחל המאיה את פיה לבלעך? —

צחוק גדול פרץ פתאם מעל שפתי דון יצחק, ויפול על צוארי הרבי וישקהו
בכל עז, ומרב גיל רקד תחתיו עד כי השתקשקו שני געליו ויהי לחרדות
להיהודים העוברים על פניו, ואז דבר בקול מצהלות ובתם לבבו כדרכו לאמר:
על אמונתי, כי הנך אברהם מככרך! ואתה הלא השכלת לעשות אף הראיתיני
אות אהבתך כאשר קפצת במים מעל הגשר אשר במולידה ותחזיק בצצית
ראש רעד, אשר למד לשתות יותר מאשר לשחות ותשים לו חורב!
כמעט הפצתי להעמיק חקר ולדעת, אם ימצאו באמת גרעיני זהב במצולת
המאיה, ואם צדקו הרומאים בקראם אותו בשם נחל הזהב, הנני מגיד לך, כי
גם היום תאחזני קרה בזכרי מי זדון אלה —

ומדי דברו התנועע האיש כמו אם יחפוץ להסיר מעליו את נטפי המים,
ופני הרבי צהלו ויחזיק פעמים ושלוש באהבה בידי רעהו ובכל פעם קרא: שש
ועלו אני! —

— וגם אני שש ועלו הנני — קרא גם זה — כי זה שבע שנים לא ראינו
איש פני אחיו, ובהפרדך מעלי הייתי אני עדנה הפכפך וזר כצעיר ורך, בעוד
אשר אתה כבר היית איתן ונאמן בדרכך. * . אבל איה היא החמודה אשר
כה הרבית אנחותיך עליה, אנחותיך אשר נאונו בחרוזים ואשר השמעת אז אותן
יחד עם קול נבלך. * .

— דום! דום! והחמודה הלא תשמע קולנו, כי אשתי היא, ואתה בנפשך
הלא הראית לה היום טוב מעמך ועורך כמשורר —

ובמבוכה אשר לא עזבתו עדנה, אחרי התלאה אשר מצאה אותו בראשית
דברו עמה, שאל הספרדי בשלום היפיפה, אשר בענות חן התאוונה בנפשה,
על כי מלאה כן יגון את ידיד בעלה בדברי תלונה.

— אהה, שרתני! — קרא דון יצחק — כל אשר יחזיק ביד בלתי מלומדה
בשושנה, הוא אל יתלונן אם יפציעהו חדק! כאשר יתנוצצו כזבב פני הככבים
בלילה בראי המים אשר כמו תכלת הוא. * .

— חדל נא, בשם אלהים חדל! — קרא הרבי ויעצרהו מדבר — כי אם תחכה עד אשר יתנוצצו פני הככבים בלילה כראי המים אשר כמו תכלת הוא, אז הלא תרעב נפש אשתי, הן לא אכלה מאומה מאתמול וגם נשאה מאז עמל ויגון למכביר —

— אם כן הוא, אנהגכם ואביאכם אל מבחר בתי המשתה אשר בתוך משכנות יעקב — קרא דון יצחק — אל בית המשתה אשר לרעותי הטובה, היא סנפיר-עלי, ואשר הוא בקרבת המקום, הגה ריח עולה באפי, ריח הארוחה, לוא ידעת, אברהם, איך תמלא נפשי מהריח הזה! רק הוא לבדו ימשכני אל אהלי יעקב מאז אתגורר בעיר הזאת, כי אכן לא זה דרכי מעולם ולא זה הוא גם חפצי להתהלך עם עם ה', ולא למען התפלל אשחר פני רחוב היהודים כי אם למען לאכול. . .

— מעולם לא אהבתנו, דון יצחק! —

— אמנם כן הוא! — קרא הספרדי — כי אהבתי יתר כביר את ארוחותיכם מאמונתכם. . . גם ככם לא יכולתי למצוא מעם, וגם בימי אשרכם, גם בימי ממשלת צור משפחתי הוא דוד מלך יהודה וישראל, גם אז לא יכלתי שבת אתכם יחד, ומלטמי נפשי צורה או כבלה, אל שפע תענוגי החיים אשר בחיכלי האלילים. . .

— למה תחרף אלהים חיים? — התלונן הרבי ופניו קדרו — אין אמונה בך, אך לאלילים תשתחוה. . .

וכאשר הוסיף עוד דון יצחק דבר בכתחלה, ופני הרבי הוסיפו עוד ללבוש קדרות, הגיעו יחד אל בית סנפיר עלי, במקום קטן דון יצחק גם לה מור ולבונה כדרכו כאשר הוגש האכל. . . (4)

יח.

וכל דבריו אלה על בית ישראל הלא דבר עוד אז, אז בעוד כחו חדש עמו, בעוד גברה בלבו חמדת החיים וכל תענוגי בני האדם שעשעוהו,

(4) הספור היקר הזה לא נשלם. וזה דבר המחבר עליו בהערתו בסופו: הנה ערכתי את תמונת ימי הבינים הזו זה חמש עשרה שנה, ואשר אני מוציא פה לאור הוא רק אפס קצה, כי נשרף הספר בכית אמו ואולי למובתי, כי בתוכם נמצאו מושגי הכפירה אשר בטח נתנו עליהם בקולם היהודים והנוצרים גם יחד. (אם אך היו המושגים האלה שומים בפי דון יצחק, אז בטח לא היו מסכנים כל כך). והנה אך למותר לנו להרבות דברים על תפארת הספור בכלל ועל חמדת ראשי הנפשות אשר בו, כנפש אשת הרב בכל תומתה ונדיבותה, בת עמה באמת, ועל נפש הרבי בעצמו בכל יקרתייה, גם על השכילו לפאר בפרטיות את כל התמונות הנחמדות הנראות בהספור, הלקוחות מחיי עמו, אך נעיר על זאת: כי בהנפש הכוללת ביותר הוא דון יצחק, ואשר בו אמנם היה להמחבר חפץ ביותר, בהיותו קרוב לו במצבו — בו נראה עדנה רי ברור את יוצר אלמאנזור, אשר אמנם לא זה חפצו להגדיל את תפארת החמדה ותפארת עושייה, וכאשר כבר העביר לפנינו גם לפני כן תמונה אחרת כזו במצב אחר, והוא תמונת השלחני גומפילינו כמערכי המסעות, אשר גם בה נראה כמה רבה בעיניו התפארת ההיא. . .

בעוד צל הצלחתו עליו ובמשוש לבו חמד גם לצון לו. — אך עוד נכוננו לו ימים אחרים, ימים אשר במ לא היה לו הפיץ, בגפלו למשכב על המטה אשר לא יסף עוד לרדת ממנה וקץ חלדו קרב לבוא. כי אז הלא ראה את עמו בכל הדרו, לא בקש עוד עוננו, כי אם כמלאך נצב על יד ימינו, למליץ ישר היה לו וכבודו לא סר עוד מנגד עיניו, ועד רגעו האחרון מלאה אהבתו לו את כל לבבו, עד רגע בו שם המות קץ לעניו הנורא ולמכאוביו האיומים אשר עברו כל גבול! הן! מי מלל לו כי העיר העליזה היא, המלאה שפע תענוגי החיים, אשר בידיה נתנה לו הכוס המלאה מסך עדנים, עיר החמדה פאריש — היא תהפך לו בעוד שנים לרבץ עמל נורא, למשכב חולה אָנוש המדוכא במכאוביו וכל בלהות תערך לו! כי יהפך בה בחליו על משכבו במכאובים איומים כאלה לא רק שבועות וחדשים, כי אם שנה על שנה תעבור ומכאובים על מכאובים יגברו, ועזרתה תרחק ממנו! כי יעמוד גואלו, המות, מרחוק ויתענג לראות איך יָסו יחד כל יצוריו מעט מעט ביד צירו הנאמן, ביד המחלה האימהה היא, ולא ינף עליו אָתו לעשות אתו כלה במרם עוד תכל האכזריה היא לבלות הכל! — הן! לא יכול דעת זאת מראש, כי כל מכאוביו עוד לא ישערם אנוש ועניו הנורא הלא כתמו בא עליו, מבלי אשר יוכל לחשוב דרכו ולתאר לפניו מראש כל בעותותיו לאין קץ!

כי אם גם רופפו מאז עמודי גוו וכאב ראש עז לא הרפה ממנו עוד מנעוריו, עד כי גם הפריעהו פעמים רבות מעישות מלאכתו, וכאשר יתלונן תמיד במכתביו מאז, אך מאז ירד צרפתה הלא חדלו התלונות מעט מעט, ורבים אשר שחרו אחרי כן פניו בפאריש הלא ספרו לנו כי היה בריא אולם וכי גם התנוסס במשמן בשרו, רק בשנת 1836 חלה פתאם במחלת הירקון, בהיותו בדרך בולאָנגע' ואשר ארכה עד הקיץ הבא בשכתו מהוץ לעיר, כי אז עלתה לו ארוכה ממנה (1) גם בשנה הבאה הוכח במחלה קלה גם חלה את עיניו, עד כי נפלא ממנו ימים רבים לכתוב או לקרוא דבר, אך בעזרת רופאים משכילים שב שנית לאיתנו ולא יסף לדאבה עוד עד שנת 1845, כי אז נגלתה פתאם בראשיתה המחלה הנוראה והאיומה היא, אשר התעתדה להצעידהו כן למות בכל בלהותיה ובעותותיה.

(1) להתקופה הזאת מתייחס גם מכתבו הזר למאָזער, אשר ערך אליו פתאם מעיר אוינגאָן, ומצוינים הם דבריו בתוכה אשר בו יתנצל לפני רעהו זה על דרכיו: «לא אדע, מאָזער יקירי — כה יכתוב אליו — אם עוד יקרתי נכבדתי בעיניך כמו אז, רק זאת אדע, כי לא גרעתו מאז את ערכי פנימה. — כי לולא כן — לא היו ידי ריקות כעת, או למצער פניתי היום לעזרה אל אנשים אחרים השונים ממך. אל נא תתן און קשבת לכל אשר ידובר עלי, ראה נא מעללי ושפטי לפיהם. נוצרים וגם יהודים ישנאנו ויבזונו יחד, כי אף היהודים יחר עלי על כי לא אוציא חרבי מתערה בעד שווי זכויותיהם בבאָדען, נאסו ועוד בפנות חשך כאלה. הוי קצרי ראות! רק לפני שערי רומא שם תנצל קרתאָגאָ. . .» מצוינים הם גם דבריו בו המוסכים על זכרונות העיר אוינגאָן, מושב הפאבסטים לפנינו, אשר יוכיחו למדי כי עוד לא שככה בקרבו הסערה על האלצו לכחש בנפשו, וכמו אז כן גם עתה עוד מלאו שפתיו מוריות על הבגידה המוכרחת הזאת — אך מטעם הנודע לא נוכל להעתיקם.

וההיתה המחלה האימה היא רק פרי דרכיו מנעוריו, קבעת כוס התאווה אשר שתה מצה, או רק פרי מצוקות לבבו לבד בריבו הרב והמר אשר רב אז עם משפחתו על נחלת דוד(2) — מי יודע זאת? אך אמת הדבר כי נגלתה היא רק בהתגלע הריב ומאז דכאתהו בכל עז, כי גברה מאד אהבתו לאשתו הצרפתית והצעירה לימים אשר לקח לו(3) ואשר כל משען זולתו לא היה לה, כי על כן התאמץ בכל עז להכין לה מסעד בעודו בחיים, וכל תקותו היתה נדבת יד דודו אשר זה כמה שנים באה לידו במועדה מבלי מעצור, גם קוה לְחַלֵּק נחלתו אחרי מותו, ופתאם במות האיש ואזנו לקחה כי לא השאיר לו מאומה מנחלתו, ועוד זאת, כי לא פקד ולא זכר בצואתו גם את מסת נדבתו לו! ומה יפלא איפוא אם איש רגש כמהו, אשר עורקיו ועצביו סערו סער גם לכל דבר קל, אם הוא לא יכול שאת כל זאת במנוחה וכי הרע לו מאד? למררות נהפך בקרבו וכל יצוריו יחד רעדו, המו ויתגעשו מאז מבלי מרפא עדי הכשילו כחו ועדי היותו לשלל פתאם להמחלה הנוראה.

כי אחז פתאם השבץ ביצורי גוו, וביתר עז החזיק בעיניו, עד כי הפתה עינו השמאלית בסנורים ולא יספה עוד לְהַפְקֵה, אך לא עלה עדנה על לבבו כי מחלתו מאנה הרפא ועוד חשב תחבולות להחליץ ממנה וללכת לדרוש גם ברופאי ארץ מולדתו(4), עד כי הפילהו פתאם השבץ למשכב ולא יכול עוד צאת ובוא, רגלו הימנית כשלה, חדלה לחוש יחד עם אצבעותיו וגם שתי עיניו חשכו יחד עד כי היה כְּעוֹר, גם בחגרו שארית כחו בשנה הבאה לרדת אל אחד המרחצאות אשר בצרפת כאשר יעצו לו הרופאים, לא הועיל מאומה לנפשו ויהי רק לציד בפי מבשרי חדשות בכתבי העתים, אשר הוציאו עליו

(2) כאשר יתאמץ שטרָאָדטמאָן להראות.

(3) שמה הוא מאטהילדע מירצא, אשר למרות היותה רחוקה ממנו, בכשרונותיה המעטים, היתה נאמנה לו בכל לבבה, וחיא אשר היתה לו גם למלאך גואל בצרתו ובמחלתו האימה בסעדה אותו על ערש דוי יומם ולילה מבלי מרפה, ועד כמה עצמה שנאת אויביו נראה מזה, כי לא נקו גם אותה מועם לשונם, אף כי לפי עדות כל יודעיה זכו כל דרכיה יחד, היא היתה קתולית וגם אדוקה באמונתה, והוא אמנם לא הפריעה ממעשיה, וכאשר יתלוצץ עיז בהתהודות: «כי אמנם טוב הוא אשר יאמין לב הנשים בדבר מה, וכי תגלינה הטאותיהן באזני הכהן — מאשר תמלאינה קדים מהן את ראש בעליהן», על תמימות אהבתו אותה יעידו מכתביו הערוכים לה והנדפסים בהנאכלאם גם בחלק השלישי מקבוצת מכתביו, ועיין שטרָאָדטמאָן.

(4) לדעת את הרוח אשר נשבה אז בברלין ישפיק רק הדבר הזה: כי חפץ אז המושור לרדת שמה ולהועץ עם הרופא המהולל דיֶפֶענבאָך וידרו מנועה, וגם נשוא המלומדים אלעקסנדר פֶאָן הומבאָלד השתדל אז בעדו להשיג לו הרשיון לבוא אל ארץ פרוסיה, ולא יכול בכזו להפיק רצון, ולא לחנם פחד לב המושור פחד כל ימיו «מפני הדיה הזאת האוכלת בשר», עד כי בכל עת הביטו למעלה על השמש בשמים, דמה «כי רק כפתור הוא ככובע שומר פרוסיה», וגם ירד צרפתה רק על «כי כבלי הברזל אשר למושלט ארץ מולדתו קרים הם מאד ולא תוכל בריאותו שאתם», למרות כל אלה הלך לפני כן למסעיו להאמבורג וגם התמחמה שמה ימים מספר, ומבלי הכות, עד אשר הסגור פרוסיה מבצריה בירוי, כאשר התלוצץ אז בכתביו לאחיו, בהחליטו בי באופן אחר לא יחפץ לשוב לגרמניה.

קול כי מת בדרך, ועל כן כשוכו פארישה החל באמת לשות את המות לנגד עיניו, ויכתוב לו את ספר צואתו הראשון, אשר הוסיף עליו עוד דברים בשנה הבאה אחרי עשותו שלום עם היורש את דודו, אשר נרצה לתת לו את נדבתו כמו אז, אף לתת מחציתה גם לאשתו אחרי מותו, דבר אשר הסיר מעליו דאגתו לה, אך אשר לא יכול עוד לעצור בעד המחלה האיזמה אשר כבר התפרצה בכל עז.

כי בחורף שנת 1847 גבר עליו לחץ החזה וגם ירו החלה לאבד כחה ולחדול מלחוש אף היא, אף כבר עליו לפתוח פיו לדבר וגם לאכול, כי גם לחיינו נגפו בהשבץ, עד כי בראות אותו אז אחד מיודעיו הרץ משפטו, כי לא יחיה עוד כי אם שבועות אחדים, אך לא נועדה מחלתו האיזמה לכלות כן מעשיה בחפזון, וזה היה רק החלה לבד, כי עוד בסתיו שנת 1848 חשפה זרוע עֶזָה בכל עז, ותשכיח את המכאובים הראשונים מפני המכאובים החדשים אשר הגיעו באו עד גבול כח הסבל לשאת 5.

וכל אלה נקרו ויאתיו אז בעת אשר המו גוים ממו ממלכות, בשנת 1848 הסוערה, אשר אחזה באירופיא ותנער אותה ממקומה! צרפת הוציאה את מלכה בגולה ותקרא לה דרור שנית מעול מלך ושרים — אם אף רק למען הכביד עוד שנית מוסרותיה על צוארה ביד לודויג נאפוליון יורשה, גם בגרמניה נגלו אז עליוי גאות הדרור, אשר ההרירו גם את קרנות בית האבסבורג ואת העומדים תחתיהם בברלין, וברית עלי חופש כרתו גם יחד בפראנקפורט — ולמען יראו אף הם רק איך אזלת ידם, בכל אירופה מקצה עד קצה התרוצץ פתאם ברק אור — אם אף אור מתעה, אך אשר לו יחלו אז עמים רבים וכל לב המה לו ויתגעש — ורק זה אשר בידו הרים הנם בראשונה, האיש אשר היה כאב להספרות החדשה בארץ מולדתו, אשר רק ברוחה עשתה כל אלה — האיש הזה שכב כעת לבדו דומם בחשך, החבא כסתר הדרו על ערש דוי ולא יכול עוד ראות בעיניו ולעשות דבר אף הוא גם בידיו, כי אם לשמוע מרחוק קול השופר, קול התרועה ביום לחם.

כי אם גם עמדו רגליו אז במקום המערכה בצרפת, אך כל הנעשה אז גם בארץ מולדתו נסתר ונעלם מעיניו, ורק כה וכה לקחה אזנו שמץ דבר ממנה כבוא פארישה אחד אוהביו לשחר פניו ואשר היה לו גם למשיב נפש, בהיותו בדרך ואין איש אתו, כי נקעה נפשו עוד מאז מכני ארצו בפאריש, אשר יחד התאמצו אך לגבל שמו ולהחפיא עליו דברים אשר לא כן, אשר מפלו עליו כל שקר ואשר נאצוהו לאין חקר, הוא המחנה הגדול אשר עוד הוסיף להתגרות בו מאז הוציא לאור את דבריו "על בערנע", ואשר ממנו יצאה המשממה לכל ארץ מולדתו, עד כי נחשב מאז לבוגד, לאיש חמסים ולמקור כל רע וכל הוות ואשר לא יוכל לנקות נפשו מהן גם עד היום.

(5) בני החדשים האחרונים — כתב אז לאחיו הצעיר — עונתי בענינים הנוראים מכל הענינים אשר אך יכלה האינקוויזיציה הספרדית להמציא ברוחה.

— דברתי אף אעשנה — השיב חמורקי בגדל לבב — הלא ידעת כי ימים רבים נרדפתי על צוארי לעזור לאחינו להביא גרוד פתאם ויום אנוש על אויבינו היהודים, ויגע כרוז דרכי לא יכולתי לשום לב למלאות משאלותיך, ולדבר הזה סלח נא לי. — עתה, כאשר נוכל לשאת כוס ישועתנו על חרבות מתקוממינו והעברים כעכברים התכבאו בהוריהם, בא היום להראות לך את כחי ואת גבורתי נגדה נא לכות נשים ולמצוא הפצץ. במח נא כי, כי אעשה את כל אשר אוכל לעשות ואעיר את רוחה להראות אותך דודיה —

— אל תחד ממני, רעי, והגידה לי, כמה כחך גדול לקנות כליותיה ולפתותה לאהבני? איה האותות והמופתים אשר תתן לה כי איש סודי הנך, למען תאמין לך לחשוף לך גם את סתרי נפשה? —

— כל אלה הִרְאָתָה כבר לדעת מדברייך הנעימים במכתבך אליה! —
— ממכתבי? — צעק פלדש בעברה נוראה, בשלוף המכתב מחיקו ובקומו מעל כסאו — ממכתבי הזה אשר בשקרך ובפחזותך כתבת אליה בשמי? — לקולו נעו החלונות ולב חמורקי היה בקרבו לאבן, וירעש ויתגעש ככל גויתו ולשונו דבקה לחכו ויאלם.

— ואת מכתבי האמת הסגרת ביד כלבקי — אמר פלדש עוד — שתים רעות עשית: רגלת על לשונך ותשא חרפה עלי לעיני כלבקי, למען תבחל בי בתו אננעם אשר ערגה אלי, אף הלכת רכיל לתת דפי ברעיתי תמתי בשמי, למען תבזני גם היא; דבר, היש לך עוד צדקה להתהלך בארצות החיים? — על כן שמע נא, איש בליעל, בן־מות אתה, פושע סגרך היום בידי ולי הצדקה לשפוך דמך כמים והכלבים אותו ילוקו; אפס לבלתי הסג נכול אשר גבלו אנשי כבוד מדורות עולמים עד עתה, אערוך אתך קרב אשר יוכיח בין שנינו; צרה לנו התבל לשבת בה יחדיו, אחד מאתנו יגוע היום ואין, — קומה, הכון לקראתי, שא נא נשקך התלוי לך מנגד על היתד בקיר ולחם אתי כרנע בבית הזה, הן גדולות דברה לשונך היום ותתהלל בגבורתך — וכדברו הוציא את נשקו מחיקו ויאחזנו בימינו.

כמעט שב רוחו אלי, קם חמורקי מעל כסאו גם הוא בחרון אף ויאמר: אם בדרך אצילי הארץ ויקירי רוח הואלת ללכת, שמור נא גם חקותיהם להעיד עדים נאמנים ממידועינו אשר יתבוננו אל מעשינו וישפוטו, מי יפול על רעהו ראשונה; אף לא בבית מגורי אבי המקום להלחם ולהפוך אותו לשדה קמל. — על כן הבה נלכה נא מזה, נצא השדה ונקרא אל מתי סודינו אשר אלינו ישגיחו ויוכיחו בין שנינו —

— טוב הדבר, נלכה! — ענה פלדש.

וימהר חמורקי ויקח את הנשק — אשר היה נכון בכל עת למותת — מעל הקיר; אפס כי גם ברנע זה התעיב עליה ולא שמר ארח עולם דרכו אנשי כבוד ואשר לנצור אותו דרש מרעהו לפני רנע — ובמסרם התיצב פלדש לקראתו מהר ויור לו כדור מות — אך לא הצליח, כי החטיא המטרה והכדור נפל לראי

(השודרים בצהרים)

מוצק גדול אשר היה ממולו וינפצנו ברעש. פלדש נבעת מלפניו אך עד
ארניעה התעורר גם הוא בנשקו ויור.
הבית ימלא עשן ולקול רעם כלי הקרב באו עבדי הבית וירימו מעל
הארץ את בן-אדוניהם, את חמורקי, מתבוסס בדמו ואזרועו מקנה נשברה. —
ופלדש חמק עבר ויבוא אל ביתו.

בני הבית הקמץ על חוף זרע-הים ישבו כיום ההוא יחדיו וידברו בדמעותם
על לחים בפעם האלף על דברת קורות ימי החג, ימי ענים ומרודם, וגם רחל
נאנחה ושפתותיה דובכו אסוניה הגדול. — ועד המה מדברים ונאנחים באה
מרכבה גדולה, רתומה לשני סוסים מיוזנים, ותעמוד לפני פתח הבית, עבד
הדור בלבושיו קפץ ממושבו אחורי המרכבה ויבוא ויפתח את דלת הבית וישאל
בקול רם: האם פה מגורי שלמה העברי? —

— פה — ענה שלמה, העבד מהר וישיב לשולחיו דבר, והנה שני האנשים
הנודעים לנו, תחמס וכלבקי, (אשר לא ידעו עדנה המקרה אשר קרה לפלדש כיום
ההוא בהלחמו את חמורקי) יצאו ממרכבתם ויבואו כנאוו ובגדל לבב אל הבית,
— האתה הסוחר שלמה אשר חנותך היתה ברחוב סרחון? — שאל תחמס,
וברגע זה התעוררה רחל ממקום שבתה בפנת החדר, ועיניה אשר גדלו כפלים
הביטו לנכה המדבר.

— אני; מה הכיאתכם, אדוני, הלום אל ביתי הרל והשוטם? —
— דבר גדול לנו אליך — אמר תחמס עוד — בידינו נמצאים מכתבי-
חוב על משאתך עשרת אלפים שקל כסף אשר נשו בכ מכירינו. — ויחרד שלמה,
— אדוני — חנן שלמה קולו — הלא ידעתם את האסון הנורא אשר קרה לנו
כי לקחו פועלי רע את כל יגיעי ורכושי, ועתה אין ידי משגת להשיב חוב; אם
ישלח אלהים ברכה במעשי ידי בימים הבאים אישלמה, ועתה חוסו נא עלי! —
— ידענו אתכם, עברים ארורים, עושים עשר ולא במשפט, מתרוששים
ובאמתחותיהם הון רב; הגידה מה תעשה אם נבוא אתך במשפט ונכלא אותך
בחצר המטרה? — ויתחנן שלמה ויאמר: יראו נא את אלהים וחמולו עלי ועל בני
ביתי הנדכאים, הלא יושבי אשדות אתם ועיניכם ראו ולא זר את כל המהומה
והמבוכה אשר היו בימי מועדיכם; ואם בכלל תסנירוני מה מידי תקחו? אם נשמתי
מצאה חן בעיניכם קחוו, כי רק אותה השאירו לי השודדים, וכסף אפס —
— דמעות עיניך רק מים, עברי נוכל, ובכיך לא יועיל ולא יצלח לך, שלם
וואם לא לקחנו בחזקה! — למי הנערה הזאת? —

— בתי יחידתי האמונה עלי תולע ועתה בביתי גם שמלה אין, —
— הגידה נא, שלמה, — אמר כלבקי — איך מלאך לכך לשבת עוד פה
בעירנו קרוב לנושיך, הלא המה יוכלו בכל עת לאסור אותך בזיקים ולהשליכך
אל הבור? מדוע לא נחבאת לברוח מזה והלאה? —
— יען כי עוד אחכה לשוב ולבנות פה את בית מרכולתי, אלה אשר היה להם
שיח או שיג עמדי הכירוני ויחשבוני לאיש ישר וגם עתה כיום רעה לא יעובוני —

— כסיל ובער, קורי עכביש ארגת, אנחנו הראשונים אשר לא נתן לך
רחמים, מידי כל אוהבינו ומכירינו הסוחרים אספנו כל ספרי חובותיך, נשלחך
מהרה אל חצר המטרה ושם תאבד ולא תקום עוד —
— מה עשיתי לכם, אדוני, מדוע תקצפו עלי קצף גדול להשביעני קלון
ולראות עניי? כי תדרשו כסף לעתות בצרה כאלה לא אוכל להאמין —
— האזינה נא, שלמה, לכל דברינו: עיניך הלא פקוחות לראות כי בידינו
עתותיך, לא תוכל להימין או להשמאיל, אל כל אשר נחפוץ נמך; על כן
שמע נא לאשר אנחנו מצוים אותך: עזוב נא עירנו וברח לך אל ארץ
מולדתך, אתה וכל אשר לך —
— למה זה תשלחוני מעל פניכם ואנכי לא הרעותי לכם? אם לא כי
נסבה אחרת תניעכם לדבר אלי קשות, הגידו! —
— בתך העלמה הזאת הרעה לנו מאד —
— אנכי? במה הלאיתכם? — אמרה אסתר ושפתיה צללו.
— אף הדחת את לב בני פלדש ללכת אחריך — אמר תחמס בקצף גדול.
— את בנך? שוא ודבר כזב ידבר פיך. — אבי! אל תאמין לכל שקריו
גרשהו מזה ונקום את נקמתי מן הרשע הזה אשר העז לחלל את כבודי! —
— שקר יהגה פיך, כי הלך אחרי עגבתך ימים רבים. — אסתר התחלחלה
לדבריו מאד ותצעק מרה: «אוי לי! ותתעלף, ושלמה התמרמר אליו בעזוז
עברתו: סגור פיך, רשע עריץ, כי אמרוף זרועך אף קדקדך! רוצח אכל אדם!
אשר בלי ספק רצחת בימי המבוכה גם ירשת את כספי יחד עם אחיך השוודים
ועתה ערבת את לבך לשלול גם את כבודי, לחרף בתי תמתי!!! — ויגש אליו
בחרון אף, כי איש זרוע היה גם הוא, ויואל להכות אותו על פניו. — אך תחמס
הוציא חיש את ימינו, החתולה במטפחת לבנה, מתחת מעילו, להגן בעד נפשו.
פתאם כלביאה נוראה מסבכה קפצה רחל, אשר הכירה פצעי שניה על יד
תחמס, ותאמץ זרועותיה ותאחזנו בלב אוגים בכגדיו ותשוע בקול גדול: הן זה
האיש המרצח אשר שפך דם בעלי, הוא הרגו במקלו הזה אשר בידו, אנכי
הכרתיהו בקולו גם בחבורות על ימינו אשר משני באו לו — תפשוהו, אחזו
את הרוצח! לשוא התחפש אז בלבושים אחרים, הוא הרוצח ולא אחר! —
ותפול עליו בהמולה ורעש גדול ותגזול את המקל מידו ותחל להכותו בכל
לחה, ושלמה היה לה לעזר ויאחזנו בכגדו גם הוא ויקרע עליו את מעילו, אף
שרה ואסתר תפשוהו בידיו ותהימנה כיונים וגדופותיהן צפצפו. — גם את השני,
צעקה רחל בקולה קול עז, שניהם היו בחנותי ויהרגו את בעלי, הוא הכני על
ראשי באגרופו, נתפסם, נסחבם אל בית השופטים, הרוצחים!! — ותתנפל גם
עליו ותגשכנו בשניה החדות בלחיו, ויהי הבית לחרדת אלהים, ולקול הנשים
החודר לקרב לב וכליות, באו העבד והרֶבֶב ויוציאו את אדוניהם הרועדים
והמתגעשים מקף רודפיהם ומן הבית הזה, ויביאום בעמל רב ובהלחמם את הנשים
אל המרכבה וינסו. — ורחל רצה אחרי המרכבה כברת ארץ וקולה הרימה בכח:

„רוצחים, רוצחים, הרגי בעלי בצהרים, תפשו חיים!“! עד אשר באין אונים נפלה לארץ — ואיש לא שמע את קולה, כי בית שלמה היה הרחק מאדם העיר. לא נשתאה לשני האנשים אם נשתה גבורתם והיו לנשים, כי נגלתה לעיני השמש פתאם תועבתם במסתרים לרצח נפש, אחרי אשר כבר האמינו כי נשכחה מני איש — על כן לא מצאו ידיהם ונשמה לא נשארה כם מיוחדת; גם בשוכם לביתם במרכבתם שמעו את קול אשת האיש הנרצה, המיתה ויללתה ברדפה אחריהם וימת לבם בקרבם, כי ידעו את עונם; ויצו לרפוק את הסוסים אשר עפו כנשרים, ויבואו העירה עיפים וינעים, נבהלים ונחפזים ועל פעפיהם צלמות, וכל רגע פחדו ורגזו פן תבוא האשה כקול ענות לביתם או תקרא כגרון בלי חשך בעיר להגיד לכל יושביה פשעם, ומי יודע אולי עדים לה — ויגמרו אמר לעזוב את העיר עד עת מצוא. —

האשה קשת הרוח הזאת שבה גם כן אל בית שלמה ותספר, כי ברגע בא תחמם אל הבית הכירה אותו, ולא הרהיבה עז בנפשה לנפול עליו, כי אמרה אולי משגה הוא, וכאשר הוציא את ימינו הפצועה והחבושה אשר הסתיר מתחת למדיה, אז ידעה כאמת כי כן הוא.

ותקם פתאם ממושבה ותחפוץ לשום לדרך העיר פעמיה ולזעוק חמם אל השופטים על כלבקי ותחמם כי שפכו דם אדם ויהרגו את בעלה בעצם היום בביתו, ביום הראשון לימי המהומה והמבוכה וישומו את כל הונגה, ולבקש מלפני הממשלה כי תתן אותם בפלילים וענשה אותם כמשפט רוצחים ומכי נפש בזדון והשיבו לה את הגזלה אשר גזלו. — אך שלמה הנבון, אשר ראה עמל ורעה הרבה בימי חייו, אף ידע היטב דרך בני האדם, הפיר את מחשבתה, באמרו: כל מרחק ומשאך יהיה לריק ואת עמלך ישא הרוח, יען כי השופטים לא ישמעו לקולך ולא יאמינו לך, כי עין לא ראתה את מעשיהם ותעידך; והסוחרים האלה המתחזקים בעשרם יביאו עדי שקר ומפיחי כזב, כי ביום ההוא היו המה במקום אחר ולא בעיר, ועוד יעמיסו עליך עון כי חללת את כבודם בעלילות שוא — על כן חדלי לך, כי לא תצליחי להם! — אלהים, תן להם כפעלם וכדע מעלליהם! —

ימ.

עודם מדברים והנה איזידאר בא אליהם, וכשמעו את כל המוצאות אותם ביום ההוא קצף מאד ויאמר בלבו להשיב נקם לצרי דודו, לריב את יריביו ולהשיב חרפת מחללי כבודו אל חיקם — ולא דבר מאומה ויצא וילך אל בית תחמם. — עבדי הבית גדרו בעדו מכוא הביתה, ויכתוב מכתב קמן בעט עפרת וימסרהו לשומר הסף ויאמר לו: מחר והביא את המכתב לאדוניך, כי דבר גדול לי אליו. — הציר שב אליו ויקראהו לבא בשם אדוניו.

— שלום לך, אדוני איזידאר — אמר תחמם.

— לא לשלום באתי הנה היום כי אם לדבר אתך משפטים; אתה ורעך שפכתם דמי מלחמה בשלום ותמלאו חוריכם טרף — עדה ימינך, עליה נעתרת

נשיקות האמללה אשר הביאה לך ברכתה יום הורדת את בעל נעוריה בדמי ימיו שאולה, וכבר דמית כי גם חלקה את רפאים, אחרי אשר במקלך הלמת ומחצת את ראשה, אך היא מבטן שאול קמה לענות כך סרה — ותקטן עוד זאת בעיניך ותתנפל היום אתה וכלבקי על בית חודי שלמה הישר באדם ועל בתו התמימה אשר התעתדה לי לאשה, אותו, אחרי כי נהפך לרש ואביון בידי אחיך היונים, כי בזו זאת כל אשר לו, אמרת לתת אל בית הסוהר, ואותה הכלמת בזעם לשונך ותשפוך עליה בוז וקיקלון, עונך גדול מנשוא, ואני באתי ליסרך קשות! — ויקם תחמס בחרי אף ויקרא: איך שמת פניך כחלמיש לבוא אל ביתי בשקרדיך ובנכליך לחרף את כבודי? התדמה כי יונק שדים אני ואשא ואסכול אם יוציא עלי איש דבתי רעה ועל פני יוכיחני? חי נפשי כי לא תצא מזה עד נקמתי את נקמתי ממך! — ויגש אל הקיר וישלח ידו לזעזע בכפתור הנחשת, המעורר קול הפעמון בחדר עבדיו, למען ישמעו וימהרו לבוא אליו — ויוציא איזידאָר היש מאמתחתו כלי נשקו ובהשקמ ובכמחה אמר לו: הו, חמתך לא תבעתני, כי במרם תנוסף עלי ירך אשפוך מעיך ארצה; אל תאסוף הנה את עושי רצונך כי לא אחפוץ לדבר באזניהם את אשר רק לך לבדך לשמוע! — דע כי כל אלה מראשית ידעתי וגם אם תצלה לך להכני נפשי לא תמלט, כי מכתב כתוב וחתום מסרתי ביד דודי, בו ספרתי כל נכליך הנתעבים ועלילותיך הנשחתות אשר הסכיל אוהבך כלבקי להוכיחך על פניך באזני, על אודות האיש מארטין הצרפתי כמלון אורחים, אשר כשור פר אותו מבחת ואת עורו מעליו הפשמת, את כספו בזית, רצחת גם ירשת — ואשר בכבודי נשבעתי לך לבלתי גלות לאיש, ועד הנה לא השמעתני אף שמין דבר; וגם לתועבת רעך כלבקי על דבר מכתב-החוב השקר נתתי במכתבי מקום. — עתה, צא הלחם כי, והמכתב הזה יהיה היום ביד השופטים, אז לקול תפיש בתוך המון אדם רב תוכלו אתה ואוהבך לעמק-חרוץ ובארץ-הגזרה יתנו מהלומות לגונם ויכרו לכם קבר! — אך שגיתי, עצמות אוהבך לבד כחיק אדמת ארץ-הגזרה תבאנה ואותך אפצפץ פה כרגע, נסה נא וקרא לעבדיך וכדורי לא יאחר ויכה את קרדך רסיסים! — ויחרד תחמס מאד וימהר לשבת על מקומו וראש לו הפוי ויאמר: אולם הגד נא לי מדוע באת אלי? מה תאמר נפשך ואעשה לך? —

— כגמול ירך לעשות לך היום חפצתי, הסכת ושמע! הן אתה בכסף חטאת פעמים רבות חטאות גדולות, בעבור בצע ידיך דמים מלאו, וגם בכסף תמחה פשעך ותושע! — השב לי כרגע את מכתב-החוב אשר לך מיד דודי, בהם הפלת עליו אימתה ופחד להרע עמרו, המה חרב בידך להרנגו, את החרב הזאת תנה לידי וידעתי כי יש תקוה ועוד יחיה — שמע לעצתי ונגע באהלך לא יקרב ואם תמאן ומרית תנהום באחריתך! —

— לא אוכל עוד להאמין לך — אמר תחמס בהתנועע בכל גוו וראשו כבד עליו כאיש שוכב בראש חבל, כי מי הוא לידי יתקע אשר גם אחרי כן לא תחלל את שבועתך ותגלה את מצפוני? —

— אחת נשבעתי ומוצא פי עד היום שמרתי, בסודך לא חלו אזני זרים, לבד למכתב אלם לא ידבר גליתי את לבי, אותו אשרפנו כאש בשבוי מזה לביתי והאפר את מסתורך לא יגלה, — חושה ונכרתה ברית ואני אשמרה לפי מחסום כל ימי חיי! — בעיני מאד יפלא, הן איש ישר אתה ואיך תחפוץ היום כי אשיב לדרך את ספריי-חובו בלא כסף ובלא מחיר? הן לא תכחש כי כזה לא יעשה! —

— לא בו האשמה אם ידו איננה משגת להשיב לך את נשיו, אחיך היונים כפקודתך עשו כל אלה, המה שדרו את כל רכושו בצהריים, וגם אם תביאנו היום במשפט לא תקח ממנו מאומה יען כי מטה ידו, רק להצר ולהציק לו תוכל לא לעזר לך ולא להועיל, ואני בתמת לבי לך נשבעתי כי אם ישלח לו אלהים את ברכתו ויחילו דרכיו להקים את הריסותי ישלם לך על יתר, אל תעצרני עוד כי נחפו אני לדרכי, ראה הנה נתתי לפניך את המות ואת החיים! —

מחשבות תחטט בקרבו נלחמו והמלחמה היתה כבדה, אחת היתה לו נחמתו בעיניו, כי בנו פלדש לא ילך עוד בשרירות לבו ותקותו נכזבה לבחור את היהודיה לאשה, כי אותה הוכיחו לאיש אחר — ויקח את ספריי-החוב ויתנם בירו השמאלית לאיזידאָר ויאמר: לא אירא ולבכי כל ירך מפני העונות אשר אמרת לפקוד עלי, כי בשקר יסודם, וגם השופטים לא יאמינו לך, כי לא תוכל לתת להם אות או מופת, רק רחמי נכמרו על דורך כי אבד לו כספו בעיני רע, ואיחל כי אחד משניכם ברב הימים ישיב לי את כספי, — עתה ראה, הנה לעצתך שמעתי וגם אתה אל תכזב בי ועשה כאשר דברתי, וכגדל חסדך סלח נא לי כי הטאתי בשפתי וחרפתי את שם בת דורך, כי היין דבר כי התפוכות ואני לא ידעתי דבר, — ויקם איזידאָר ויצא.

באכזרי הנורא הזה, אשר כשחוק היה לו בכל עת עשות רעה, לא קמה רוח היום להתקומט באיזידאָר; רבת שבעה לה נפשו הלעג והבוז בבית שלמה, חרפות אשת הנרצח וגדופותיה, קול יללתה ואנקתה בדרך בנוסו לביתו מנוסת חרב — ועל כל אלה מצאוהו מצרי שאול במנורו בקרבו בהוֹדְעוֹ אשר עשה בנו, כי שפך דמי חטורקי ויתחבא מפני פחד שומרי העיר, ובעצת אביו היה נכון לעזוב את אשרות ולנסוע לארץ אחרת, — התלאות האלה שברו את לבו ותנופת יד איזידאָר אשר הניף עליו בנשק ברזל כללה את יגונו ותשיבוהו עד דכא — על כן רך לבו וימלא משאלותיו.

בשוב איזידאָר אל דורו לא ספר מראש מכל אשר עשה מאומה, כי אם דבר על לבו דברים נחומים וישת עצות בנפשו לשוב ולחדש את מסחרו, ויאמר כי לא נכון לאיש תבונה להִתְעוֹת ביום נכרו ולחבק את ידיו בבוא עליו צרה ומצוקה אשר לא ידע להזהר מהן, ואשר לא באשמתו באו עליו, כי אם להתגבר על כל המכשולים על דרך חייהו, להדוף את כל התלאות מפניהו ולכנות ביד חרוצים את אשר פגעי הזמן הרסו — וישנה בדבריו אשר אמר מאז כי יתגבר בישר לבבו להקים בכספו את חנות דורו הנפלת, להכין אותה ולסעדה בעזר נדיבי המסחר ונכבדיו, אשר אוהביו ומיודעיו המה.

דודו הודה לו חסדו ויחבקהו, ואולם מאן לחדש רכולתו מפחד פתאם. משאת היונים כי תבוא, גם ירא פן יבואו נשיו ולקחו ביד חזקה לא לבד את רכושו המעט אשר נשאר לו לפליטה, כי אם גם את יגיע בן-אחי אשר אסף מעט מעט בזיעת אפיו ויאמר כי עון פלילי אשר כזה לא יעמס על נפשו לעולם. — וען איזידאָר ויאמר: מפחד היונים אל תחת כי אתך אני; לא אתהלל כי איש גבור חיל הנני, אך פחדם לא יפול עלי, הלא ראית ביום אידך בנפול עליך כל המחנה כארבה, כי התיצבתי לקראתם ומשחית לחבל בידי והמה ראו ונבחלו, היונים גבורים לעולל עלילות ברשע לבני יעקב ילדי פולין רכי הלכב אשר כל אכזרי וחזק מצח יביא מרץ בקרבם; היראה והרעד מפני תנופת יד רשע הביאו אחינו אתם מארץ טמאה, מפולין, שם מאות שנים שמעו רק קול נגש ומרצח, וכל היהודים היו בצפרים עפות אשר כל אוכליהן לא יאשמו — על כן היו כשפנים אשר לקול עלה נדף יחפזו להסתתר בחגוי סלעים, ולא כן אנכי עמדי! באשכנז גדלתי, שם בצל חקים ישרים ומשפטים טובים ונכוחים כל בני אדם יחסינו, על כן עמד מעם כל איש בו ולבנו מקול מעול וחומץ בל ירך, כי אם עז יתאזר ויעמוד על נפשו! — לבי ישתומם בתוכי כי גם פה באשדות תחת שמי ממלכתנו במקום אשר שאון פריצי פולין לא ישמע ויד כביריהם לא תנחת על בני ישראל, עוד יכף היהודי כאגמון ראשו ותחת אלהים תפול עליו כבוא איש חמס לשדר רבצו, וככל שלשת ימי המהומה והמבוכה, בצאת היונים הפראים, תרכות אנשים חטאים, להשמיד ולאבד את היהודים — גם עברי אחד לא התעורר להציל את נפשו ורכושו; ולוא קמו רק עשרה עברים בחובות שונים ויפילו עשרה יונים שדודים לרגלי נשקם, כי עתה נסו האכזרים וימלטו על נפשם וכעכברים בחוריהם התחבאו, והעברים אשר הצילו את נפשם יכלו להצטדק לפני השופטים ועון למו לא חשבו; — ונשיך אשר אמרת כי יארכו לך ויקחו את יגיעך — לא יבואו עוד, כי השלכתי משניהם מרף, שים נא עינך על הצרור הזה אשר הבאתי לך למנחה ואל תאמר כי אתהלל בנבורתי על שקר! — ויושט לו את אגודת מכתב-יחובו, שלמה ראה וכן תמה, שרה ואסתר לו השתאו, ואיזידאָר הראה למו את נשקו ויאמר: בזה התגברתי על אויבכם והוצאתי את בלעז מפיו; — ויספר להם את כל אשר עשה.

— בן יקר לי היית מאז וחמדות אתה לי גם היום — אמר שלמה — פעמים הושעתני מכף עריצים ונפשך בכפך שמת, האלהים ישיב לך כל תגמולך עלי! — אפס לוא פגשתיך היום על סף בית תחמס איש הדמים, כי עתה לא נתתיך להשליך את נפשך מנגד ולהלחם אתו בזרוע רמה בכינתו, כי כמעט היית בכל רע, על כן בימים הבאים חללה לך לעשות כדבר הזה עוד, בני, עד הנה היית אחד ואין שני לך ולא הבטת מאחריך אולי בהמשלך גם אחר ידחה; ואולם עתה נטל עליך לראות חיים עם האשה אשר אהבת, להרחיק מכם כל אסון ולשבת בכל עת במשכנות מבטחים!! — ויגש את בתו אל איזידאָר ויפרוש כפיו על ראשיהם ויברכם.

ב.

אל הקורא.

אם צמא אתה לישמוע אחרית כל האנשים אשר הצגתי פה לפניך בספר הזה, הנני לשובר צמאונך. — פלדש, מפחד חמורקי פן יתננו בפלילים, עוב את הארץ ואזה למושב לו פאָריו; הוא היה אטון בעיר ציריך אצל חכמי לב וכל ימי חרפו בקש תורה מפיהם, על כן בשובו אחרי כן אל בית אביהו לאשדות נלאה נשוא כל תועבותיו ויבט בנעל נפש על עלילות כל אחיו היונים הסוחרים, ועתה פנה ערף אל בני עמו ויבדל מתוך עדתם, כי בחלה נפשו בהם. — תחמס וכלבקי, האחד בחבורותיו על ימינו והשני במכה מריה על לחיו, נסעו על כנפי קמור באניה ללונדון, ויקחו אתם את האמלל פעטר איוואנאו ויתנוהו שמה אל בית החפשיית לרפוא את מחלת ראשו כי השתגעו והורתו שבה אל בעלה לעקבה ותתנחם בכסף אחיה, שני היונים הישרים האל שבו כבר לאשדות; עודם חיים ובריאים ומתענגים על רב שלום, במושב סוחרים פניהם נהדרו, כל עושי מקנה וקנין יתנו יקר למו ומפניהם יקומו, כי חיל גדול וכח רב להם בעשרם, לבושים המה מחלצות ומכסה עתיק ועיץ בשר לא תעצור כח להדור לנפש איש מזמות פנימה ולראות שמה סחי ומאוס, שקץ ותועבה, רצח ותרמית וכל חטא. — חמורקי חלה את חליו ימים רבים כי זרועו נשברה, וכאשר עלתה ארוכתו וירפא החל להסתופף בבית אַנגעס ויוסף לדבר על לכה לשום לו רחמים ולהצליח את דרכו באהבתה, באמרו כי פלדש לא ישוב וראה עוד את הארץ לעולם, אך השחית דבריו כי מאנה לישמוע לה, באמרה כי איש מִפֶּה בשבטים כאחד הרקים לא יוכל להיות בעלה לעולם. — ורי קלמן שמה שמחה גדולה ביום חתונת איזידאָר ואסתר, ויתהלל בחכמתו כי עמדה לו לקרב שני הלבבות האלה, וברקרו כאיל לקול המנגנים התנועעו אתו יחד הנה והנה גם פאות ראשו הארוכות עד מתניו, גם צצית כנפי כגדו, כדרך החסידים הרוקדים כשעירים על שלחנות הצדיקים, העברים הטובים; ושלמה שב ויבנה חרבותיו ויחדש את מסחרו, ואם הברכה האירה אליו פניה כקדם? לא שמעת, בהודעי אחישה ואודיעך.

וביחוד שנאו הסטואיקים את החיים ואהבו את המות ומרגלא בפייהם לאמר :
 "Mors homini sumani bonum Diis denegatum" „שר"ל המות לבני אדם הטוב
 היותר נעלה אשר יפצור מהאלהים.

וכבר הזכרנו מליצותיהם על דבר המות בימי הנעורים, ומצינו כי מענא אנדער
 משבחה את המת בנעוריו, ודומה בעיניו אל הלך נוסע לדרכו בלב שמת.
 הלא כה דבריו : „האדם האהוב לאלהים מת בנעוריו (1) והיותר מאושר השב אל
 המקום שבא ממנו בעוד לא הציקוהו צרות החיים, ואחרי אשר התענג בזיו
 השמש, המים, העננים והאש, אשר אם יהיה אדם אלף שנים או רק שנות
 מספר יראה אותם תמיד בעצם המראה, ולעולם לא יראה דבר נאה מהם. החיים
 היא דרך נוסע עובר ושב, והעוה"ז דומה אל שוק מלא אדם ובהמה, איש את
 אחיו בהמון ידחקו ויעבטו ארחותם, והמקדים לעזוב המבוכה וחמהומה הזאת
 בעודנו באבו הוא מאושר יותר מהמאחר לצאת שבע חיים ושבע רוגז כנבהל
 ונדהף מבית המשתה, והפלוסוף דימוקריט אשר שחק כל ימיו על הכלי בני
 אדם, קצתה נפשו בחיי זקנותו ובקש למות ברעב וכאשר הפצירה בו אהותו
 להמתין עוד בחייו עד אשר יעברו ימי חג צערעם, שמע בקולה למעם מעט דבש
 וחי עוד כמה ימים ואח"כ מת לדעתו ברעב, כאדם הנם בחפזן מעמק הבכא.

ד.

וכבר בין המון היונים הקדמונים היו שבטים פעם סימיסטים, אשר שמחו
 אלי גיל במצאם קבר, שכן מספר הירודוט בספרו החמישי פרק ד' על
 המהראקיים, כי בהולד להם ילד ספרו וקוננו והגו נכאים, מתנים ומשיחים את
 כל רעות החיים המתרגשות לבא עליו בימי מגורו בארץ ולהפך הובילו לקברות
 מתיחם בהמון חוגג ובקול רנה וישועה על פדות נפשות המתים ממצוקות החלד.

ה.

ולעת קץ באחרית ימיהם החלו גם היונים, כאשר נתמעט בקרבם רגש החץ
 והיופי, ונתרלדלו מחמת המציק, לצייר את המות בצלם שריג עצמות, אם אמנם
 לא להפחיד ולהבעית כ"כ, אך לשחק בו, כאיש המזמר באישון חשך לבל
 תפול עליו אימתה ופחד, והיה להם השאול והמות לשעשועי פחדים, כאלו
 רצו לעורר האהבה אל החיים ע"י צורה נוראה מהמות, ע"ד שהזכרנו למעלה
 על שריג עצמות מכסף, אשר הרקיד פעטרוניוס על שלחנו של טרימאלציון,
 הנראה כמעורר תאות המסובים לאכילה ושתיה, שכן קראו ואמרו :

(1) ודויה לזה כתב לעסקינג צהתול ור על צנו הילוד לו שנות וייד אחרי
 לדמו: האם לא היה סקר רוח לילד הזה אשר אך הצע הצעו בצני העולם הרע הזה
 וחס ונסר נוכלט וטז לטוונט הנוקוס טזז וווננו. והלרפטס Delavigne טקפרו :
 „Quand ils ont tant d'esprit, les Les enfants d'Eduard
 „enfants vivent peu“ ווקובל הכלל הזה כמעט צהנון כל העוים.

מחלות המות

“הוי יגון! הוי אנחה!
 כל בשר חציר יבש,
 כל אדם קנה רצוין —
 כצלם הנורא הזה נהיה כלנו,
 אחרי יתקפנו פלוטה מלך בלהות,
 לכו ונחיה עד אשר יבא יומנו! —

וכן שם הנביא ישעיהו בפי אנשי יהודה לאמר: “אכל ושתה כי מחר נמותו”
 ובמקצת לתכלית כזאת הושיבו המצרים פגרים חנוטים בין המסובים על
 השלחן כנ”ל.

ונמצא באוצר העיר פלאָרענץ באיטליה ציור ישן מחוקק על אבן בדמות
 צלם שריג עצמות המרקד לפני רועה מנגן על אכובו, וזה היה ראשית מחולות
 המות ברגש פחד מהול בשחוק נואש בערב נורא ואיום —

ז.

והיונים האחרונים בדורותינו ירשו מאבותיהם את גועל נפשם בדמות מות
 מחבל ומשחית, ומבקשים גם הם להלביש את המות בדמיוני נחת רוח, ושיריהם
 ההמונים מדמים את מלאך המות בצלם חרוץ הקדמוני, הספן המעביר את
 רוחות המתים דרך הנחל שתיקא אל ארץ נשיה, רוכבים על סוסי נערים
 עוברים לפנים וזקנים אחריהם, ועוללים רכים אשר נקטפו באבם ערוכים בשורות
 על כר מושבו על הסוס. הזקנים מתחננים אליו, והנערים מחלים פניו לאמר:
 “הוי חרוץ! עמוד נא כמעט רגע אצל איזה כפר, התיצב נא זעיד מזער על
 שפת באר מים חיים, הזקנים ישברו צמאם, הנערים ישחקו בכדור, והעוללים
 יקטפו נצנים” — “לא אעמוד אצל כפר, לא אתיצב על שפת באר מים חיים,
 פן תבאנה האמות לשאב מים ותכרנה את ילדיהן, אלופי נעורים יכירו את
 נשי עלומיהם, ויתלכדו ולא יתפרדו”.

ובשיר אחר, ברמיזה על מות נעורים במלחמה חזקה שבין החיים ובין המות
 מצויר רועה אשר נקטף בכח עלומיו כגבור מזוין לקרב, חרוץ ממתין עליו
 ברגל הר העברים, וכראותו אותו הוא קורא אליו לאמר: אי מזה תבא ואנה
 תלך, רועה נער בשער תלתלות? — “הגני הולך לבקש לחם למאכלי, ואז
 אשובה ארעה צאני אשמור” — “ואנכי, הרועה, אלהים שלחני לקחת את נפשך —
 “את נפשי לא אמסור לך עתה, אינני חלש ולא חולה, לכה נאָבֶק יחד על
 שדרות אבני שיש ההן, אם אפול לפניך שדוד, חרוץ, תקח את נפשי, אך אם
 תעזו ידי, אז תרף ממני ותלך לדרךך” — וילכו ויאבקו איש את אחיו מן הבקר
 עד הצהרים כי אז הפיל חרוץ את הרועה ארצה וימת.

מחלות המות

פרק שנים עשר.

הרומים.

א.

הרומאים נשתוו אל היונים, שמהם יצאו, בטיב מזגם ובהלך נפשם: אופטימיסטים אוהבים את החיים.

גם המה האמינו בהשארת הנפש כחיי נצה עפ"י דרכם, והיו אצלם נשמות המתים: רוחות שקראו Lemures, נשמות הצדיקים היו רוחות טובות יושבות בנחת בבתי זרעם אחריהם ונקראו Lares, ונשמת הרשעים היו רוחות רעות נעות ונדות שדרכם לילך להזיק ולהבהיל ונקראו Larvae, ונשמות הבינונים נקראו Manes.

וגם קבורותיהם נראו כמקומות מנוחה, ועל מצבותיהם חרתו המלות: פה ינוח — מנוחת עולם — Bonae quieti perpetuae — וכו'.

ב.

אבל בימי הקיסרים הרעים והאכזרים היה המות שורר ומושל ברומי בשבט קל מעופף לרגעים, עד כי חדל פחד מר המות.

וכמו בארצות הקדם (1), וביחוד בארץ יאפא, רגיל ונהוג עד היום הזה, כי הרשע למות עפ"י משפט המלך, יהיה ישר או אכזרי, הוא בעצמו חותך בחרבו את כמנו או את גידיו עד אשר יצאו בני מעיו ודמו ונפשו גם יחד; כן עשו הרומאים תחת ממשלת אכזרים כמו נירון קיסר ודומיו, אשר גדולי שריהם ונסיכיהם וחכמייהם המיתו א"ע במנוחת נפש על פי פקודת הקיסר, והסבן הסבינו כ"כ עם המות, עד אשר היה להם כעין רפואה למכת חיי תמרורים ולא חרדו ולא יראו מפניו, והיה הנקל להם לפתוח באיזמל את גידי דמם, ולרחוץ אח"כ באמבטי עד זוב כל דם חיתם ומתו, האציל Vetus כשמעו כי הולך הוא להיות נרשע במשפט מות, קדם אותו והלך וסגר א"ע עם אשתו ובתו בחדר, ודקר אתהן בכידונו, ואח"כ דקר א"ע וימת, כאשר חי עם ב"ב יחרו.

ג.

המצב המדיני הזה בצירוף הפילוסופיא הסטואיקית שהתפשטה אז ברומי, הסבו את לב חכמיה ומליציה להיות פעסטימיסטים גמורים בעיון ובמעשה. ס ע נ ע ק א רבו של נירון קיסר היה אומר: אם החיים והמות ברשותנו, מי אדון לנו? — הוא היה אומר: בן אדם, בכל פתוח לך החפוש לרוחה, ואל כל מקום אשר תפנה תוכל למצא קץ לעמלך, ראה מורד ההר — שם מוגר האסיר אל ירכתי בור להיות במתים חפשי, הבט אל הים ההוא, אל הנהר או הבאר —

(1) ומוסר כי צארץ סיכיס עשיר נרשע לנשפט וות יכול תמיד לנחל חייט אחר ויוכן לנות תסתיו חלף שבר ונלכר אשר יתן לו להכחילכו ליורטיו.

מחלות המות

החופש שוכן במעמקיהם. הרואה אתה את העין הקטן ההוא? חרוח ויבש פרו, הוא החופש. גם בגרוך ילין, גם בצוארך יתלונן, גם בלבך תוצאות משעבוד לגאולה, וכל גיד וכל עורק בגייתך וכל עצמותיך תאמרנה: אתנו החפש! ואל פולכיביוס כתב סענעקא לאמר: האינך רואה איזה חיים מועדים לנו מידי הטבע, מאחר שכאשר גדרוך על מפתן החיים מיד דמוע תדמע עינינו — 1.

וכאשר גזר עליו תלמידו גרון קיסר מיתה בידי עצמו הלך וישב באמבטי למות בזוב דם גידיו בבית הרחצה, ולפניו סופרו והוא קורא מפיו אמרי חכמה ודעת, וסופרו כתב בדיו על ספר אשר לעינינו כחיום הזה. המשורר Lucanus הגיה את שירתו באמבטי כזה, ורומי חכם אחר הוא פטרוניוס הנ"ל שחק עם המות באמבטי שלו, כי פתח את גדיו ושוב סגרם, ושב ופתחם מחדש בעודנו משורר אוכל ושותה, מחלק שכר ועונש לעבדיו, ומחבר שיר עגבים, וכ"ז בין פרקי מיתתו הנעימה עליו בתענוגים.

והזקן Thraséas נסך ליופיטער הגואל נסך מדמו האחרון אשר זב מגידיו, המליץ הגדול לוקרעציוס אחרי כלותו את שירתו הנפלאה מלאה אהבה לתענוגות החיים בשיטת עפיקור, הלך ותלה את עצמו (2). ורומי אחר Longolius כאשר הגיעה שעתו למות כתב ספרים לרעיו ואוהביו להודיע להם הבשורה הזאת ככותב אגרות חתונתו ביום שמחת לכו. ופילוסוף רומי אחר Atticus רע נאמן של Cicero קרא לעת זקנתו לכל בני ביתו וגילה אזנם בלב שמח את רצונו למות, ולא אכל לחם ולא שתה מים עד אשר מת במנוחת נפש.

פרק שלשה עשר.

העמים החדשים.

א.

הפעם יזימום של הכודעהיים עברה דרך האיסיים והתרופיים אל הנוצרים כנ"ל לראות את העוה"ז אך ברע, ולשום כל תקותם אך בעוה"ב. ועוד נתחזקה אצלם האמונה, כי בעון חולל האדם ובחטא יחמתהו אמו, ואך עמל החיים וצרותיהם יגאלוהו אחרי גואלם הכללי המושעי, וקוראים לזה: Erbsünde, והוא חטא משפט המיתה שנקנסה על כל ילוד למות, כאילו היתה

(1) ודווח לזה סוואנר סאשכנזי:

„Der Mensch ist nicht zur Freude gemacht,
„Darum weint sein Auge, wenn sein Herz lacht.“

(2) והפלא שכן עשה גם נעתיקו סלרמני!

הלידה המא משפט מות! — וע"ז שר המשורר הספרדי Calderon לאמר:

Pous el delito mayor

Del hombre es haber nacido;

„Da die grösste Schuld des Menschen

Ist, dass er geboren ward.“

ב.

“במאה האחרונה נוסדה בספרד חברה קדושה קאמוליטית בשם “עוזרי המות” וחבריה היו אצילי הארץ ואזרחי ערים גדולות, והיתה תעודתם לעמוד על כל חולה נוטה למות, אחרי אשר התודה על המאטיו לפני הכהן, אשר כפר עונו בשמן משחת קודש, ולחנק את החולה תיכף ומיד, למען לא יוסיף להטוא אחרי מהרתו ויבא נקי וטהור והף מכל פשע אל הג'ע אחרי מותו. אבל אחד מחבריה הזקנים, בעודנו מתודה לפני הכהן, הודה לפני מותו גם את סוד החברה, ואז נתכמלה החבורה ונתפרדה החבילה, אשר חברה לא נענשו במשפט, מפני שהיו גדולי אצילי הארץ ורבים במספר.

ג.

ומאשר הם מבזים את הגוף יליד החומר המנושם, ומכבדים רק את הנשמה הרוחנית חלק אלה ממעל, ע"כ היתה להם נבלת המת מוראה ונגאלה, כגדים צואים אשר השליכתם הנשמה מעליה והשפיתם לעפר מות סחי ומאום, אך הנשמה נשארת להתענג מזיו השכינה לעולמים, והגוף הסרוח בארץ הוא סרוח בעודף כרקב יבלה ומוקצה מחמת מאום, עד אשר יפוח יום תחית המתים ויפיח בו נשמה חדשה ממוהרה מחלאתה והיא מתקדשת מטומאתה. ואז הסיר מלאך המות את עריו אשר שות שותו עליו הקדמונים, ונותר ערום ועריה בשת חשוף שת ושריג עצמות יבשות משיקות קול פחדים, בידו המגל אשר ירש מהקדמונים, והוא מדלג ומקפץ ומרקד כשעיר עזאזל בארץ לנופף הרמשו ולשית קציר למתים מחלד כהציר יבש וכציץ נובל. המות הנמאס הזה איננו לא נער ולא זקן, משחת מראהו וחדל כל יופי, ואיננו לא זכר ולא נקבה, כי חדל להיות לו עדנה וחמדת כל תואר ומראה, רק גל עצמות יבשות ועליו קדקד חרוך שנים פוער נחירים גורא מאד, איננו ישן בעפר, כי אם נודד ומתנודד וצועד בזעם משלחת מלאכים מחבלים ומשחיתים, לא יישן את האדם על ברכי השינה והמנוחה, כי אם יגיעו בשבץ בלחות צלמות מחמת מחבלים ואש תפת גי בן הנם הנשקף מבעד לחגוי עצמותיו הצנומות.

ציור בלחות צלמות כזה החל כבר אצל הראשונים בהתחבאם כרומי בקברות Catacombae שעליהם הסב הירונימוס דברי המשורר: “ישא מות עלימו ירדו שאול חיים” ואת החרוז של וירגיל (בספרו אענעידא פ' ב') “בלחות יאפסוהו מסביב והרומיה איומה ונוראה”.

ומפני שהאשה הביאה מיתה לעולם. ע"כ דמו את המות בתואר אשה וזהו כונת אמרם ברכות כ"א שהשמן הוא המות מרקד לפני הנשים. ולרב העמים כמו הסקאנדינביים והרומאנים היה המות בצלם אשה ושמה Hela, והרבה עמים ציירו בהגדותיהם את מלאך המות רוכב על סוס בשלש רגלים. וכבר בשיר הקדמוני Nibelungen נזכר המות בצלם פורט על פי נבל ומרקד.

ד.

לכן עם כל הפעססימיזמוס שלהם ועם כל אמונתם בהשארת הנפש ובתחית המתים שוררת חרדת מות בלב העמים באירופא. ודומים בזאת אל החוטב עצים בזיעת אפו והוא רעב עיף ויגע, וכמר נפשו ישפוך שיחו כי יקחהו המות — והנה זה בא המות לקחת את נפשו; אבל האמלל יחרד מפניו הנוראים ויבקשהו לעזור לו מעט לשאת משא העצים הלאה.

רובם דומים אל המיניסטער קויניץ אשר לא עצר כח לשמוע השם מות ומיתה; ואך אמלל וקשה יום אשר אבדו עשתנותיו ותקותיו טורף נפשו באפו. או גבור היל מלחמה כי יצא לקראת המות ולא יחרד, או מקצת הרוגי משפט מות שעלו על במת המטבח כעולה על במת ישחק, כמו הארד רוססעל אשר כרתו את ראשו בימי קארל השני מלך אנגילטירא ובהיותו על במת המטבח נתן את מורה השעות שלו אל רעהו בורנעט לאמר: הנני הולך אל העלמות ולמה זה לי מורה הזמן! — כאלה וכאלה התלו במות ולענו לאידו מחמת יאוש.

ומהם שחקו וצחקו עם המות כמצחק על דבר נמכזה ונמס, כמסופר על Le fort רַע הקיסר פעטער הגדול, כי כמותו צוה לנגן לפניו בתפים ובכלי זמר את השיר (II, 2) של האַראץ ואל המלכה קאטהארינא Medicis היתה רעיה ושמה Limeuil שצותה לזמר לפניו בשעת מיתתה, והיא גם היא נגנה עמהם עד מפה נפשה, וכן עשה הצרפתי Yvetaux. וכן המלכה האנגלית Elisabeth מתה בעודנה יושבת על מטתה, עיניה בקרקע ואצבעה בפיה, ולפניה בעלי כלי זמר מנגנים עד אשר יצאה נשמתה לשמע עונג הזמר, ובזאת התאמת המשל הקדמוני "כאמה ככתה", שכן גם אמה Anna de Boleyn אשת הינריך השמיני בעלותה על במת המטבח שאלה את שר המבחים בהתול, אם הוא מבין היטב את מלאכתו ופרצה בשחוק גדול; והוא גם הוא הינריך קרא כמה פעמים במותו: הכל אבד ואיננו!

ה.

אכן יחידי שרידי בעלי מחשבת, בודדים כהלך נפשם ובשאר רוחם, ראו בתם לכבם את העולם ברע, וברוח נכונה את המות כי טוב והשוו בו עין למעשה.

הצרפתי Voltaire אמר: „On aime la vie, mais le néant ne laisse pas d'avoir du bon“ ואמר עוד:

מחלות המות

„Je ne sais pas ce que c'est la vie éternelle, mais celle-ci est une mauvaise plaisanterie.“
 ומאמר בסוף ימיו: „האושר אך חלוט הוא, רק הצרות הן ממש, זאת נסיתי בשמונים שנה בימי חיי, וכל זאת נשאתי וסבלתי כי אמרתי בלבי הזכובים הם להיות למרף לשממית ובני אדם לראגות לאכלה.“
 והאשכנזי הגדול Göthe אשר האריך ימי גבורות כמוב ובנעימים, כי זכה לשתי שלחנות, חכמה ונדולה במקום אחד, וכתר שם טוב עולה על גביהן והיה גבר צולח בכל ימיו, הודה והעיד על עצמו, כי ככל רגעי אושר חייו לא יוכל לצרף סך שלש שבועות מאושרות.
 ולאָרד Byron ישר: „מנה ושקול שמחות ימי חיך, מנה וספור ימך בלי דבאך, ודע כי יהי מה שהיית בעולם, יותר טוב לך אם לא היית.“
 וכן שר Logau לאמר:

Die welt sei, wie sie will,
 Sie hab' auch, was sie will,
 Wäre sterben nicht dabei,
 So gälte sie nicht viel.

והצרפתי Montaigne אמר: המות היא המתנה היותר יקרה אשר נתנה לנו בחסד המבע, וכן המקונן האנגלי Young בספרו „רעיוני לילה“ אמר: היותר טוב יופה לאדם הוא המות, והאיטלקי Leopardi הנ"ל בשירתו La morta נתן להמות חרב משוחה בשמן להמיק רסיסי צרי בנפש שכולה ואומללה, והמשורר הצרפתי Maynard כתב על פתח חדרו החרוזים האלה:

Las d'esperer et de me plaindre
 Des Grands, de l'amour et du sort,
 J'atands, patiemment la mort,
 Sans la desirer, ni la craindre.

7.

ומקצתם בנבור טבע מזגם, שחור או אדום, על הלך נפשם, נמו אל הקצות מזה ומזה.
 ככה מספר Walter Scott כי המליץ הנזעם Swift נהג ביום הולדת שלו שנה בשנה לעשות אותו יום מספר ותוגה, ובו ביום קרא בספר איוב את הכתובים שבהם קלל איוב את יומו —
 ובמות הפילוסוף האנגלי Hobbes היה מצחק עם רעיו על נוסח המצבה שלו ולבסוף צוה לחרות על אבן המצבה: „פה אבן החכמים“. ובצאת נפשו קרא: „הנני הולך לעשות פסיעה גסה במחשך!“ וכן הצרפתי Rabelais מת בעודנו לועג ומהתל כמשפטו וקרא: „La farce est jouée!“, כעין מטא הידוע של אוגוסטוס קיסר רומי בשעת מיתתו.
 והפילוסוף Hume בשעת מיתתו הכין בעצמו אל רעיו את סעודת הבראה

שיאכלו אחרי מותו. וכן האיטלקי הנודע Machiavel היה מהתל כמות עד רגע האחרון.

והיו רבים אנשי שם אשר מתו מרוב שחוק וגיחוך, כאשר מנה אותם Ravisius Textor בספרו ע"ז.

ויש חכמים שהיה כבוד דעתם חביב להם מכל חייהם, שכן הפילוסוף קארדאן (עיין על אודותיו במבוא לספרי אבן החכמים) מצא פעם אחת באיצטגונות שלו את יום מיתתו, ולכל יאמרו הכריות עליו כדאי הוא מנע אוכל מפיו עד שמת ביומו אשר דבר.

ומהם אשר עמד מעמם כם עד מפה נפשם, וריח שירתם לא נמר בשעת מיתתם: הקיסר אדריאנוס הרומי חיבר שעה אחת לפני מותו חרוזים כאלה: "נפשי, נפשי, הנך הולכת הלאה בתי, והאלהים יודע אנה תלכי, הלוך תלכי גלמודה ערומה וסוערה, ומה תעשי לחכך ורעך עמיתך? . . ." ולא עוד אלא שצלה עליהם כרגע המות רוח השיר להכר חרוזי המצבה אשר יצינו על קברם, ובחרוזים האלה שזרו לרוב התולים קלים, כאשר עשו המשורר Calentius והמשורר Passerat ואחרים, והמשורר הצרפתי Ronsard כתב כרגע מיתתו חרוזי אהבים לעלמה שאהבה נפשו.

פרק ארבעה עשר.

המשלֵמָנים.

בני מחמד המאמינים כגזירה קדומה וגם המיתה בירי שמים חרוצה מקדם, אינם חרדים מפני המות, ולא יציירו אותו בתארי שד מבהיל איום ונורא. שדי קברות אצלם הם גנות חמד, והמתהלכים שם ישבו לנוח על גבי חומר הקברים כמסובים על מצע כסאות, ומנסכים משקה הקאפע אל המתים. ושם מלאך המות אצלם עזריאל, הנזכר לרב בספרם אלקורן בין מלאכי דומה ושתיקה, וכאשר תפרץ מגפה בעיר נראה המלאך ההוא מתהלך בשוקים וברחובות, ועובר משער לשער לשער להתוות בקצה הכידון אשר בידו את פתחי בתי מתים מעיר העתידים למות.

ומספר נביאם מחמד לאמר: פעם אחת עבר עזריאל לפני המלך שלמה, וישם את עיניו על איש אחד יושב במעלות כסא המלך, וישאל האיש ויאמר מי הוא זה העובר המסתתר אשר למש עיניו לי? ויענהו המלך ויאמר: הוא מלאך המות, ויחרד האיש ויבקש את המלך להוציא מאוצרותיו רוח לשאת אותו הלאה לארץ הודו להמלט שמה, ויעש כן. ויאמר המלאך אל שלמה: עתה תדע מדוע שמתני עין חודרת בפני האיש ההוא; הן צייתי לקחת את נפשו בארץ הודו, והשתוממתי למצוא אותו בארץ יהודה.

Zeit nicht hauszuhalten verstehen und sich so mancher Stunde, die der Erholung gewidmet sein sollte, selbst berauben.

c) **Erziehung.**

Es ist die angelegentlichste Sorge der Anstalt, jede Einseitigkeit in der Erziehung zu vermeiden, vielmehr alle Kräfte des Schülers zu wecken und zu entwickeln; Körper, Geist und Gemüth gleichmässig auszubilden und so eine Erziehungsanstalt im besten Sinne des Wortes zu sein.

Der Zögling soll beim Verlassen der Anstalt nicht nur mit einer Summe von theoretischem Wissen ausgestattet sein, sondern auch mit einem für alles Schöne und Edle empfänglichen Sinne.

Neben der ästhetischen Bildung soll auch dem praktischen Sinne Rechnung getragen sein. Namentlich sollen Urbanität und gefällige Umgangsformen der Empfehlungsbrief sein, den der junge Mann aus der Erziehungsanstalt ins Leben mitnimmt.

Bei dieser Gelegenheit resumirt der Leiter der Anstalt seine Beobachtungen über den jungen Menschen dessen besondere Neigungen und Fähigkeiten und geht den Eltern oder Vormündern desselben auf Verlangen mit wohldurchdachten, auf reiche pädagogische Erfahrungen gestützten Rathschlägen an die Hand, um für den jungen Mann die richtige Lebensstellung und Laufbahn zu finden.

Aufnahms-Bedingungen.

Die Aufnahme in das Pensionat findet jederzeit statt. Die vor den Ferial-Monaten Eintretenden können noch zur Aufnahmsprüfung für die Mittelschule vorbereitet werden.

Honorar: Das jährliche Honorar für jeden Pensionär ist 800 fl. Ö. W. welches vierteljährig mit 200 fl. Ö. W. vorhinein zu entrichten ist.

Der Unterricht in den unobligaten Gegenständen (Musik und Zeichnen), die verabreichten Schreib- und Zeichenrequisiten, ferner Bäder, Vergnügungsreisen u. s. w. werden mässig berechnet.

Jeder Pensionär muss überdies die üblichen Ausstattungsstücke mitbringen; dieselben werden jedoch auf Verlangen auch von der Anstalt besorgt.

Der Leiter der Anstalt.

V. Lamberg.

Wien, III. Hetzgasse 28.

הוספה להשחרר שנה שמינית חוברת י'

Pensionat Lamberg

Wien, III. Hetzgass Nr. 28.

PROGRAMM.

a) Zweck des Institutes.

Das Institut ist berechnet für Knaben aus gebildeten jüdischen Familien, insbesondere für Fremde, die hier öffentliche Gymnasien, Realgymnasien oder Realschulen besuchen, oder diese Schulen privatim absolviren wollen. Dieselben geniessen an der Anstalt gänzliche Verpflegung, Erziehung und Unterricht. Die Privatschüler werden ausserdem am Schlusse eines jeden Semesters einer Prüfung an einer öffentlichen Staatsanstalt zugeführt und erhalten staatsgiltige Zeugnisse.

b) Unterricht.

Es ist eine bekannte Thatsache, dass öffentliche Schulen nur dem Durchschnitttalente Rechnung tragen, hingegen minder talentirte, sowie besonders begabte Schüler nicht berücksichtigen können; ebenso, dass Schüler lebhafteren Temperamentes, oder solche, die zur Zerstretheit geneigt sind, vom Schulunterrichte nur geringen Nutzen ziehen. Für solche Schüler wird der Privatunterricht, der es dem erfahrenen Lehrer ermöglicht, auf die Individualität jedes Einzelnen einzugehen, entschieden der vortheilhafter, ja der einzig mögliche Unterricht sein.

Der Unterricht in den verschiedenen obligaten Lehrgegenständen als auch in den unobligaten (Musik, Sprachen, Zeichnen etc.) wird theils vom Leiter des Institutes, theils von den vorzüglichsten Fachlehrern versehen. Von den Lehrern werden auch die Schulaufgaben, sowohl die schriftlichen als mündlichen Arbeiten der Schüler überwacht, die Arbeitsstunden eingetheilt und geregelt, die Schüler zu Ordnung und Pünktlichkeit in ihren Arbeiten verhalten und so vor unnöthiger Zeitersplitterung bewahrt.

Die häufigen, meist ungerechtfertigten Klagen wegen Ueberbürdung der Schüler haben nach der Ueberzeugung des Gefertigten zumeist ihren Grund darin, dass die Schüler mit der ihnen zu häuslichen Arbeiten zur Verfügung stehenden

ה ש ח ר !

השנים ב' ה' ו' תמכרנה שלמות כל הי"ב חוברות במחיר ארבעה פלאָר.
בעד כל אחת. למותר אחשוב לפרוט את הספרים והמאמרים אשר באו בשנים
האלה כי כל קורא השחר יודע כמה וכמה ספרים יקרי ערך ומאמרים באו
בשנים האלה. ומותר ספרי ימצאו בידי להמכר אלה הספרים:
התועה בדרכי החיים, הוצאה שנייה, ארבעה חלקים. מחירו באַסטעררייך
ארבעה פלאָר. וביתר הארצות המשה.

שמחת חנף ספור, חלק אחד מחירו א' וחצי פלאָר.
גאון ושבר ספור גדול בחלק אחד מחירו א' וחצי פלאָר.
גמול ישרים ספור בשלשה חלקים מחירו שלשה פלאָר.
משפט וצדקה חלק אחד מחירו א' פלאָר.
איתאל הכושי (אַמהעלאָ) על פי שעקספיר מאת י. ע. ס. עם פתח דבר
גדול מאת פריץ בן משה סמאָלענסקיין.
ספרי קבורת חמור ועם עולם נמכרו כלם ואין עוד בידי אף אחד להמכר.

החפצים בהספר רב הערך באיכותו וכמותו הזון למועד מאת החכם והמליץ
הגעלה בנימין מאַנדעלשטאַם יפנו אלי ושיגוהו. מחירו לאחדים בעד שלשת
החלקים (בכרך אחד) שני פלאָר. למוכרי ספרים אעשה הנחה.

ספרי המשורר הגעלה יהודה ליב גאַרדאָן. נמצאים בידי. מחיר משלי
יהודה 75 קאָפּ. או 1.20 פּל. ומחיר שירי יהודה 60 קאָפּ. או 90 קרייצער.

תשובה לאחדים מן סוכני השחר.

בקאָממוסיאָן לא נוכל לתת את "האמת" ואלה אשר יבקשו לקבל גם את "האמת",
יהי מטובם לשלוח מראש את מחירה לפי מספר העלים אשר ידרשו כידגו. הגומר 2 כב
יצא והשלישי הוא בדפוס.

הדקציה של האמת.

כשר Hôtel de Saxe. כשר C. BERLIN C.

20 Burgstrasse 20.

In nächster Nähe des königlichen Schlosses und der Linden und neben der Börse.

Empfiehlt seine auf das Comfortableste eingerichteten Zimmer zum Preise
von 1.50 Mk. an. — Prompte Bedienung. — Vorzügliche Restauration.
Déjeuners, Dinners und Soupers auch auf den Zimmern. Equipagen und
Bäder im Hause.

Hochachtungsvoll J. Cohn, Traiteur.

